

Wat mag de journalist schrijven?

De keuzes in stijladviezen voor Volkskrant-redacteuren
betreffend racisme, etnische kwesties en seksisme

Door: Iris Verhulsdonk
Studentnummer: s1736361
Begeleider: prof. dr. J. C. de Jong
Tweede beoordelaar: dr. J. P. Burger
Master Journalistiek en Nieuwe Media
Universiteit Leiden

Voorwoord

Voor u ligt de masterscriptie “Wat mag de journalist schrijven? De keuzes in stijladviezen voor Volkskrant-redacteuren betreffend racisme, etnische kwesties en seksisme”. Een onderzoek dat geschreven is om de master Journalistiek en Nieuwe Media aan de universiteit Leiden af te ronden.

Al sinds ik in aanraking ben gekomen met de verschillende betekenissen van taal ben ik gefascineerd door de kracht die woorden kunnen hebben. Woorden kunnen verbinden, troosten, je laten lachen of ontroeren. Maar taal heeft ook de kracht om een negatieve impact te hebben. Niet alleen op het gebied van emoties, maar ook binnen de maatschappij. Al toen ik op de middelbare school was vroeg ik mij af waarom de zin “Houd je mond, man” iets wezenlijks anders betekent dan “Houd je mond, vrouw”, terwijl de woorden ‘man’ en ‘vrouw’ dezelfde functie zouden moeten vertolken. Met veel fascinatie heb ik dan ook gekeken en geluisterd naar de discussies die zich vandaag de dag afspelen over de betekenis van woorden. Over hoe woorden stigmatiserend kunnen zijn, of groepen kunnen uitsluiten. Vandaag de dag is het debat omtrent discriminerende terminologie in volle gang. Niet alleen op het gebied van seksisme en racisme, waar deze scriptie zich over buigt, maar ook wat betreft de terminologie die gebruikt dient te worden voor mensen die zich niet als ‘hij’ of ‘zij’ identificeren. Ten tijde van het schrijven van dit voorwoord is vanuit de transgender actiegroep net het voorstel gekomen om het woord ‘hen’ te gebruiken, voor degenen die zich niet identificeren met het zijn van een man of vrouw. Hoewel dit onderzoek zich niet richt op dit specifieke voorbeeld, laat dit maatschappelijke debat zien dat de discussie over taal en sociale kwesties nog lang niet voorbij is. Ik hoop met deze scriptie u aan het denken te zetten over taal en de verschillende functies die taal kan hebben, positief of negatief.

Tot slot wil ik gebruik maken van de gelegenheid om enkele mensen te bedanken. In de eerste plaats mijn begeleider voor deze masterthesis: Professor Jaap de Jong. Mede door zijn kundig advies en intensieve begeleiding is dit onderzoek geworden tot wat het nu is. Daarnaast wil ik mijn medestudenten Freek van Vliet en Ingeborg Veen bedanken voor hun adviezen en alle andere manieren waarop zij mij bij hebben gestaan in het schrijven van dit onderzoek.

Ik hoop dat u, de lezer, veel plezier beleeft bij het lezen van deze scriptie.

- 30 juni 2016, Amsterdam

Samenvatting

Binnen het journalistieke veld moet in toenemende mate rekening gehouden worden met culturele veranderingen. Bij kwesties als ras, immigratie, etniciteit, sekse en gender is duidelijk te zien dat taal verandert. De 'Zwarte-Pieten-discussie' is bijvoorbeeld niet meer weg te denken uit de sinterklaastraditie en het woord 'neger' is tegenwoordig uit den boze. Daarnaast is de vraag of je het hebt over een 'brandweervrouw' en een 'redactrice' in plaats van een redacteur of brandweerman wanneer gesproken wordt over een vrouw in deze functie. Deze discussies zijn illustratief voor een bredere sociale discussie over taalgebruik die te maken heeft met etniciteit en seksisme.

In deze scriptie is onderzocht op welke manier er bij de Volkskrant wordt omgegaan met adviezen over discriminerend taalgebruik op het gebied van gender, ras en etniciteit. Het onderzoek bestaat uit drie onderdelen. Eerst zijn de stijlboeken van de Volkskrant uit 1992 en 2006 met elkaar vergeleken met behulp van grounded theory. Vervolgens zijn 14 columns van de ombudsvrouw van de Volkskrant wat betreft deze kwestie geanalyseerd aan de hand van discoursanalyse. De resultaten uit deze onderdelen zijn vervolgens gebruikt bij het laatste onderdeel van het onderzoek: een interview met de huidige ombudsvrouw van de Volkskrant, Annieke Kranenberg. Dit interview is vervolgens ook aan de hand van discoursanalyse onderzocht.

Uit dit onderzoek komt naar voren dat journalistieke tradities nog een belangrijke rol spelen bij de Volkskrant. Klachten over stigmatiserend taalgebruik worden ter zijde geschoven door de journalisten, met als voornaamste reden dat zij de werkelijk weergeven zoals deze is. De ombudsvrouw heeft hier een andere houding is. Zij is kritisch naar de redactie toe, maar wanneer zij oproept tot verandering klinkt ook in dit advies de rol van journalistieke principes en tradities door.

Ten tijde van dit onderzoek was de redactie van de Volkskrant bezig met het aanpassen van het Stijlboek uit 2006. Er was een commissie aangesteld die zich buigt over deze aanpassingen. Uit dit onderzoek komen 3 adviezen voor deze commissie voort. Er zijn meer adviezen nodig die direct gaan over stigmatiserend taalgebruik op het gebied van afkomst, huidskleur en gender. Het is daarbij raadzaam om bij veranderingen van het Stijlboek de maatschappij in het achterhoofd te houden. Uit dit onderzoek komt naar voren dat journalistieke tradities nog een belangrijker rol spelen bij de beslissingen. Dit hoeft niet beperkend te zijn voor vooruitgang, maar het is belangrijk te blijven nadenken over de rol van de krant in de maatschappij. Er moet bewust nagedacht worden over de koers die de Volkskrant wil varen. Het is raadzaam ook hier een stuk over op te nemen in het Stijlboek, mede zodat journalisten ook gewezen worden op hun verantwoordelijkheid bij het gebruiken van taal. Bewustzijn over hoe taal ook de werkelijkheid kan construeren, zal de journalist (en daarmee de redactie) verder helpen groepen niet uit te sluiten.

Inhoudsopgave

1. Inleiding: het Stijlboek en veranderd taalgebruik	blz. 6
1.1 Academische relevantie	blz. 7
1.2 Maatschappelijke relevantie	blz. 7
2. Theoretisch kader: het journalistieke veld, racisme en seksisme	blz. 8
2.1 Veldtheorie en het journalistieke veld	blz. 8
2.2 Journalistieke codes	blz. 8
2.3 Seksisme in de journalistiek	blz. 10
2.4 Racisme en 'othering' in de journalistiek	blz. 11
3. Onderzoeksmateriaal	blz. 13
3.1 De stijlboeken van de Volkskrant	blz. 13
3.2 De columns van de ombudsvrouw	blz. 14
3.3 Het interview met de ombudsvrouw	blz. 15
4. Methode: discoursanalyse en grounded theory	blz. 15
4.1 Discoursanalyse	blz. 15
4.2 Grounded theory	blz. 17
5. Resultaten: de stijlboeken	blz. 18
5.1 De meest opvallende punten	blz. 18
5.2 Adviezen over discriminerend of stigmatiserend taalgebruik	blz. 19
5.3 Beperkingen	blz. 21
5.4 Deelconclusie: minder aandacht, beperkingen en islam	blz. 21
6. Resultaten: de columns	blz. 22
6.1 De journalisten	blz. 22
6.2 Deelconclusie: weinig verantwoordelijkheid	blz. 24
6.3 De ombudsvrouw	blz. 25
6.4 Deelconclusie: in de spagaat	blz. 28
7. Resultaten: het interview	blz. 29
7.1 Advies en afwegingen	blz. 29
7.2 Deelconclusie: tweestrijd	blz. 33
8. Conclusie: stijladviezen over sociale kwesties: een heikel punt	blz. 34
8.1 De stijlboeken: weinig houvast	blz. 34
8.2 De columns: journalist versus ombudsvrouw	blz. 35
8.3 Het interview: traditie en verandering	blz. 36
9. Discussie	blz. 36
10. Aanbevelingen	blz. 37
Bibliografie	blz. 38

Bijlagen

- Bijlage 1: Vergelijking van stijlboeken
- Bijlage 2: De columns
- Bijlage 3: Verhouding belangrijkste codes
- Bijlage 4: Codelijst columns
- Bijlage 5: Transcript interview
- Bijlage 6: Codelijst interview

blz. 40

blz. 40

blz. 52

blz. 91

blz. 92

blz. 93

blz. 102

I. Inleiding: het Stijlboek en veranderend taalgebruik

De taal die journalisten gebruiken is niet willekeurig of neutraal: schrijven voor kranten en nieuwswebsites houdt vaak in dat journalisten zichzelf zo veel mogelijk onzichtbaar proberen te maken (Lee & Treadwell, 2013 p. 266). Dit impliceert een bepaalde neutraliteit die aansluit bij het idee dat journalisten de wereld presenteren zoals deze is: dat de lezer een spiegel voorgehouden wordt (Cameron, 1996, p. 327). Deze taal doet dan ook bijna 'natuurlijk' aan, alsof er geen keuzes vooraf zijn gegaan aan het uiteindelijke taalgebruik. Deze schijnbare afwezigheid van keuzes is echter een illusie. Elke uiting van taal is in principe gebaseerd op keuzes: één gebeurtenis is immers op meerdere manieren te vertellen. Deze keuzes worden niet alleen door de individuele journalist gemaakt: veel nieuwsmedia maken gebruik van een stijlboek. Dit stijlboek adviseert (en schrijft voor) welk taalgebruik en welke stijl en spelling gehanteerd moeten worden binnen een specifiek medium.

Het doel van deze richtlijnen is om correct en consistent te zijn. Dit doel komt overeen met het journalistieke discours waarbinnen het correcte gebruik van taal en routine centraal staan (Cameron, 1996). Maar dit discours lijkt paradoxaal tegenover het veranderlijke karakter van taal. Hoewel journalisten zichzelf zien als beschermers van correct taalgebruik (Cotter, 2014), wil dat niet zeggen dat er geen ruimte is voor verandering. Cotter stelt dat veranderingen in woordkeuze, stijl en spelling binnen de journalistiek het gevolg zijn van klachten. Alle klachten met betrekking tot taal in de media kunnen onderverdeeld worden in twee type klachten. Het eerste type slaat op klachten over het correcte taalgebruik, het tweede op een meer moralistische klacht over de betekenis van het woord. Het tweede type van klachten heeft betrekking op sociale veranderingen in de maatschappij. Dat wil zeggen dat redacteuren rekening moeten houden met (sociale) veranderingen in de maatschappij die bepalen welke termen en stijl geaccepteerd worden door het publiek. Deze veranderingen op basis van het tweede soort klacht zijn het onderwerp van dit onderzoek.

Binnen het journalistieke veld moet in toenemende mate rekening gehouden worden met culturele veranderingen (Van Hout & Cotter, 2014). Bij kwesties als ras, immigratie, etniciteit, sekse en gender is duidelijk te zien dat taal verandert. De 'Zwarte-Pieten-discussie' is bijvoorbeeld niet meer weg te denken uit de sinterklaastraditie en het gebruik van het woord 'neger' is tegenwoordig uit den boze. Daarnaast is de vraag of je het hebt over een 'brandweervrouw' en een 'redactrice' in plaats van een redacteur of brandweerman wanneer gesproken wordt over een vrouw in deze functie. Deze discussies zijn illustratief voor een breder maatschappelijk debat over taalgebruik dat te maken heeft met etniciteit en seksisme. Deze discussie is ook terug te zien in de terminologie die bepaalde musea tot zeer recent hanteerden. 9 december 2015 werd bekend dat het Rijksmuseum stopt met het gebruik van de woorden 'eskimo', 'neger', 'indianen' en 'hottentot', omdat die kwetsend zouden zijn voor bepaalde bevolkingsgroepen. Voor deze aanpassing wordt als reden gegeven dat er sprake is van "een groeiend gevoel van ongemak over termen die vaak nog uit de koloniale tijd stammen" (het Parool, 2015). Deze verandering is een duidelijk voorbeeld van hoe specifieke gedachten in de maatschappij invloed kunnen hebben op geaccepteerd taalgebruik. Het aanpassen van taalgebruik gaat echter niet zonder slag of stoot: vaak is er sprake van een langdurig maatschappelijk debat. Dit debat staat centraal in dit onderzoek, dat zich richt op veranderingen van taal in media wanneer gesproken wordt over sekse, ras en etniciteit.

Het is relevant te analyseren hoe dit debat zich manifesteert bij een kwaliteitskrant. Er is gekozen voor de Volkskrant als onderzoeksobject, omdat deze krant in Nederland gezien wordt als een links krant (Pleijter, Hermans, & Vergeer, 2012). Daarbij is de Volkskrant een interessant medium om te onderzoeken omdat het de eerste krant van Nederland was die een officieel stijlboek publiceerde voor publiek. De hoofdvraag van dit onderzoek luidt als volgt: *Hoe wordt bij de Volkskrant omgegaan met adviezen over discriminerend of stigmatiserend taalgebruik?* Om deze vraag te

beantwoorden is gebruik gemaakt van een vergelijkende analyse en een discoursanalyse. De vergelijkende analyse is toegepast op de stijlboeken van de Volkskrant uit 1992 en 2006. De discoursanalyse is gebruikt bij het analyseren van columns van de ombudsvrouw van de Volkskrant, waarin zij ingaat op klachten van lezers over racisme of seksisme. Tot slot is er een interview afgenomen met de huidige ombudsvrouw van de Volkskrant: Annieke Kranenberg. Dit interview is vervolgens ook geanalyseerd aan de hand van discoursanalyse.

1.1 Academische relevantie

Hoewel er wel onderzoek is gedaan naar seksistisch en racistisch taalgebruik, is er weinig bekend over hoe adviezen in stijlboeken over discriminerend taalgebruik zijn veranderd. Volgens Broersma is er überhaupt weinig onderzoek gedaan naar verschillende houdingen en opvattingen binnen de gangbare journalistiek en de machtsrelaties die schuilgaan achter journalistieke keuzes zoals stijl of woordkeuze (Broersma, 2010b, p. 270). Een dergelijk onderzoek kan zich richten op de werkwijze van journalisten en hun onderlinge debat over professionele normen. Zo'n analyse kan verhelderen hoe de mechanismen achter nieuwsproductie functioneren en welke filosofie hieraan ten grondslag ligt (Broersma, 2010b, p. 271).

Dit onderzoek zal beantwoorden aan deze oproep van Broersma door niet alleen in te gaan op de veranderingen in het Stijlboek, maar ook op de houdingen van de journalisten, eindredacteur en de ombudspersoon¹ die met deze kwesties te maken hebben. Daarnaast is er sprake van een gat in het wetenschappelijk veld: hoewel er wel onderzoek wordt gedaan naar stijlboeken en naar racistisch of seksistisch taalgebruik, is de combinatie nog niet eerder onderzocht. Dit terwijl stijlboeken juist een belangrijk element zijn binnen de huisstijl en regels van een medium. In 2016 is echter wel een onderzoek uitgevoerd naar de rol van de ombudsvrouw bij de Volkskrant, door Van Loosbroek, masterstudent aan de Universiteit Leiden. Dit onderzoek over stijladviezen overlapt met dit onderzoek: in beide scripties wordt gekeken naar de rol van de ombudsvrouw en worden columns geanalyseerd. Wat dit onderzoek onderscheidend maakt, is dat de focus ligt op racisme, seksisme en uitsluiting, terwijl het onderzoek van Van Loosbroek geen dergelijke afbakening heeft.

1.2 Maatschappelijke relevantie

Naast de academische waarde van dit onderzoek, heeft deze scriptie ook maatschappelijke relevantie. Het onderzoek is relevant voor journalisten die zich bewust willen worden van taaluitingen die – onbewust – groepen in de maatschappij uitsluiten. Hoewel de meeste journalisten gelijkheid hoog in het vaandel hebben staan, kunnen keuzes die zij maken in hun taalgebruik juist deze gelijkheid tegengaan. Dit onderzoek geeft inzicht in de manier waarop deze keuzes invloed hebben op deze 'uitsluiting'. Daarnaast zijn de resultaten van dit onderzoek ook relevant voor de kritische media-gebruiker die interesse heeft in de rol van taal in de media.

---

¹ De gangbare term is 'ombudsman'. Aangezien deze scriptie zich focust op taalgebruik omtrent gender en de Volkskrant zelf de term 'Ombudsvrouw' gebruikt, zal ik in deze scriptie de genderneutrale term 'ombudspersoon' hanteren, tenzij direct gerefereerd wordt aan de ombudsvrouw van de Volkskrant.

2. Theoretisch kader: Het journalistieke veld, racisme en seksisme

Om de hoofdvraag van deze scriptie te beantwoorden is het belangrijk inzicht te krijgen in de manier waarop keuzes in stijlboeken en in het journalistieke veld tot stand komen. In dit theoretisch kader wordt ingegaan op de positie van de journalistiek in de maatschappij, journalistieke codes en de rol van het Stijlboek binnen de journalistiek. Daarna zal aandacht worden besteed aan seksisme en racisme binnen het journalistieke veld.

2.1 Veldtheorie en het journalistieke veld

Om de rol van de journalistiek binnen de maatschappij goed te begrijpen zal in dit onderdeel gebruik gemaakt worden van de veldtheorie van de bekende socioloog Pierre Bourdieu. Bourdieu stelt dat de maatschappij is onderverdeeld in 'velden' die autonoom of semiautonoom functioneren (Bourdieu geciteerd door Broersma, 2010a, p. 30). Deze velden zijn in constante strijd met elkaar. De strijd gaat om macht in de maatschappij, maar ook om macht binnen het veld (Broersma, 2010a, p. 30). Het journalistieke veld krijgt betekenis door middel van de relatie met de andere velden in de maatschappij: het politieke en economische veld zijn belangrijk voor het functioneren van de journalistiek en hebben grote invloed op dit functioneren. De verschillende velden en actoren binnen een veld strijden om de meeste macht en invloed binnen de velden (Djerf-Pierre, 2007). Binnen de journalistiek manifesteert deze strijd zich met name in de verschillende opvattingen van journalistiek en de manier waarop journalistiek bedreven wordt. Enerzijds willen verschillende nieuwsmedia zich steeds meer onderscheiden van elkaar, mede door een toenemende economische druk, maar anderzijds heerst er binnen het journalistieke veld wel een specifiek beeld van waaraan journalistiek moet voldoen (Broersma, 2010b). De routines en richtlijnen die veelal in stijlboeken te vinden zijn, zijn bedoeld om dit specifieke beeld van kwaliteitsjournalistiek te handhaven. De lezer is een bepaalde stijl van een medium gewend en de waardering van een medium hangt samen met de handhaving van deze stijl. De journalistieke routines reproduceren op deze manier het idee van kwaliteitsjournalistiek.

2.2 Journalistieke codes

De journalistieke routines hebben echter niet alleen te maken met stijlkeuzes en spelling. In deze paragraaf zal verder in worden gegaan op de implicaties die journalistieke codes en routines hebben voor de positie van journalistiek in de maatschappij, en de manier waarop journalistiek gepresenteerd en ervaren wordt.

Journalisten beweren maar al te graag 'de waarheid' te vertellen. Dit begrip is echter problematisch, gezien het beschrijven van een gebeurtenis altijd een reconstructie is. De echte 'waarheid' is dan ook onmogelijk om op te schrijven, als deze überhaupt al bestaat. Op de ontologie van 'de waarheid' zal verder niet worden uitgeweid in deze scriptie. Maar er zal wel ingegaan worden op de constructie van deze waarheidsclaim. Om geloofwaardig te zijn, tracht de journalist de eigen reconstructie als 'de waarheid' over te laten komen. De autoriteit van een nieuwsbericht komt naast de kwaliteit van het artikel voort uit de taal die wordt gebruikt en de reputatie van het medium en de journalist zelf (Broersma, 2010a, p. 19). Zoals beschreven in de veldtheorie van Bourdieu is er binnen een veld sprake van specifieke routines en richtlijnen. Het journalistieke veld leunt sterk op deze routines en richtlijnen. Omdat de term 'journalist' niet beschermd is, proberen professionele journalisten hun eigen status van professioneel journalist te beschermen door middel van specifieke richtlijnen die bijdragen aan het ideaalbeeld van de journalistiek (Broersma, 2010a). De journalistiek

functioneert binnen het idee van objectiviteit: dit wil zeggen dat journalisten neutraliteit proberen te realiseren in hun taalgebruik en routines. Deze neutraliteitsclaim hangt samen met het proberen te realiseren van betrouwbaarheid en is fundamenteel voor het bestaan van de journalistiek (Broersma, 2010a). In die zin is het bedrijven van journalistiek bij uitstek 'performatief'. Volgens Broersma is de notie van performativiteit in de journalistiek is tweeledig: aan de ene kant is er sprake van het navertellen van een gebeurtenis, in dit proces proberen journalisten de waarheid zo neer te zetten dat deze natuurlijk overkomt. Daarom wordt teruggegrepen naar contexten en frames die bekend zijn voor het publiek. Journalisten geven dus betekenis aan gebeurtenissen, maar laten het voorkomen alsof hun vertelling de neutrale waarheid weergeeft. Anderzijds is er binnen het journalistieke veld sprake van routines en afspraken die zijn ontwikkeld om diezelfde neutraliteit en waarheidsclaim te versterken (Broersma, 2010, p. 17). Die routines en richtlijnen zijn veelal te vinden in het Stijlboek van het medium.

Cameron formuleerde in 1996 vijf functies van stijlguides. Zo wijzen stijlboeken op variaties in taalgebruik en wordt voorgeschreven welke variatie binnen het medium gebruikt wordt. Daarnaast benadrukken de stijlboeken wanneer uitzonderingen op spelling- of stijlregels gehanteerd worden, welke titels er voor welke functies en personen gebruikt moeten worden en welke fouten op het gebied van stijl en inhoud vaak worden gemaakt. Tot slot formuleren stijlguides vaak meer algemene stijladviezen, bijvoorbeeld over de lengte van zinnen en het wel of niet gebruiken van jargon (Cameron, 1996, p. 319). Deze vijf functies hebben gezamenlijk één groter doel: om consistentie en 'correctheid' in het taalgebruik van een medium mogelijk te maken en daarmee vaardigheden van journalisten te verbeteren op zowel individueel als institutioneel niveau (Cotter, 2014). Deze consistentie en correctheid maakt een medium meer betrouwbaar, waardoor de bedreven journalistiek als kwaliteitsjournalistiek gezien wordt. De door de lezer ervaren kwaliteit van een journalist hangt bovendien samen met deze notie van neutraliteit en objectiviteit.

De vraag die hieruit voortkomt is wie er uiteindelijk verantwoordelijk is voor de handhaving van de kwaliteit. Ideaaltypisch bestaan er twee posities, zoals geformuleerd door Van der Wurff en Schönbach (2011) in hun literatuurstudie naar journalistieke codes. Enerzijds is er sprake van een *communitarian* benadering waarbij benadrukt wordt dat individuen niet los gezien kunnen worden van hun sociale omgeving. Daardoor is het onmogelijk om morele oordelen vanuit het autonome individu te verwachten. De journalist kan dus nooit alleen zelf verantwoordelijk gehouden worden voor de keuzes die hij of zij maakt bij het verslaan van een gebeurtenis (2011, p. 10). Een afgezwakte versie hiervan is te vinden in de *social responsibility theory of press*, waarbij de nieuwsmidia als organisatie hun maatschappelijke verantwoordelijkheid moet nemen. Anderzijds is er de *libertarian theory of press* die stelt dat ethische beslissingen overgelaten moeten worden aan de individuele journalist, waardoor ook de verantwoordelijkheid bij de journalist zelf komt te liggen.

Om verantwoordelijkheid af te leggen hebben media ook de optie om een onafhankelijk persoon aan te stellen. De ombudspersoon is mede om deze reden in het leven geroepen, met als taak de kwaliteit van het medium te bewaken en tegemoet te komen aan kritiek en vragen van het publiek (Evers & Groenhart, 2012). De ombudspersoon is belangrijk voor de *accountability* van het medium: *accountability* is de verantwoording van de pers hoe nieuws tot stand komt en daar een zo groot mogelijke openheid bij te geven om de kwaliteit te waarborgen (Verstegen, 2014, p. 4). Van Dalen en Deuze zien deze taak als tweeledig: aan de ene kant functioneert de ombudspersoon als *readers' advocate* om de vragen en kritiek van het publiek tegemoet te komen, aan de andere als *newspaper ambassador*. Dat wil zeggen dat de ombudspersoon ook een vorm van PR uitoefent voor het eigen kanaal (Van Dalen & Deuze, 2006). Ook deze twee functies zullen meegenomen worden in dit onderzoek, omdat de rol van de ombudspersoon binnen een medium een belangrijk onderdeel is van de ideaaltypische rol van de journalistiek zoals die op de redactie wordt gezien.

2.3 Seksisme in de journalistiek

De rol van gender in de journalistiek is een van de belangrijkste onderzoeksvelden in feministische media-studies (Djerf-Pierre, 2007). Het journalistieke veld is traditioneel gezien het domein van mannen. In de afgelopen decennia is de hoeveelheid vrouwen op redacties toegenomen, ook in leidinggevende functies. Ondanks deze verandering kan niet voorbij worden gegaan aan de problematische houding die de journalistieke vele jaren heeft gehad ten opzichte van seksegelijkheid. In deze paragraaf zal verder worden ingegaan op seksisme in de journalistiek en het onderscheid tussen het mannelijke en het vrouwelijke binnen redacties.

Er wordt al vele jaren onderzoek gedaan naar seksisme in de journalistiek. In het artikel *Language Policy and Change: Sexist language in the periodical news media* (1987) onderzocht Ralph Fasold op welke manier naar vrouwen werd verwezen in nieuwsberichten. Uit dit onderzoek kwam onder andere naar voren dat bij een vrouw minder vaak een initiaal van de tweede werd aangehaald, een manier van vermelden die vaak wordt geassocieerd met de autoriteit van een persoon. Dit kwam mede doordat bij 'zacht-nieuws' artikelen mensen überhaupt minder met een initiaal werd genoemd en juist dit 'zacht-nieuws' behoorde tot het domein van de vrouw in de journalistiek. (1987, p. 197).

Het onderzoek van Fasold is bovendien relevant voor deze scriptie, omdat ook onderzocht werd of de adviezen in stijlgidsen invloed hadden op seksistisch taalgebruik. Uit het onderzoek kwam naar voren dat wanneer in een stijlgids werd geadviseerd om gender-neutrale termen te gebruiken en zowel naar mannen als vrouwen op dezelfde manier te verwijzen, dit ook seksistisch taalgebruik tegenging. (Fasold, 1987, p. 202).

Naast onderzoek naar seksistisch taalgebruik in de journalistiek, is ander feministisch onderzoek binnen journalism studies gericht op de identiteit van de journalist. Met de opkomst van de journalist als professional ontstond een ideaalbeeld van wat de journalist moest zijn (Allan, 2010, p. 280). Volgens Monika Djerf-Pierre, die onderzoek deed naar de positie van de vrouw in de journalistiek in Zweden, vanaf 1900 tot 2000, werd de opkomst van vrouwen hevig bekritiseerd door de mannen in het veld. Hoewel er sinds het begin van de 20^e eeuw een sterke stijging is in de hoeveelheid vrouwen op de redactievloer, komt in het onderzoek van Djerf-Pierre naar voren dat er nog altijd sprake is van onderscheid tussen mannen en vrouwen. Met name wanneer het gaat om stijl en onderwerpkeuze zijn er afbakeningingen tussen wat als 'vrouwelijk' en 'mannelijk' wordt ervaren. De onderwerpen die minder hoog op de spreekwoordelijke ladder staan, worden eerder als vrouwelijk ervaren door de lezer en journalisten zelf. Hoewel sinds de opkomst van vrouwen in de journalistiek de houding jegens vrouwen positief is veranderd, is dit onderscheid nog altijd aanwezig (Djerf-Pierre, 2007, p. 97). Zij komt in haar onderzoek tot de volgende indeling:

Tabel 1. Gender Logic in Journalism (Djerf-Pierre, 2007, p. 97)

Masculine	Feminine
The public sphere/elites	Private/intimate sphere/everyday life
Male sources and perspectives	Female sources and perspectives
Distance/neutrality/objectivity	Intimacy/empathy/subjectivity
Autonomy ("Professional" criteria)	Oriented toward the reader's (etc.) needs and interests

Onderzoek van Van Zoonen (1998) naar de manier waarop vrouwelijke journalisten hun werkveld zien, sluit deels aan bij de bovengenoemde indeling, maar voegt hier nog enkele dimensies aan toe.

Tabel 2. Vrouwelijk en mannelijk domein in de journalistiek (Van Zoonen, 1998, p. 36)

	Masculine	Feminine
<i>Topics</i>	politics	'human interest'
	crime	consumer news
	finance	culture
	education and upbringing	social policy
<i>Angle</i>	facts	background and effects
	sensation	compassion
	male	general
<i>Sources</i>	men	women
<i>Ethics</i>	detached	audience needs

Stuart Allan stelt dat nieuwsorganisaties nog altijd worden gedomineerd door een idee van 'mannelijkheid' en bijbehorende normen (2010, p. 29), waarbij bijvoorbeeld 'zacht nieuws' vaker geassocieerd wordt met vrouwen en 'hard nieuws' als economie en politiek met mannen (2010, p. 32). Het gender-onderscheid binnen nieuwsorganisaties is echter niet beperkt tot de keuze van onderwerpen. In tabel 1 en 2 is te zien dat de deling ook gebaseerd is op een manier van schrijven en de verhouding tussen de journalist en het publiek. Deze tabellen beperken zich tot de rol en identiteit van de journalist zoals deze zelf ervaren wordt door journalisten. In deze scriptie ligt de focus op de uitingen van deze gender-verschillen: namelijk het impliciete seksisme in de stijl en taal van artikelen. Het is echter niet zozeer dat meer mannen op een redactie zorgen voor meer seksisme: journalisten beantwoorden aan het klimaat dat heerst op een redactie (Djerf-Pierre; Van Zoonen) Wanneer een dergelijk onderscheid als in tabel 1 en 2 te zien is heerst op een redactie, zullen journalisten tegemoetkomen aan het heersende klimaat. Van Zoonen stelde in haar onderzoek uit 1988 al dat de individuele journalist in een werkklimaat werkt dat onder invloed is van sociale, organisatorische en ideologische factoren die effect hebben op hoe nieuws wordt vergaard en opgeschreven wordt (1988, p. 45). De indeling in tabel 1 en 2 is dan ook met name relevant om toe te passen op de interviews met de betrokkenen om zo te achterhalen of deze ideeën over genderverdeling ook op de redactie van de Volkskrant leven.

2.4 Racisme en 'othering' in de journalistiek

Ook op het gebied van racisme heeft de journalistiek veel kritiek te voortduren gehad. Naast het verwijt dat de meeste redacties in Nederland 'te wit' zouden zijn, wordt de journalistiek er wereldwijd van beschuldigd (negatief) onderscheid te maken tussen bevolkingsgroepen. In deze paragraaf zal verder worden ingegaan op racistisch taalgebruik. Dit zal gedaan worden aan de hand van de concepten 'nieuw racisme' van Teun van Dijk en het concept van 'othering'.

Volgens Van Dijk is er tegenwoordig sprake van een nieuw soort racisme binnen de media. Waar eerst sprake was van rechtstreeks racisme waarbij bevolkingsgroepen direct werden aangevallen, is het huidige 'nieuwe' racisme subtieler. Het gaat hier niet om expliciete vormen van racisme maar om het actieve onderscheid tussen 'in-group' en 'out-group' door middel van keuze van specifieke thema's, onderwerpen, woorden en zinnen (Van Dijk, 2000, p. 34). Omdat deze vormen van 'nieuw racisme' voornamelijk subtiel en symbolisch zijn, worden ze bij uitstek uitgedrukt en bevestigd door geschreven tekst en spraak. In deze vorm lijken het natuurlijke uitdrukkingen die niet direct doen denken aan het oude racisme van apartheid en segregatie (2000, p. 34). Wanneer geschreven wordt over etnische minderheden of migranten zijn er onderwerpen die vaker aan bod komen dan wanneer over andere groeperingen geschreven wordt. In deze artikelen staan met name

problemen en gevaren centraal, bijvoorbeeld de economische impact van de grote hoeveelheid vluchtelingen die Europa binnen komen. Naast deze problemen is er een focus op de groepering zelf, waarbij de nadruk ligt op het benadrukken van de verschillen tussen verschillende groeperingen. De eigen positieve eigenschappen – in het geval van het westen bijvoorbeeld tolerantie of vrijheid van meningsuiting – worden uitvergroot en tegenover negatieve ‘eigenschappen’ van de ander (Van Dijk, 2000, p. 38). Een opsomming van de verschillende onderwerpen die vaak aan bod komen over immigranten en etnische groeperingen is te vinden in onderstaande tabel.

Tabel 3 (Van Dijk, 2000, p. 38)

- New (illegal) immigrants are arriving
- Political response to, policies about (new) immigration
- Reception problems (housing, etc.).
- Social problems (employment, welfare, etc.).
- Response of the population (resentment, etc.).
- Cultural characterization: how are they different?
- Complications and negative characterization: how are they deviant?
- Focus on threats: violence, crime, drugs, prostitution
- Political response: policies to stop immigration, expulsion, and so on.
- Integration conflicts.

Een onderscheidend element in dit nieuwe racisme is het eerder genoemde creëren van ‘in-’ en ‘outgroup’ waarbij de ‘outgroup’ wordt neergezet als ‘the other’. Bij het concept van ‘the other’ draait het om het vormen van onze eigen identiteit door het distantiëren tegenover een ‘ander’. Die ‘ander’ kan gevormd worden door ras, klasse of nationaliteit (Fürsich, 2000, p. 57). Het discours van de ‘ander’ is een veelbesproken concept binnen *cultural studies* en biedt een belangrijk model voor mediakritiek. Volgens Fürsich schiet het concept echter te kort om de directe journalistieke situatie wat betreft discriminerend taalgebruik te verbeteren. Om problematische representaties van ‘de ander’ te voorkomen is het dus nodig om een zelf-reflectieve, open en kritische houding aan te nemen tegenover traditionele vormen van het verslaan van ‘de ander’ (2002, p. 58). Van belang is echter te beseffen dat er vaak geen sprake is van kwade opzet bij het bevestigen van ‘the other’. Zoals eerder besproken passen ook journalisten zich aan aan heersende ideeën en routines op de redactie. Wanneer consequent ‘de ander’ wordt geconstrueerd, hoeft er geen sprake te zijn van direct racisme van de journalist zelf: het gaat hierbij om het systeem waarbinnen wordt gewerkt. Het probleem is echter dat werken volgens deze normen opnieuw het racistisch discours versterkt.

“That is, discourse as a social practice of racism is at the same time the main source for people’s racist beliefs. Discourse may thus be studied as the crucial interface between the social and cognitive dimensions of racism. Indeed, we learn racism (or anti-racism) largely through text or talk. Because they control the access to, and control over most public discourses, the political, educational, scholarly and media elites have a specific role and responsibility in these forms of discursive racism” (Van Dijk, 2000, p. 36)”

Zoals in het citaat hierboven duidelijk wordt, kunnen media een grote rol spelen in discursief racisme. Hierbij is het geenszins de bedoeling te zeggen dat journalisten bij de Volkskrant racistisch zijn: het zijn vaak juist onbewuste woordkeuzes die zorgen dat het discours opnieuw wordt bevestigd. Bovenstaande theorie geeft dus, net als de eerder genoemde theorie over seksisme, handvatten voor de analyse.

3. Onderzoeksmateriaal

In dit hoofdstuk zal het onderzoeksmateriaal van deze scriptie verder worden toegelicht. Het gaat in totaal om drie onderdelen die apart geanalyseerd zullen worden.

3.1 De stijlboeken van de Volkskrant

Verscheidene media in Nederland hebben een gepubliceerd stijlboek. Een stijlboek is een leidraad voor de redactie en staat vol met aanbevelingen en regels die gelden voor een specifiek medium. In het Stijlboek zijn verschillende adviezen te vinden: adviezen die daadwerkelijk op stijl ingaan, spelling, maar ook regels over de journalistieke werkwijze en bijvoorbeeld de te verkiezen benamingen voor etnische minderheden. In 1992 publiceerde de Volkskrant – als eerste krant of mediaorganisatie in Nederland – het eigen stijlboek. Niet alleen voor de redactie, maar voor iedereen die interesse had in het naslagwerk van één van de grootste kranten van Nederland. Het was een groot succes, het Stijlboek werd vele malen herdrukt. Een aantal jaar later, in 1998, werd een nieuw stijlboek gepubliceerd. Naar eigen zeggen een ‘ingrijpende verandering’: “Deze nieuwe uitgave is aangepast aan de ontwikkelingen van de afgelopen jaren, zoals de nieuwe spelling en de schrijfwijze van aardrijkskundige namen.” De veranderingen in dit stijlboek waren wellicht wel ingrijpend, maar met name gericht op spelling. Pas in 2006 kwam nog een nieuw stijlboek uit. Het boek uit 2006 werd door de Volkskrant zelf gepresenteerd als ‘de nieuwe stijlgids’, waar veel veranderingen in doorgevoerd zouden zijn.

Voor dit onderzoek zal het Stijlboek uit 1992 vergeleken worden met het Stijlboek uit 2006. Het vergelijk van de stijlboeken is relevant voor dit onderzoek omdat het Stijlboek de richtlijn is voor de gehele redactie. Wanneer een journalist niet zeker is over de spelling die de redactie hanteert bij een woord, kan hij of zij het opzoeken in het Stijlboek. Zo ook wanneer getwijfeld wordt over de benaming van een minderheidsgroep, of wanneer een journalist twijfelt of de terminologie die hij of zij gebruikt seksistisch is. Door de stijlboeken te analyseren is het dus mogelijk inzicht te krijgen in de manier waarop bij de Volkskrant werd – en mogelijk wordt – gedacht over deze kwesties. Door de eerste stijlgids uit 1992 te vergelijken met de ‘vernieuwde’ stijlgids uit 2016 is het ook mogelijk inzicht te krijgen in hoe de gedachten en meningen over deze kwesties zijn veranderd. Het herziene stijlboek uit 1998 is niet meegenomen in deze vergelijking, omdat de aanpassingen in dit stijlboek met name gericht waren op de invoering van de nieuwe spelling. De grote beperking is echter wel dat 2006 inmiddels 10 jaar geleden is en mogelijk niet representatief voor de huidige gedachten en structuren op de redactie. Nu, in 2016, is er nog geen nieuw stijlboek. Wel bleek uit contact met de redactie, voorgaand aan dit onderzoek, dat er een commissie is aangesteld om het huidige stijlboek aan te passen. Volgens ombudsvrouw Annieke Kranenberg – die zelf deel uitmaakt van deze commissie – ziet de redactie in dat het huidige stijlboek verouderd is. De bedoeling is dat dit nieuwe stijlboek online gepubliceerd wordt voor de redactie. Hierdoor wordt het gemakkelijker adviezen op te zoeken en worden fouten minder snel gemaakt. Volgens Kranenberg waren er tot op heden nog geen plannen om de veranderingen alsnog te laten afdrucken, wel is de bedoeling dat het vernieuwde stijlboek voor iedereen toegankelijk wordt, zoals bij het Stijlboek van NRC het geval is.

Deze commissie die zich bezighoudt met de aanpassingen van het Stijlboek is zeer interessant voor dit onderzoek. Daarom is ook getracht contact te leggen met de andere leden van de commissie, met daarbij de gedachte om alle leden te interviewen over de komende veranderingen. Helaas waren zij te druk om mee te werken aan dit onderzoek. De ombudsvrouw, Annieke Kranenberg, heeft wel vrij kunnen maken voor dit onderzoek en met haar is dan ook wel een interview opgenomen, daar zal in de volgende paragraaf verder op in worden gegaan.

3.2 De columns van de ombudsvrouw

Sinds 1967 zijn media in Nederland begonnen ombudspersonen aan te stellen (Van Dalen & Deuze). Deze hebben de functie om de transparantie van de media – in dit geval de krant – naar de lezer toe te vergroten. Een ombudspersoon is iemand die is aangesteld door de krant zelf, waaraan de redactie verantwoording moet afleggen voor bepaalde keuzes. De ombudspersoon wordt dan wel aangesteld door het medium, maar functioneert wel onafhankelijk. Sinds 2011 is Annieke Kranenberg de ombudsvrouw van de Volkskrant. Zij volgde Margreet Vermeulen op, die de functie hernoemde van 'ombudman' naar 'ombudsvrouw'. De ombudsvrouw van de Volkskrant schrijft elke week een column. In deze stukken reageert zij op klachten van lezers. De columns van de ombudsvrouw zijn volgens een vast stramien opgebouwd. Eerst formuleert zij de klachten waar naar aanleiding van zij de column schreef. De ombudsvrouw reageert op deze klachten door eerst de situatie te schetsen van het artikel. Vervolgens komen de makers van het artikel aan het woord. Dit komt overeen met het journalistieke principe van hoor en wederhoor: de makers krijgen de gelegenheid zich te verdedigen tegen de klachten van de lezers. Binnen dit stramien zijn echter variaties aanwezig: zo richt de ombudsvrouw zich de ene keer rechtstreeks tot de journalisten en soms tot de lezers. Sinds de eerste column, die op 24 oktober 2011 gepubliceerd werd zijn er 92² artikelen geschreven voor de ombudspersoon online. Binnen deze 90 artikelen zijn veertien artikelen geselecteerd die direct te maken hebben met kwesties omtrent racisme, etniciteit en seksisme. Van deze artikelen zijn er dertien geschreven voor de huidige ombudsvrouw, Annieke Kranenberg en één door Margreet Vermeulen. Bij de selectie van de columns is naar seksisme en racisme in brede zin gekeken. Dat wil zeggen dat niet alleen de adviezen over taalkwesties opgenomen zijn in het onderzoeksmateriaal, maar alle columns die te maken hadden met seksisme of racisme in de breedste zin van het woord. Hierbij kan het ook gaan om een klacht van onevenredige verdeling tussen mannen en vrouwen. In totaal zijn er zes columns geweid aan seksisme en acht aan racisme of anderzijds stigmatiserend of discriminerend taalgebruik. De volledige columns zijn bijgevoegd aan deze scriptie als Bijlage 2. De volgende columns zullen geanalyseerd worden:

- [1] Kinderombudsman of kinderombudsvrouw?
- [2] Naakte accessoires van beroemde man
- [3] Huisvrouwenservice is ouderwets seksistisch
- [4] Dagelijks blootfoto's in de krant?
- [5] 'Waar was het goud van de hockeyvrouwen?'
- [6] Ombudsvrouw: 'De Volkskrant langs de feministische lat'
- [7] Wees precies over afkomst, vermijd 'allochtoon'
- [8] Is de krant politiek correct over Keulen?
- [9] Syriër kan niet illegaal én vluchteling zijn
- [10] Willen we minder of meer vluchtelingen?
- [11] Het wordt tijd dat de Volkskrant het woord allochtoon afschaft
- [12] Allochtoon en niet-EU-burger hetzelfde?
- [13] Zaait de krant bewust angst?
- [14] 'Was de voorpagina over Italiaan Balotelli racistisch?'

---

² Op het moment van schrijven

3.3 Interview met de ombudsvrouw

Aan de hand van de resultaten van de voorgenoemde onderdelen is een topic- en vragenlijst opgesteld. Deze is gebruikt bij het interviewen van de huidige ombudsvrouw Annieke Kranenberg. In het interview werd ingegaan op de opvallende punten binnen de analyse, maar ook op de eigen ervaren rol van de ombudsvrouw. Maar bovenal stonden de afwegingen die Kranenberg maakt bij het vellen van een oordeel centraal. Dit interview is getranscribeerd en opgenomen als Bijlage 5.

4. Methode: discoursanalyse en grounded theory

In deze scriptie wordt onderzocht hoe er bij de Volkskrant wordt omgegaan met adviezen over racisme, seksisme en etnische kwesties. De heersende normen en waarden op een redactie zijn van grote invloed op de uiteindelijke productie van nieuws en de taal die daarbij gebruikt wordt. De heersende normen en waarden zijn niet altijd expliciet zoals in het Stijlboek. Impliciete normen en gedachtes over wat goede journalistiek is en waar wel en niet rekening mee gehouden moet worden in taalgebruik zijn daarom niet gemakkelijk te achterhalen. Om toch deze onderliggende routines, normen en waarden die invloed hebben op de keuze van taalgebruik te ontrafelen, zal in deze scriptie gebruik gemaakt worden van discoursanalyse, dit wordt gedaan in een combinatie met grounded theory. In dit hoofdstuk worden beide methodes uitgelegd. Tot slot wordt er in dit hoofdstuk aandacht besteed aan de verschillende onderdelen van de analyse en hoe deze uitgevoerd zullen worden.

4.1 Discoursanalyse

De traditie van discoursanalyse, vaak ook 'critical discourse analyses' genoemd, is niet gemakkelijk samen te vatten. De onderzoekstraditie komt voor in vele verschillende disciplines als antropologie, linguïstiek, filosofie, mediastudies en filosofie (Wodak & Meyer, 2009, p. 1). Een belangrijk onderdeel van de discours analytische traditie is dat discoursanalyse niet als doel heeft één specifieke theorie te realiseren, ook is er geen sprake van specifieke methodologie in het onderzoek (Wodak & Meyer, 2009, p. 5). Kort gezegd is er niet één manier om discoursanalyse uit te voeren, noch is er één vaststaande definitie van discours. Wel zijn er verschillende punten waar bijna alle onderzoeken die zich beroepen op discoursanalyse aan voldoen:

Tabel 4. Overeenkomsten discoursanalyse (Wodak & Meyer, 2009, p. 2)

- An interest in the properties of '*naturally occurring*' language use by real language users (instead of a study of abstract language systems and invented examples).
- A focus on *larger units than isolated words and sentences* and, hence, new basic units of analysis: texts, discourses, conversations, speech acts, or communicative events.
- The extension of linguistics *beyond sentence grammar* towards a study of action and interaction.
- The extension to *non-verbal (semiotic, multimodal, visual) aspects* of interaction and communication: gestures, images, film, the internet, and multimedia.
- A focus on dynamic (socio)-cognitive or interactional moves and strategies.
- The study of the functions of (social, cultural, situative and cognitive) *contexts of language use*.

- An analysis of a vast number of *phenomena of text grammar and language use*: coherence, anaphora, topics, macrostructures, speech acts, interactions, turn-taking, signs, politeness, argumentation, rhetoric, mental models, and many other aspects of tekst and discourse.

Hoewel deze zeven geformuleerde punten samen een beeld vormen van wat discoursanalyse daadwerkelijk is, is het gezien de omvang niet een gemakkelijk te hanteren definitie. In deze scriptie zal dan ook uit worden gegaan van een definitie die binnen het onderzoeksveld van CDA (critical discourse analysis) vaak gehanteerd wordt. Deze definitie is afkomstig van Fairclough en Wodak uit 1997 en stelt dat:

“CDA sees discourse – language use in speech and writing – as a form of ‘social practice’. Describing discourse as social practice implies a dialectical relationship between a particular discursive event and the situation(s), institution(s) and social structure(s), which frame it: The discursive event is shaped by them, but it also shapes them. That is, discourse is socially constitutive as well as socially conditioned – it constitutes situations, objects of knowledge, and the social identities of and relationships between people and groups of people. It is constitutive both in the sense that it helps to sustain and reproduce the social status quo, and in the sense that it contributes to transforming it. Since discourse is so socially consequential, it gives rise to important issues of power.” (Fairclough & Wodak, 1997, p. 258)

Discoursanalyse is, korter gezegd, een analyse waarbij de claim is dat taal niet neutraal is, maar onderdeel uitmaakt van een discours. Een specifiek discours vormt de kennis over de wereld zoals wij deze kennen. Om deze theorie een meer praktische definitie te geven, zal verder gebruik worden gemaakt van discoursanalyse zoals Van Dijk deze toepast. Er is gekozen voor specifiek deze visie op discoursanalyse, uit de vele andere visies, omdat Van Dijk een van de grotere denkers binnen discoursanalyse is die zich in zijn werk focust op racisme in media.

“Discourse analytical approaches, systematically describe the various structures and strategies of text or talk, and relate these to the social, political or political context. For instance, they may focus on overall topics, or more local meanings (such as coherence or implications) in a semantic analysis. But also the syntactic form of sentences, or the overall organization of a news report may be examined in detail. The same is true for variations of style, rhetorical devices such as metaphors or euphemisms, speech acts such as promises and threats, and in spoken discourse also the many forms of interaction. These structures of text and talk are systematically related to elements of the social context, such as the spatio-temporal setting, participants and their various social and communicative roles, as well as their goals, knowledge and opinions.” (Van Dijk, 2000, p. 35)

Discoursanalyse kan volgens Van Dijk ingezet worden om diverse onderwerpen te onderzoeken. Discours kan gezien worden als een onderliggende structuur, die specifieke gedachten en verbale uitingen laat overkomen als ‘natuurlijk’, waardoor ze bevestigd blijven worden. De discoursanalytische invalshoek stelt dat deze uitingen van discours – in het geval van deze scriptie gericht op seksistisch, racistisch en discriminerend taalgebruik – niet expliciet zijn. Bovendien wil het niet zeggen dat degene die dit soort taalgebruik hanteert zelf racistisch of seksistisch is. Wanneer men schrijft en spreekt wordt teruggegrepen naar specifieke invalshoeken die bekend zijn bij de schrijver en lezer. Hierdoor kan impliciet racisme of seksisme telkens opnieuw genoemd worden, waardoor het natuurlijk aan doet. Discoursanalyse is gericht op het ‘vinden’ van deze onderliggende assumpties die onderdeel uitmaken van een racistisch of seksistisch discours (Van Dijk, 2000, p. 40).

4.2 Grounded theory

In deze scriptie zal gebruik worden gemaakt van kwalitatieve onderzoeksmethodes. Er is gekozen voor kwalitatief onderzoek omdat in deze scriptie het blootleggen van attitudes en discours als doel heeft. Kwalitatief onderzoek in combinatie met discours analyse is hiervoor het meest geschikt. Kwalitatief onderzoek heeft een lange traditie, die veel verschillende methodes en theorieën omvat. In deze scriptie zal gebruik worden gemaakt van kwalitatief onderzoek dat leent van grounded theory. De kern van grounded theory ligt in het cyclisch te werk gaan om een theorie te formuleren. Voor dit onderzoek is het vooral van belang dat grounded theory een theorie is waarbij sprake is van een constant blijven vergelijken van data (Mortelmans, 2007, p. 351). In dit onderzoek zal grounded theory gebruikt worden in de zin dat de drie verschillende onderdelen (stijlboeken, columns en interviews) apart worden geanalyseerd waarna de analyse wordt bijgesteld. De resultaten uit het eerste onderdeel zullen worden meegenomen in het analyseren van het tweede onderdeel en deze resultaten samen zullen dienen als leidraad voor de onderwerpen en vragen waarop de interviews gebaseerd zijn.

In de eerste fase van dit onderzoek worden de stijlboeken van de Volkskrant uit 1992 en 2006 met elkaar vergeleken. In dit gedeelte van het onderzoek gaat het om de verschillen van lemma's die in het Stijlboek staan, en de invulling die aan deze lemma's gegeven is. Omdat deze scriptie zich richt op taalgebruik omtrent etniciteit en gender zullen alleen veranderingen in de stijlboeken op deze gebieden meegenomen worden in de analyse.

In de tweede fase van het onderzoek zullen de columns van de ombudsvrouw onderzocht worden. Deze columns worden gecodeerd volgens een cyclische benadering. Dat wil zeggen dat de data in eerste instantie wordt afgebroken tot losstaande componenten en vervolgens weer opnieuw wordt opgebouwd door relaties tussen deze componenten te ontrafelen (Mortelmans, 2007, p. 355). Hierbij zal eerst gebruik worden gemaakt van open coding. Dit wil zeggen dat de data in kleine stukken wordt opgedeeld: het gaat hierbij om het isoleren van aparte betekenisgehelen die relevant zijn voor de onderzoeksvraag (Mortelmans, 2007, p. 356). Vervolgens worden de losse codes met elkaar verbonden door middel van axiaal coderen, hierbij worden concepten gevormd. (Strauss & Corbin, 1990). Vervolgens zullen in de laatste fase van coderen de in de axiaal-coderingsfase geanalyseerde concepten met elkaar verbonden worden. Dit heet 'selectief coderen', in de originele grounded theory is dit de fase waarin een nieuwe theorie gevormd wordt. In het geval van dit onderzoek is dit de fase waarin gekeken specifieke attitudes die overeenkomen met het theoretisch kader geïdentificeerd zullen worden.

Het interview met ombudsvrouw Annieke Kranenberg is een semigestructureerd diepte-interview. Dat wil zeggen dat de vragen van deze interviews niet vast staan, maar de onderwerpen die aan bod komen wel (Baarda, de Goede & Teunissen, 2000, p. 133). Ondanks dat het gaat om een gestructureerd interview, is het voor het blootleggen van het onderliggend discours en attitudes wel van belang elementen van het diepte-interview te integreren. Dat wil zeggen dat er ver doorgevraagd zal worden, waarbij persoonlijke en emotionele aspecten ook aan bod komen (p. 133). De topics die vastliggen zullen, zoals hierboven al beschreven, voortkomen uit de resultaten van de eerdere twee componenten van de analyse. De interviews zullen ook geanalyseerd worden door middel van dezelfde coderingsprocedure als de columns. Bij het coderen en analyseren van de interviews zal specifiek gekeken worden naar onderliggende attitudes en mogelijk discours waarop het aanpassen van termen en taalgebruik gebaseerd is. De analyse van de columns en de interviews zal uitgevoerd worden met behulp van ATLAS.ti. Een softwareprogramma voor kwalitatief onderzoek. In dit programma zullen de codes toegekend worden aan de verschillende citaten. ATLAS.ti maakt het gemakkelijker en overzichtelijker om grote hoeveelheden kwalitatieve data te verwerken en

patronen aan te vinden in tekst. Door dit programma te gebruiken is een poging gedaan om de subjectiviteit van dit kwalitatieve onderzoek tot het minimale te beperken.

5. Resultaten: de stijlboeken

In dit hoofdstuk zal worden ingegaan aan de resultaten uit de analyse van de stijlboeken. De stijlboeken uit 1992 en 2006 zijn onderworpen aan een vergelijkende analyse, waarbij gebruik is gemaakt van grounded theory. Bij deze analyse is gelet op de concepten die in het theoretisch kader opgenomen zijn. De lemma's van de twee stijlboeken die te maken hebben met sekse, gender, racisme of etniciteit zijn met elkaar vergeleken. Alle verschillen zijn in een schema bijgevoegd en zijn te vinden in bijlage I. In dit resultatenhoofdstuk zullen opvallende verschillen aangekaart worden, waardoor een beeld ontstaat van de veranderingen in houding wat betreft seksisme, racisme en etnische kwesties op de redactie van de Volkskrant. Eerst zullen de meest opvallende punten van de analyse worden aangestipt, vervolgens zal ingegaan worden op de gegeven adviezen en tot slot zullen enkele beperkingen binnen deze adviezen onder de loep genomen worden.

5.1 De meest opvallende punten

De vergelijkende analyse was gericht op de verschillen tussen de twee stijlboeken. Het meest opvallende punt uit de analyse bleek echter niet in de verschillen te zitten. Het blijkt dat er in beide stijlboeken überhaupt weinig stijladviezen aanwezig zijn over discriminerend taalgebruik. Er zijn – wanneer streng gekeken wordt naar de adviezen – maar twee specifieke lemma's te vinden die verwijzen naar deze kwesties wanneer het gaat om geschikt taalgebruik. Veruit de meeste lemma's gaan over een correcte spelwijze of het correct gebruiken van namen en definities. Het lemma over 'Arabier' bevat in 1992 bijvoorbeeld alleen regels over de spelling:

Arabier, Arabisch

Valt onder spellingsregel:

Met beginkapitaal → hoofdletters (de Volkskrant, 1992, p. 22).

De meeste lemma's zijn op deze manier ingevuld. Er is geen sprake van een advies over het gebruik van het woord, alleen over de spelling en de definitie. De geringe hoeveelheid lemma's die wel advies geven over discriminerend taalgebruik, zullen later in dit hoofdstuk behandeld worden.

Naast de constatering dat er überhaupt weinig adviezen zijn over mogelijk stigmatiserend taalgebruik, is er een tweede opvallend punt. In 2006 is er een duidelijk toegenomen belangstelling voor de islam. De toegenomen belangstelling uit zich in de toevoeging van lemma's die te maken hebben met de islam. Zo zijn de lemma's 'jihad' of 'nikab' niet opgenomen in het Stijlboek van 1992, maar wel in 2006. In totaal gaat het om 15 toegevoegde lemma's die in verband kunnen worden gebracht met de islam. Voor andere geloven zijn de toevoegingen niet evenredig. Daarbij komt dat de invulling van deze toegevoegde lemma's uitgebreid zijn. Bij het lemma islam in 2006 volgt een uitleg over wat de islam inhoudt. Ter vergelijking, er is geen lemma 'jodendom' opgenomen in het Stijlboek. Wel is er een lemma 'jood, Jood' dat ingaat op het wel of niet gebruiken van de hoofdletter. De informatie over de islam is dus uitgebreider en gaat dieper in op de betekenis van het geloof:

islam

Geen hoofdletter. Stromingen: *sjiieten* en *soennieten*. Soennieten vormen de overgrote meerderheid van de islamitische gemeenschap. Zij volgen de openbaring van God aan de profeet Mohammed, neergelegd in de Koran, en richten zich naar de *soenna*, de manier van leven van de profeet en zijn volgelingen. Sjiieten erkennen de profeet, de Koran en de *soenna*, maar volgen daarnaast Ali, de schoonzoon van Mohammed, en Ali's opvolgers. Ali, de vierde kalief (opvolgers van de profeet) heeft volgens de sjiieten van God geheime kennis gekregen.

→ moslims

5.2 Adviezen over discriminerend of stigmatiserend taalgebruik

Zoals in het begin van dit hoofdstuk aangegeven is, zijn er weinig adviezen te vinden in de stijlboeken die de journalist vertellen hoe deze om moet gaan met mogelijk discriminerend taalgebruik. In deze paragraaf wordt aandacht besteed aan de kleine hoeveelheid adviezen die wel in de stijlboeken staan en welke implicaties deze hebben.

In het Stijlboek van 2006 is de appendix 'Journalistieke gedragsregels' opgenomen. Dit appendix is niet aanwezig in het Stijlboek van 1992. Er is in 1992 dus überhaupt weinig aandacht voor de journalistieke praktijk. In dit eerste stijlboek zijn de meeste adviezen gericht op spelling en stijl. Het appendix in 2006 bevat richtlijnen over hoe de journalist te werk zou moeten gaan. In deze appendix zijn lemma's opgenomen als 'bronvermelding', 'auteursrecht' en 'Code van Bordeaux'. De focus in deze bijlage ligt op transparantie en betrouwbaarheid. In deze appendix is echter geen lemma opgenomen dat zich focust op discriminerend taalgebruik. Eén lemma dat verwijst naar de mogelijkheid tot kwetsend taalgebruik – met de titel 'grievende bewoording/kwalificaties' – is als volgt geformuleerd:

grievende bewoording/kwalificaties

Ook als een gepubliceerde mededeling waar is, kan sprake zijn van een onrechtmatige daad. Dat is het geval als bijvoorbeeld onnodig grievende bewoordingen of kwalificaties zijn gebezigd of wanneer kwalijke gegevens over iemand zijn vermeld die in het kader van de berichtgeving niet relevant zijn. Rectificatie kan in zo'n geval nodig zijn. (de Volkskrant, 2006, p. 225)

Zoals te lezen in bovenstaand citaat, wordt discriminerend taalgebruik hier niet specifiek genoemd. Dit is opvallend, gezien lemma's buiten de appendix erop wijzen dat de redactie van de Volkskrant zich wel bewust is dat taal stigmatiserend of discriminerend kan zijn. Zowel in 1992 als in 2006 is het lemma 'discriminatie' opgenomen. In 1992 is de invulling als volgt:

discriminatie

We moeten bedacht zijn op woorden die een discriminerend effect (kunnen) hebben. 'Het gebruik van het woord *zwarten* geniet tegenwoordig de voorkeur boven *negers*, hoewel er aanwijzingen zijn dat *de neger* aan het terugkomen is. Maar *Turkse mensen* in plaats van *Turken* of *joodse mensen* in plaats van *joden* gaat wel erg ver. Vaak echter zijn wel gevallen denkbaar dat woorden als *Turk* en *jood*, die immers ook wel als scheldwoorden worden gebruikt, een discriminerende klank hebben. *Turken overvallen bank* heeft toch een andere gevoelswaarde dan *Fransen overvallen bank* al gaat het in beide gevallen om het noemen van een nationaliteit van de verdachten. Soms worden berichten onbegrijpelijk als de bevolkingsgroep *niet* wordt

vermeld. Bij de ontvoering van een Marokkaans meisje kan de culturele context bijvoorbeeld belangrijk zijn. Omzichtigheid en overleg zijn ten allen tijden aanbevelingswaardig. [...] We proberen niet aan te geven dat een landgenoot die van criminele feiten wordt verdacht, een zwarte huidskleur heeft door melding te maken van ‘de in Paramaribo geboren...’ (de Volkskrant, 1992, p. 53)

In dit lemma is te zien dat de redactie van de Volkskrant zich bewust is van stigmatiserend taalgebruik. Hier wordt benadrukt dat woorden die in principe dezelfde functie hebben – Turk voor mensen met een Turkse afkomst en jood voor mensen met een Joodse afkomst – de gevoelswaarde wel anders kan liggen. In 2006 is de invulling van dit lemma enigszins veranderd. In plaats van de formulering dat woorden een discriminerend effect kunnen hebben, wordt gewezen op de ervaring van het woord. Dit is een subtiel verschil, maar in de formulering is sprake van een verschuiving van verantwoordelijkheid. In 1992 ligt de focus op het mogelijke effect van taal, terwijl in 2006 die focus verschuift naar de *ervaring* van de lezer. De nieuwe invulling van het lemma is:

discriminatie

Wees bedacht op taalgebruik dat als discriminerend kan worden ervaren. Het is aanvaardbaar een onderscheid te maken tussen zwart en blank, of autochtonen en allochtonen, mits het functioneel is: *Amsterdam bezorgd over Marokkaanse jeugdbendes*. Functioneel is bijvoorbeeld ook bij berichtgeving over moeilijkheden in zwembaden te vermelden dat hierbij groepen Marokkaanse jongeren betrokken zijn. Niet functioneel is bijvoorbeeld bij een willekeurig ongeluk te vermelden dat daarbij een asielzoeker was betrokken. In veel gevallen kan vermelding van herkomst achterwege gelaten worden.” (de Volkskrant, 2006, p. 53)

Er zijn, behalve de verschuiving in verantwoordelijkheid, nog andere verschillen tussen de twee lemma’s. Het advies om te overleggen (“Omzichtigheid en overleg zijn ten allen tijden aanbevelingswaardig”), is niet meer opgenomen in het Stijlboek van 2006. Bovendien wordt in 2006 niet meer geadviseerd de huidskleur niet te noemen, de focus is verschoven naar herkomst in plaats van huidskleur. Tot slot is het voorbeeld van “De in Parimaribo geboren...” vervangen door een voorbeeld over moeilijkheden met “groepen Marokkaanse jongeren”.

Opvallend is overigens ook dat bij discriminerend taalgebruik er in beide stijlboeken alleen wordt verwezen naar huidskleur of afkomst. Discriminatie op basis van bijvoorbeeld sekse of seksuele oriëntatie is niet opgenomen in beide lemma’s. In beide stijlboeken is echter wel aandacht besteed aan seksisme, maar onder andere lemma’s. In 1992 het lemma ‘seksisme’ opgenomen waarin het volgende staat beschreven:

seksisme

Seksistische terminologie is uit den boze. Bespiegelingen over lichamelijke kenmerken van vrouwen in termen als *attractieve, langbenige, sexy* laten we als regel achterwege. Hetzelfde geldt voor aanduidingen als *dame, het zwakke geslacht, de zeventien lentes tellende schoonspringster[...]*.³ (de Volkskrant, 1992, p. 157)

Met als toevoeging bij het lemma ‘geslacht’:

---

³ Het gehele citaat kan terug gevonden worden in bijlage I

geslacht

Evenals het vermelden van de etnische afkomst of de religie is het vermelden van het geslacht van een persoon alleen noodzakelijk als dat essentieel is voor het artikel en als het in de context niet als denigrerend kan worden ervaren. We vermijden constructies waaruit de indruk kan ontstaan dat voor *de Volkskrant* het mannelijke de norm is en het vrouwelijke de uitzondering. Het gebruik van genderneutrale vormen geniet daarom de voorkeur. ” (de Volkskrant, 1992, p. 77)

In 2006 is het lemma seksisme niet opgenomen. En hoewel het lemma ‘geslacht’ wel de tand des tijds heeft doorstaan, is het lemma ingekort. Waar in 1992 het lemma ‘geslacht’ bijna een hele pagina beslaat (het gehele citaat is terug te vinden in Bijlage I), is dat in 2006 nog niet eens de helft van de pagina. Bovendien wordt er in 1992 ook aandacht besteed aan ander seksistisch taalgebruik.

“De vermelding *huisvrouw* is vaak overbodig. Een vrouwelijk kamerlid als zodanig kwalificeren (of als grootmoeder, of als gescheiden vrouw) is denigrerend; bij een man vermelden we ook niet of hij getrouwd of gescheiden is.” (de Volkskrant, 1992, p. 78)

Dit advies is niet opgenomen in het Stijlboek van 2006. Daarnaast is de formulering onder het kopje ‘geslacht’ enigszins aangepast: “We vermijden constructies waaruit de indruk kan ontstaan dat voor *de Volkskrant* het mannelijke de norm is” is vervangen door “vermijd constructies waaruit de indruk kan ontstaan dat het mannelijke de norm is en het vrouwelijke de uitzondering.”. Net als het eerder genoemde verschil tussen ‘een discriminerend effect’ en ‘discriminerend ervaren kunnen worden’ is hier sprake van een subtiel verschil. Toch is de betekenis verschillend. In het geval van 1992 gaat het om de Volkskrant die niet wil uitstralen het mannelijke als de norm te zien, in het tweede geval wordt benadrukt dat het mannelijke de norm niet is.

De adviezen over discriminerend taalgebruik zijn, zoals eerder beschreven, schaars. Daarbij zijn ze subtiel veranderd door de jaren heen. Er moet echter nog één belangrijke kanttekening geplaatst worden bij de adviezen. In de volgende paragraaf zal worden ingegaan op de beperkingen in deze adviezen.

5.3 Beperkingen

In de vorige twee paragrafen zijn enkele adviezen over discriminerend taalgebruik genoemd. Een laatste opvallend punt uit deze adviezen moet benadrukt worden. In het lemma ‘discriminatie’ uit 1992, uit het eerdergenoemde citaat, komt de volgende zin voor: “Maar *Turkse mensen* in plaats van *Turken* of *joodse mensen* in plaats van *joden* gaat wel erg ver.” Deze zin geeft een beperking aan in het advies. Hoewel de redactie wordt geadviseerd om te letten op discriminerend taalgebruik, moet het niet ‘te ver’ gaan. Bij dit advies om niet te ver te gaan wordt echter niet genoemd wáárom het gebruik van ‘Turkse mensen’ te ver zou gaan. Een mogelijke verklaring voor deze beperking is dat de Volkskrant niet te ver wil gaan in nuance om discriminatie te voorkomen. Aanwijzingen daarvan zijn te vinden onder het lemma ‘blanken’ uit 1992, waaronder de tekst “We gebruiken het woord *blanken* en niet het vooral bij actievoerders in zwang zijnde *anglicisme witten*” (p. 33) staat. Hier wordt duidelijk dat de Volkskrant niet mee wil gaan met activistisch taalgebruik.

5.4 Deelconclusie: minder aandacht, beperkingen en islam

Uit de analyse van de stijlboeken kunnen verschillende conclusies getrokken worden. Het eerste en meest opvallende resultaat is dat de stijlboeken weinig directe adviezen bevatten over discriminerend

taalgebruik op het gebied van seksisme, racisme en etniciteit. Daarbij lijkt de aandacht voor deze kwesties in 2006 te zijn afgenomen ten opzichte van 1992. Het feit dat de adviezen zijn afgenomen in 2006 kan mogelijk betekenen dat de adviezen inmiddels gezien worden als algemene kennis op de redactie. Want de redactie van de Volkskrant is zich wel bewust van de mogelijke discriminerende werking van taal. Het advies dat gegeven wordt zorgt echter op zichzelf weer voor een onderscheid. De voorbeelden zijn in 2006 ook veranderd van diverse voorbeelden naar 'Marokkaanse straatbendes' en 'Marokkaanse jongeren'. Deze voorbeelden – die ook als natuurlijke voorbeelden worden neergezet – benadrukken de problemen van Marokkaanse Nederlanders. Daarbij is er een toename in lemma's die te maken hebben met de islam. Een logische verklaring hiervoor is dat de islam en bijbehorende terminologie tegenwoordig vaak in het nieuws is. De toevoeging van de lemma's zouden dan vooral te maken hebben met het correct weergeven van informatie over de godsdienst. In de conclusie van dit onderzoek zal verder in worden gegaan op de implicaties van deze toegenomen aandacht.

6. Resultaten: de columns

Uit de analyse van de stijlboeken blijkt dus dat er maar weinig adviezen zijn die de journalist houvast kunnen bieden. Dit terwijl het Stijlboek het naslagwerk is voor journalisten om op terug te vallen wanneer zij niet zeker van hun zaak zijn. Daarbij is het Stijlboek de leidraad voor de ombudspersoon om zijn of haar oordeel over klachten te vellen. Wanneer er amper adviezen zijn opgenomen over deze kwesties, is de vraag waarop de ombudspersoon en de journalist hun keuzes op baseren. In dit hoofdstuk zal aan deze vragen aandacht besteed worden. Eerst zal gefocust worden op de manier waarop journalisten reageren wanneer zij beschuldigd worden van racistische of seksistische uitingen. Daarna zal geanalyseerd worden hoe de ombudsvrouw van de Volkskrant reageert op klachten over deze onderwerpen.

6.1 De journalisten

In de columns van de ombudsvrouw krijgen de journalisten te kans om te reageren op klachten van de lezers. Dit wordt in de columns weergegeven als één of twee korte citaten. Hierbij worden de makers overigens niet letterlijk genoemd: binnen de columns worden ze aangeduid als 'de schrijver van het stuk' of 'de journalist' en zelfs 'de hoofdredacteur'. De overkoepelende tendens van de reactie van de makers is dat zij zich verdedigen tegen de aantijgingen. Binnen de columns is hier één uitzondering in te vinden. De journalist in kwestie schreef over obesitas, maar benoemde de vrouw hierbij als een ander soort binnen het menselijk ras:

“Een poosje geleden schreef een wetenschapsjournalist: 'Opvallend genoeg is er één mensensoort die sowieso een andere vetverdeling heeft: de vrouw.' De journalist was zelf de eerste om toe te geven dat hij zich onbedoeld schuldig had gemaakt aan seksisme. Hij had taai medisch-genetisch nieuws willen verluchtigen met ironie.” (Kranenberg, 13 juni 2015)

Typerend voor dit citaat is dat benadrukt wordt dat het seksisme onbedoeld was. In dit geval is er sprake van het toegeven van het fout, maar het benadrukken van de onschuldige bedoeling. Dit verdedigingsmechanisme komt voor bij bijna alle journalisten. Ook wanneer journalisten zich verzetten tegen de klachten, zullen ze benadrukken dat de bedoeling anders was dan het resultaat.

“De sportverslaggever erkent dat 'huisvrouwenservice' een 'Viva-term uit de jaren vijftig' is, maar vindt de verontwaardiging nergens over gaan. 'Al sinds jaar en dag wordt een slappe, matige en vooral langzame (tweede) service in het tennis een huisvrouwenservice genoemd', verklaart hij. De term komt volgens hem uit de 'huisvrouwencompetitie', die jarenlang op dinsdagochtend werd gespeeld. 'Ik bedoel er verder niets mee. Ik heb alle huisvrouwen lief.' Waarvan akte.” (Kranenberg, 13 juni 2015)

“De hoofdredacteur vindt de ophef zwaar overdreven. De cover laat juist zien dat het 'clichébeeld en verwachtingspatroon - Italianen zijn niet zwart - niet meer klopt', stelt hij. 'Wie kwaad wil zien, ziet het. Maar dit is met de beste bedoelingen gemaakt.’” (Kranenberg, 14 juni 2014)

“Het lezersprotest wordt door sommige redacteuren afgedaan als overdreven preuts en ouderwets. Seks is toch overal? Je kunt geen bushokje passeren of er hangt een schaars gekleed model dat verleidelijke lingerie aanprijst.” (Kranenberg, 24 oktober 2015)

In de bovenstaande drie citaten krijgt de goede bedoeling nog een andere dimensie. Naast dat wordt benadrukt dat de journalist zelf geen racist of seksist is, wordt de verantwoordelijkheid verschoven naar de lezer. Overigens moet gezegd worden dat niet alle journalisten op deze manier reageren. Zo reageerde de chef verslaggeverij op een verwijt dat de krant angst zou willen zaaien:

“‘We hebben natuurlijk nooit een bijdrage willen leveren aan angst', zegt de hoofdredacteur. 'Maar intenties doen er niet toe, je wordt afgerekend op de indruk.’” (Kranenberg, 4 oktober 2014)

Hier erkent de chef verslaggeverij dat de bedoeling er niet toe doet. Maar wederom wordt niet toegegeven dat er een fout is gemaakt. Er wordt alleen gezegd dat bedoelingen er niet toe doen omdat je wordt afgerekend op de indruk. Er is geen sprake van het nemen van verantwoordelijkheid voor de fout.

Naast de verschuiving van verantwoordelijkheid is er ook sprake van het benadrukken van de journalistieke richtlijnen en codes. Journalisten verdedigen zich tegen de klacht door te stellen dat er sprake is van een journalistieke keuze. Dit kan een stijlkeuze zijn – zodat een bericht er beter uitziet – of er kan sprake zijn van een journalistieke overweging in de keuze van een onderwerp of de uitvoering van het journalistieke proces. Wanneer bijvoorbeeld kritiek werd geleverd op het feit dat er weinig aandacht was voor winst van het Nederlandse vrouwenelftal hockey, reageert de chef sport als volgt:

“Ook nu gaat het om een journalistieke keuze, legt de chef sport (een vrouw) uit. Winnen is niet automatisch belangrijker dan verliezen. 'De finale van de mannen was de apotheose van twee weken mooi hockey, maar liep uit op een deceptie. Het is deze generatie hockeymannen weer niet gelukt. De winst van de vrouwen was heel voorspelbaar. Zij ondervinden veel minder concurrentie.’” (Kranenberg, 21 juni 2014)

Ook wanneer de redactie werd beticht van politieke correctheid, was de verklaring voor het kleiner brengen van een afbeelding – een brief waarop straatintimidatie te lezen was die tijdens de massa-aanranding in Keulen verspreid was – dat het ging om een werkwijze die goede journalistiek moet waarborgen. De ombudsvrouw verwoordt het verweer van de journalist als volgt:

“De redactie kon het zelf niet verifiëren en besloot het briefje minder prominent en kleiner te brengen (online stond het wel volledig). Dat was niet uit politieke correctheid, maar vanwege journalistieke zorgvuldigheid.” (Kranenberg, 16 januari 2016)

Journalistieke zorgvuldigheid wordt hier als reden gegeven voor het niet laten zien van het briefje. Opvallend is dat de journalistieke deugd van zorgvuldigheid het in een ander voorbeeld juist verliest van een stijlkeuze. In de column “Allochtoon en niet-EU-burger hetzelfde?” reageerde de ombudsvrouw op de klacht dat niet zorgvuldig was omgegaan met de definitie van ‘allochtoon’ en ‘niet-EU burger’, waardoor een onjuist beeld was ontstaan. De ombudsvrouw legt in de column uit wat er precies is misgegaan en hoe dit heeft kunnen gebeuren. Het bleek te wijten aan de ingewikkelde materie die versimpeld in de krant terecht was gekomen.

“Het was schipperen tussen alles correct opschrijven en de leesbaarheid van het bericht’, zegt de verslaggever.” (Kranenberg, 28 maart 2015)

Naast de journalistieke keuze en de verschuiving van de verantwoordelijkheid is er nog een verdedigingspatroon te herkennen in het materiaal. Bij deze verdediging is er sprake van een verwijzing naar de huidige situatie in de maatschappij. De huidige situatie wordt aangedragen als reden voor de keuze die de journalist heeft gemaakt. In het volgende citaat was er sprake van een seksistische term (een ‘huisvrouwenservice’ door een tennisser). De journalist beroept zich op het feit dat de term bekend is, zoals in dit al eerder genoemde citaat naar voren komt:

“De sportverslaggever erkent dat ‘huisvrouwenservice’ een ‘Viva-term uit de jaren vijftig’ is, maar vindt de verontwaardiging nergens over gaan. ‘Al sinds jaar en dag wordt een slappe, matige en vooral langzame (tweede) service in het tennis een huisvrouwenservice genoemd’, verklaart hij.” (Kranenberg, 13 juni 2015)

Maar ook bij het verwijt dat er te weinig aandacht is voor vrouwensport komt eenzelfde soort verdediging naar voren:

“Dat is historisch zo bepaald. Vrouwensport is internationaal onderontwikkeld.” (Kranenberg, 21 juni 2014)

Bij de klacht over stigmatiserend en onzorgvuldig taalgebruik betreft huidskleur en afkomst komt deze redenering weer naar voren, nu vanuit het idee dat bevolkingsgroepen zichzelf zo noemen.

“De auteur wilde bij de spreektaal van de bewoners blijven, vertelt hij. ‘In de Schilderswijk zeggen ze: ik ben Turk of Marokkaan, en spreken ze over Nederlanders.’” (Kranenberg, 11 juli 2015).

6.2 Deelconclusie: weinig verantwoordelijkheid

Uit bovenstaande resultaten kunnen meerdere conclusies getrokken worden. Zo komt naar voren dat de journalisten niet zonder slag of stoot meegaan met de klachten van de lezers. De verantwoordelijkheid wordt door hen bij de lezer gelegd. De lezer is immers degene die gekwetst is.

Op deze manier worden de klachten ter zijde geschoven door de journalisten. In een enkel geval nam de journalist persoonlijke verantwoordelijkheid, maar dit is de uitzondering die de regel bevestigt.

Een tweede conclusie die getrokken kan worden uit bovenstaande resultaten, is dat journalisten in hun verdediging vaak verwijzen naar de huidige situatie: het 'het is nou eenmaal zo'-argument. Er wordt hier verwezen naar de status quo, die zo direct als verdediging wordt opgeworpen en daarmee legitiem verklaart. Zo was er binnen de citaten bijvoorbeeld niet direct sprake van een seksistisch discours, maar werd de term 'huisvrouwenservice' verdedigd met het feit dat 'het nu eenmaal zo genoemd wordt'. Ook de opmerking over vrouwensport werd op deze manier verdedigd. De journalisten doen in hun eigen ogen niets fout, immers, ze geven de werkelijkheid gewoon weer zoals deze is. Dit kan ervoor zorgen dat stereotypische clichébeelden worden bevestigd. Dit is bijvoorbeeld te lezen in de reactie over de Italiaan Balotelli. Hoewel de redactie een clichébeeld wilde ontkrachten, werd juist het verschil tussen wit en zwart bevestigd. Dit voorbeeld is typerend voor de houding van de journalisten die in de columns aan het woord kwamen: er is weinig begrip voor klachten dat taalgebruik kwetsend of discriminerend zou kunnen zijn.

Tot slot kan geconcludeerd worden dat stilistische normen en keuzes het winnen van de traditionele journalistieke principes van correctheid en consistentie. Dat wil zeggen dat de leesbaarheid van een bericht het wint van de volledige, correcte weergave van informatie. Het wordt dus duidelijk dat binnen het journalistieke discours een spanning optreedt tussen de verschillende journalistieke richtlijnen onderling, maar ook met het maatschappelijk veld dat de journalistiek dient te verslaan.

6.3 De ombudsvrouw

De ombudsvrouw laat in haar columns de journalisten aan het woord, maar reageert daarna zelf op de klachten van de lezers. Op basis van het antwoord van de journalist, de regels op de redactie en haar eigen oordeel geeft zij vervolgens haar advies over de kwestie. In deze paragraaf zal gekeken worden naar het advies dat de ombudsvrouw geeft in haar columns en welke argumentatie zij aandraagt voor haar beslissing.

Ten eerste valt op dat de ombudsvrouw open staat voor de klachten van de lezers en bovendien een kritische houding naar de journalisten toe heeft.

“Redacteuren kunnen klachten over seksisme afdoen als preuts gezeur, maar met die tamelijk gedateerde opvatting vervreemden ze een deel van de oude en nieuwe lezers.” (Kranenberg, 24 oktober 2015).

“In algemene zin hebben lezers gelijk als ze klagen over het onderwaarderen van vrouwensport.” (Kranenberg, 21 juni 2014).

“Als een kop zulke emoties oproept - terwijl het de bedoeling is mensen over een gecompliceerd onderwerp te laten lezen waarvoor een onderzoeksbureau is ingeschakeld - is die simpelweg niet geslaagd.” (Kranenberg, 22 augustus 2015)

“Een voorpagina die zoveel ruimte laat voor verkeerde interpretaties kan moeilijk geslaagd heten.” (Kranenberg, 14 juni 2014).

Journalisten die volgens de ombudsvrouw een fout hebben gemaakt, worden terechtgewezen. Dit hoeft niet alleen voor te komen op het individuele niveau. Zo heeft de ombudsvrouw ook kritiek op het Stijlboek – dat niet volledig en duidelijk genoeg zou zijn – of op de gehele manier van handelen.

“Daarna ging het organisatorisch ook mis. Idealiter worden voorpaginastukken nagelezen door leidinggevenden die niet bij de totstandkoming betrokken waren. Zij kunnen zo’n stuk met frisse ogen lezen en zo goed mogelijk benaderen hoe een lezer het artikel de volgende dag zal ervaren. Dat controlemechanisme werd dit keer niet nageleefd. De hoofdredacteur was niet alleen geestesvader van het verhaal, maar had het ook verdedigd tegenover chefs die het idee slecht onderbouwd vonden. Hij las het stuk en zag daarin zijn eigen bedoelingen weerspiegeld.” (Kranenberg, 4 oktober 2014)

Wel is de ombudsvrouw duidelijk onderdeel van de Volkskrant. Zo benoemt zij het imago van het Volkskrant Magazine en de Volkskrant zelf als positief:

“Het Volkskrant Magazine laat zich lastig vergelijken met een willoos bushokje. Het blad herbergt de progressieve geest van het moederschap en is toonaangevend vanwege zijn creatieve en artistieke covers, waarmee het geregeld internationale prijzen wint.” (Kranenberg, 24 oktober 2015)

Deze benadrukking positieve eigenschappen van de Volkskrant komt ook naar voren wanneer de ombudsvrouw over de journalist spreekt. Zoals hierboven te lezen is in het citaat van 24 oktober, is de ombudsvrouw kritisch, maar in de columns benadrukt ze juist ook de positieve kanten van de journalisten.

“De verslaggever van de Volkskrant was zich hiervan terdege bewust, hij is niet over een nacht ijs gegaan.” (Kranenberg, 28 maart 2015)

“Ik zie geen politieke correctheid die leidt tot het verbloemen van feiten, wel dat er geprobeerd wordt secuur te zijn over de groep daders en het leggen van verbanden.” (Kranenberg, 16 januari 2016)

“Nu zijn verhalen die aan het brein van een ander zijn ontsproten sowieso niet de makkelijkste om te maken. Zeker niet wanneer een lastig meetbare gemoedstoestand als angst moet worden veralgemeniseerd vanuit een individuele impressie. In dit geval werd de verslaggever mijns inziens voor een schier onmogelijke taak gesteld. Een journalist die geen feiten tot zijn beschikking heeft, is als een patissier die een chocoladetaart moet bakken zonder chocolade. En dan heb ik het niet eens over het krappe tijdsbestek.” (Kranenberg, 4 oktober 2015)

In de columns haalt de ombudsvrouw vaak de maatschappij aan. In tegenstelling tot de reactie van de journalisten komt bij de ombudsvrouw niet naar voren dat de krant termen moet gebruiken omdat ze nu eenmaal gebruikt worden in het dagelijks leven. Sterker nog, de ombudsvrouw stelt letterlijk dat spreektaal niet leidend mag zijn voor de Volkskrant. Wat betreft het aan het woord laten van vrouwen of het benoemen van specifieke onderwerpen werd echter door de voormalige ombudsvrouw, Margreet Vermeulen, wel verwezen naar de huidige situatie in de maatschappij:

“Meestal blijken dat er twee of drie van de tien te zijn. Dat zegt mij niet zoveel: de meeste deskundigen zijn nu eenmaal man. En vrouwen aarzelen vaak om zich te laten interviewen terwijl veel mannen gretig toehappen.” (Vermeulen, 14 oktober 2011)

Vermeulen neemt hier een andere stellingname in dan haar opvolger, Kranenberg. Vermeulen verwijst hier naar de huidige situatie als een verantwoording voor een keuze. Kranenberg lijkt hier een andere houding te hebben. Dit komt naar voren wanneer terminologie over afkomst en huidskleur besproken wordt. Kranenberg schrijft over de aanduiding ‘allochtoon’ en ‘Nederlands-Marokkaanse’ jongeren. Hiermee klinkt door dat als bepaalde woorden in de maatschappij worden gebruikt, dit niet hoeft te zeggen dat het gewenst taalgebruik is voor de Volkskrant. Sterker nog, Kranenberg kaart hier specifiek de veranderende rol van taal aan:

“In het volle besef dat termen niet allesomvattend zijn, dat taal verandert en woorden van kleur verschieten - zeker in zo'n gevoelig debat als deze.” (Kranenberg, 29 augustus 2015)

“Taal wordt steeds ververst en een redactie moet zich continu afvragen of zij bijdraagt aan het in stand houden van stereotypen en vooroordelen.” (Kranenberg, 14 mei 2016)

“Taal kan de 'realiteit wel beïnvloeden, maar niet fundamenteel transformeren', schreef Ger Groot recentelijk in literair tijdschrift De Gids. De krant kan evenwel niet grillig meebewegen, maar moet het goede voorbeeld geven en een principiële keuze maken tussen twee onvolmaakte varianten.” (Kranenberg, 16 april 2016)

Het verschil tussen deze twee voorbeelden is dat het in het geval van Vermeulen het gaat over een keuze over het aan het woord laten van vrouwen of mannen. In het geval van Kranenberg gaat het echter om een taalkwestie. In het geval van seksistisch taalgebruik reageert Kranenberg als volgt:

“Wat met de uitdrukking [huisvrouwenservice] wordt beoogd kan iedereen raden, maar dat maakt hem niet minder neerbuigend en ouderwets. Bovendien is het in de Volkskrant geen ingeburgerde term.” (Kranenberg, 13 juni 2015)

Dit laatste citaat is typerend voor de houding van Kranenberg. Sinds 2015 adviseert zij de redactie het woord ‘allochtoon’ niet meer te gebruiken. In Kranenbergs column “Wees precies over afkomst, vermijd 'allochtoon’” stelt de ombudsvrouw vast dat in het nieuwe stijlboek de term allochtoon sterk wordt afgeraden. Ook hier gaat het om taalgebruik dat wellicht geaccepteerd en bekend is in de maatschappij, maar dat volgens de ombudsvrouw alsnog niet correct is, omdat het ene negatieve connotatie heeft. Dit gaat echter niet altijd op: een andere houding komt naar voren wanneer het gaat om genderneutrale woorden voor beroepen:

“In de sport, kunst en cultuur zijn vrouwelijke benamingen zo verankerd, dat laat zich niet per decreet veranderen. Acteur Carice van Houten klinkt voorlopig nog potsierlijk.” (Kranenberg, 15 april 2016)

Hier is de redenering dat omdat de termen verankerd zijn, ze moeilijk aan te passen zijn. In dit advies wint de taalkwestie het van het idee dat beroepen als neutraal weergegeven moeten worden.

Een volgend gevonden resultaat is dat ook in de columns weinig aandacht is voor het Stijlboek. In alle columns is slechts één citaat te vinden waarin verwezen wordt naar het advies in het Stijlboek, onderstaand citaat is hieronder weergegeven:

“Het Stijlboek van de Volkskrant geeft een paar handige richtlijnen. 'Gebruik algemene begrippen, als die beschikbaar zijn: docent of leerkracht in plaats van 'lerares', verpleegkundige in plaats van 'verpleegster'.' Het achtervoegsel -man kan veelal worden vervangen door -vrouw, zoals in raadsman/ raadvrouw, bewindsman/bewindsvrouw, barman/barvrouw. Er staat ook een wat minder praktische regel: 'Vermijd constructies waaruit de indruk kan ontstaan dat het mannelijke de norm is en het vrouwelijke de uitzondering.' Prachtig, want het streven is linguïstische gelijkwaardigheid. Er staat alleen niet bij hoe dat moet. Niet zo verwonderlijk, want dat raakt een zeker 35 jaar oude discussie.” (Kranenberg, 16 april 2016)

De andere citaten die verwijzen naar het Stijlboek, hieronder weergegeven, gaan juist om de onvolledigheid van het Stijlboek. Dit wordt aangewezen als reden waarom journalisten bij de Volkskrant niet altijd consequent zijn geweest in benamingen.

“Vorige week pleitte ik op deze plek voor zorgvuldiger taalgebruik in het migratiedebat. De definiëring in de krant is nochtans een warboel. De redactie zou er goed aan doen een aantal begrippen op te nemen in het Stijlboek opdat de lijn voor de lezer helder is.” (Kranenberg, 29 augustus 2015)

“De eindredactie had daar alert op moeten zijn, maar tast tegelijkertijd in het duister omdat de krant geen duidelijke regels voor het benoemen van afkomst hanteert. Al jaren wordt er selectief, inconsequent en misleidend met etnische kwalificaties omgesprongen.” (Kranenberg, 11 juli 2015)

De ombudsvrouw roept direct op tot een praktische verandering in het Stijlboek. Het volgende citaat vat de houding van Kranenberg samen:

“De verandering in het Stijlboek is een goede stap, toch moet de bewustwording zich op de redactievloer voltrekken. Hoe meer redacteuren een migrantenafkomst hebben, des te vanzelfsprekender het wordt beladen taal ter discussie te stellen.” (Kranenberg, 14 mei 2016)

Kranenberg stelt in dit citaat dat er verandering moet plaatsvinden in het Stijlboek, maar dat het uiteindelijk gaat om de denkwijze op de redactievloer. Hiermee impliceert zij ook dat een toename aan diversiteit aan mensen op de redactie ook inhoud dat het bewustzijn verandert. Dit klinkt ook door wanneer Kranenberg expliciet aanhaalt dat de chef sport een vrouw is:

“Ook nu gaat het om een journalistieke keuze, legt de chef sport (een vrouw) uit. Winnen is niet automatisch belangrijker dan verliezen.” (Kranenberg, 21 juni 2014)

6.4 Deelconclusie: in de spagaat

Uit de resultaten in paragraaf 6.3 blijkt dat Kranenberg in haar functie van ombudsvrouw streng en kritisch is. Die strengheid jegens de redactie komt met name naar voren wanneer het gaat over de

benaming van bevolkingsgroepen. Interessant voor dit onderzoek is dat Kranenberg zich wel degelijk bewust is van de rol van taal. Ze stelt – anders dan de journalisten – dat taal de werkelijkheid ook vormt en dat taal discriminerend gedachtegoed kan reproduceren door voor natuurlijk aangenomen te worden. Maar op het moment dat Kranenberg zich uitspreekt tegen de specifieke terminologie, is de reden die ze aandraagt puur journalistiek. Opvallend is hier echter dat ook bij deze verontwaardiging vooral verwezen wordt naar het journalistieke principe van duidelijkheid en consequentheid. Er wordt wel gewezen op de negatieve connotatie van bepaalde woorden, maar de reden waarom er een heldere lijn getrokken moet worden, is vooral gesteund op het principe van de duidelijke en consequente journalistiek. Hoewel het advies van de ombudsvrouw wel terugslaat op kwetsend taalgebruik, blijft de hoofdreden dus het journalistieke principe. Wanneer het gaat om seksisme is dit ook aan de orde: hoewel de ombudsvrouw van mening is dat genderneutrale titels de voorkeur hebben, wordt het onderscheid tussen ‘acteur’ en ‘actrice’ goedgekeurd omdat het beter klinkt, én omdat het nu eenmaal verankerd ligt in onze taal. Dit is een opvallende keuze, gezien in het geval van het woord ‘allochtoon’ de ombudsvrouw juist pleit voor verandering van taalgebruik ondanks deze verankering. De ombudsvrouw is zich dus bewust van taal, maar is nog niet zeker in de koers die zij vaart. De balans tussen willen breken met stigmatiserend of discriminerend taalgebruik aan de ene kant en routines willen handhaven aan de andere kant zorgt voor spanning.

Daarnaast blijkt uit de analyse dat er tekenen zijn van ‘othering’. Kranenberg keurt het door veel mensen als stigmatiserend ervaren ‘allochtoon’, af. Maar toch gaat het in de columns wel om het specifiek benoemen van een bevolkingsgroep, waarbij ook een focus ligt op de negatieve aspecten van die groep. Dit is een complexe positie: aan de ene kant wil Kranenberg het onderwerp bespreekbaar maken, maar hiermee bevestigt zij wel het ‘wij-zij’ denken, waarbij een specifieke naam nodig is voor mensen met een andere etnische achtergrond dan Nederlands. Er wordt dan gesproken over ‘streepjesnederlander’, maar de voorbeelden zijn geen ‘Nederlands-Duitse’ jongens, maar Nederlands-Marokkaanse jongens.

Het laatste opvallend punt is dat de ombudsvrouw bij het geven van advies weinig aan het Stijlboek refereert. Wanneer zij dat wel doet, gaat het om de tekortkomingen of onduidelijkheden in het Stijlboek. De vraag is, als Kranenberg zich niet kan baseren op het Stijlboek, waar zij haar advies van laat afhangen. Op deze vraag zal verder worden ingegaan in het interview.

7. Resultaten: het interview

Aan de hand van de analyse van de columns van de ombudsvrouw is een topiclijst opgesteld met vragen en onderwerpen die vervolgens aan de ombudsvrouw zijn voorgelegd in een interview. In dit interview lag de focus op het advies van de ombudsvrouw en hoe dit tot stand komt. Ten tijde van het schrijven van deze masterthesis is de Volkskrant bezig met het herzien van het Stijlboek. Er is binnen het interview ingegaan op de afwegingen die de ombudsvrouw maakt in het advies voor deze herzieningen. Het volledige transcript is bijgevoegd als bijlage 5.

7.1 Advies en afwegingen

Opvallend aan het interview is dat de ombudsvrouw meerdere malen verwijst naar het Stijlboek, hetgeen in de columns minimaal aan bod kwam.

Zij beantwoordt de vraag over hoe zij tot haar advies komt als volgt:

“Om tot een advies te komen heb ik verschillende middelen tot mijn beschikking, een gereedschapskist als het ware. Zo heb ik het Stijlboek en andere journalistieke codes. Ook kijk ik regelmatig even bij buitenlandse media als ik denk dat ons eigen Stijlboek niet toereikend is. Wat zegt de guide van de *Guardian* erover? Of van *Reuters* of de *BBC*? Hoe doet het *NRC* dat? Daarnaast zoek ik naar gesprekspartners, binnen en buiten de krant. Ook moet het passen bij de identiteit van de krant.”

Het Stijlboek is een belangrijk naslagwerk waarop de ombudsvrouw zich baseert. Het probleem is echter – zoals ook in deze scriptie aan het licht kwam – is dat op veel gebieden nog geen goede richtlijnen waren opgesteld. Het advies dat de ombudsvrouw vervolgens heeft gegeven in haar rubriek – het hanteren van de ‘streepjesnederlander’, is vervolgens opgenomen in het nieuwe Stijlboek. Wanneer Kranenberg de discussie over het benoemen van afkomst, waarover zij tweemaal een column schreef, zegt zij het volgende:

“Er zijn nog een aantal verslaggevers die zeggen: ‘Zij noemen zichzelf ook Turk of Marokkaan!’, dus kan ik ze ook zo noemen in een artikel. Dat heb ik laatst nog geadresseerd in mijn rubriek en bovendien staat het nu in het nieuwe Stijlboek dat we de methode van streepjes-Nederlanders hanteren.”

Het gedateerde stijlboek zorgde ervoor dat Kranenberg zelf nieuwe richtlijnen moest formuleren. Dit kwam naar voren wanneer Kranenberg werd gevraagd naar het gebruik van genderneutrale woorden.

“De genderkwestie vond ik een hele moeilijke om uit te komen. Ik zie het nu ook weer in de krant, met Ebru Umar. Het gaat de hele tijd over ‘de columniste’ terwijl daar in principe ‘columnist’ moet staan. Iedereen doet nu intuïtief iets. Dus daar moet echt een duidelijk lemma over komen in het Stijlboek. Ik verwacht dat mijn advies uit de rubriek wordt overgenomen: De krant kan evenwel niet grillig meebewegen, maar moet het goede voorbeeld geven en een principiële keuze maken tussen twee onvolmaakte varianten. De redactie kan het beste uit de voeten met genderneutrale termen. Maar er zijn uitzonderingen. In de sport, kunst en cultuur zijn vrouwelijke benamingen zo verankerd, dat laat zich niet per decreet veranderen. Acteur Carice van Houten klinkt voorlopig nog potsierlijk.”

De conclusie dat het huidige Stijlboek gedateerd is en aangepast moest worden, komt ook deels voort uit de columns van de ombudsvrouw.

“Er is al eerder een poging ondernomen om het Stijlboek te vernieuwen, dat is toen niet gelukt vermoedelijk vanwege tijdsgebrek. De noodzaak dat het Stijlboek moet worden herzien is er voor mijn gevoel wel langer, maar het gebeurde maar niet. Ik denk dat ik ook een aanjagende factor daarin ben geweest. In mijn columns verwees ik telkens naar het Stijlboek. Toen was het wel duidelijk dat er echt werk gemaakt moest worden van de herziening.”

Het Stijlboek is dus van belang bij het advies dat de ombudsvrouw schrijft in haar columns, maar het Stijlboek is niet altijd toereikend. Zoals in het eerste citaat te lezen is, heeft de ombudsvrouw ook andere middelen tot haar beschikking om tot een besluit te komen. Later in het interview kwam naar voren dat behalve het kijken naar andere media en journalistieke codes, de identiteit van de

Volkskrant ook een grote rol speelt in de afwegingen. Zo vond Kranenberg dat het bij de Volkskrant past om mogelijk stereotyperend taalgebruik uit de weg te gaan.

“Ik denk dat het bij de identiteit van de Volkskrant past om daar rekening mee te houden. Maar ook bij de traditie en historie van de krant. Ooit waren we een Katholieke arbeiderskrant, dat zijn we inmiddels niet meer. Maar we zijn wél van oudsher een emancipatiekrant. Dat is misschien wel iets minder geworden, maar officieel gezien staat het nog wel in het redactiestatuut dat we opkomen voor onderdrukten. Als je kijkt naar de thema’s die de Volkskrant kiest past dat progressieve karakter nog wel bij ons.”

“Sommigen vinden dat een ombudsmens vooral moet schrijven over de journalistieke werkwijze. Maar de praktijk leert dat het breder is dan dat. Het gaat ook over de identiteit van de krant. Past een stuk bij die identiteit? Zit de krant op een goede koers? Dat is soms erg lastig om te beslissen, maar wel heel interessant.”

“En wij kijken natuurlijk naar wat past bij de Volkskrant. En alleen al ons gevoel van smaak is anders dan wat de Telegraaf doet bijvoorbeeld.”

De identiteit van de krant blijkt dus een belangrijke overweging voor de ombudsvrouw wanneer zij advies uitbrengt. Naast deze identiteit en het Stijlboek zijn traditionele journalistieke normen en waarden ook van belang bij het advies dat de ombudsvrouw geeft. Zo stelt Kranenberg dat haar rol als ombudsvrouw met name bedoeld is om transparantie van het medium te vergroten: de Volkskrant wil verantwoording kunnen afleggen aan de lezers over waarom specifieke keuzes zijn gemaakt. Het antwoord op klachten van lezers, zoals geanalyseerd in de columns, komt volgens de ombudsvrouw tot stand aan de hand van meerdere afwegingen. Enerzijds is er sprake van afwegingen op basis van maatschappelijke veranderingen: de Volkskrant moet rekening houden met taalgebruik dat inmiddels ‘besmet’ is geraakt. Aan de andere kant is er sprake van een afweging op basis van stijl en taal:

“Ik denk dat je als krant een keuze moet maken: hoe zorgvuldig wil je zijn? Wil je nog steeds en taal instituut zijn? Wil je vooroplopen in zorgvuldig taalgebruik en deftiger zijn dan de straat? Ik denk dat die ambitie wel bij de Volkskrant hoort: dat je niet zomaar alle spreektaal overneemt. Daarnaast moet je bepalen in hoeverre je in de voorhoede wil zitten van wenselijk taalgebruik. Dat is soms een hele moeilijke afweging.”

“En als je die beslissing hebt gemaakt, of je bij de voorhoede van zorgvuldig en correct taalgebruik wil horen, dan heb je al een belangrijke horde genomen. Dan ga je dus niet mee met alle straattaal en spreektaal en ben je soms normatief, zoals bij het vermijden van besmette begrippen. Dat is allemaal wel belangrijk. Bij taalkwesties kijk ik bijvoorbeeld ook naar wat taalinstututen als de Taalunie melden. Dat zijn ook parameters die je gebruikt.”

Deze tweestrijd tussen ‘mooi’ taalgebruik en journalistieke routines aan de ene kant en de sociale kwesties aan de andere kant, komt vaker terug in het interview. Enerzijds stelt Kranenberg dat de Volkskrant journalistieke codes en routines hoog in het vaandel heeft staan. Hierbij is er sprake van de handhaving van traditionele journalistieke waardes, namelijk die van secuur, consequent en duidelijk taalgebruik. Aan de andere kant laat Kranenberg weten rekening te willen houden met besmet taalgebruik. In het volgende citaat komt naar voren dat Kranenberg de moeilijkheden van deze tweestrijd ziet:

“Je hebt verschillende benaderingen waarbij de vraag is of je als krant voorop wil lopen of niet. Deze hoofdredactie wil bijvoorbeeld niet te activistisch zijn, die wil geen vooruitgeschoven post voor activisten worden. En misschien is dat ook wel goed, want je bent geen activistische krant. Je wil zo objectief mogelijk kwaliteitsjournalistiek bedrijven. Daar hoort zorgvuldig taalgebruik bij, maar als taalgebruik een activistische connotatie heeft, kan het opiniërend overkomen. Dat wil je voorkomen. De keerzijde is dan wel dat als je niet vooroploopt je mogelijk snel op een achterstand komt te staan. Misschien moet je je ook niet altijd zoveel aantrekken van die politieke gevoeligheden, maar moet je gewoon kijken naar wat secuur en zorgvuldig is. Zo heb ik het benoemen van afkomst ook benaderd. Maar dat is heel lastig, omdat dit soort discussies nauwelijks kunnen worden gevoerd zonder ideologische lading.”

Wat te lezen is in dit citaat is dat Kranenberg zich wel beroept op de traditionele journalistieke principes. Ze draagt consequentheid en correctheid aan als het meest belangrijke redenen. Maar benadrukt ook het belang van het vermijden van discriminerend taalgebruik. Volgens de ombudsvrouw kan het niet aanpassen van taalgebruik resulteren in stigmatiserend taalgebruik, het is de taak van de krant om daar niet in achter te lopen. Daarnaast is Kranenberg zich sterk bewust van het veranderlijke karakter van taal. Dit komt naar voren in de volgende twee citaten:

“De krant moet zich voortdurend afvragen of de taal die zij gebruikt nog past bij de maatschappelijke ontwikkelingen. Of woorden niet besmet zijn, te veroordelend. Of stereotypes in de hand werken. Het is belangrijk om daar voortdurend alert op te zijn. Dus als een debat hevig opkomt, dan moet je dat niet ontwijken.”

“Ik vind het goed dat een redactie zich ervan bewust is dat taal veranderd. Nu vinden we misschien dat iets op een bepaalde manier moet, maar dat kan ook weer veranderen. Over vijf jaar kunnen we opnieuw dingen aanpassen.”

Dezelfde redenering noemde Kranenberg ook in haar column waarin zij benadrukt dat andere termen op den duur ook negatieve associaties kunnen oproepen. Dit is volgens Kranenberg echter geen reden om uitsluitende taal te laten voortbestaan. Aan de andere kant zegt Kranenberg dat het niet zomaar mogelijk is om alle woordkeuzes aan te passen. Bij de kwestie van genderaanduiding, een mannelijke of een vrouwelijke uitgang, is de discussie nog gaande. Op de vraag wat zwaarder weegt, hoe iets taalkundig klinkt of hoe het in de maatschappij ligt, reageert Kranenberg als volgt:

“Dat is iets waar we nog over in conclaaf moeten. We moeten het ook in de praktijk gaan bekijken: je behoudt een paar woorden die nu nog heel raar klinken als je ze aanpast. Maar dat ontwikkelt zich misschien nog.”

Kranenberg concludeert dat er per kwestie opnieuw gekeken zal moeten worden naar deze afweging. Sommige beslissingen zullen gestoeld zijn op de recente maatschappelijke ontwikkelingen, op een ander moment weegt de taalkwestie zwaarder. Een laatste citaat geeft de houding van de ombudsvrouw goed weer:

“Hoe kom ik nou tot mijn advies? Dat is veel praten, veel lezen en dan daarin een lijn kiezen en toetsen of het bij de krant past. Ik spreek veel mensen, ik bepaal niet in mijn eentje. Bij het afraden van het woord ‘allochtoon’ had ik vorig jaar de indruk dat de tijd er rijp voor was. Dat was toen niet het geval. Nu gelukkig wel.”

Dit laatste citaat slaat terug op de column “Wees precies over afkomst, vermijd 'allochtoon’”. In deze column noemt zij twee redenen om het woord af te schaffen. In de eerste plaats omdat het een vaag begrip is, die de journalistieke nauwkeurigheid in de weg zit. In de tweede plaats omdat de term tegenwoordig niet meer neutraal is en volgens velen het wij-zij denken versterkt (Kranenberg, 14 mei 2016).

7.2 Deelconclusie: tweestrijd

In paragraaf 7.1 zijn de meest opvallende resultaten uit het interview met de ombudsvrouw gepresenteerd. Uit deze resultaten komt naar voren dat de ombudsvrouw zich in een tweestrijd bevindt. Om de wereld te willen verslaan zoals deze is moet immers meegegaan worden met maatschappelijke veranderingen. Maar omdat de journalisten zichzelf zien als bewakers van correct, goed en ‘mooi’ taalgebruik, treedt een spanning op tussen beide velden. De tweestrijd tussen keuzes die gestoeld zijn op de routines van journalistiek, de tradities van juist taalgebruik en de maatschappelijke veranderingen komen sterk naar voren in het interview met de ombudsvrouw. De adviezen van de ombudsvrouw komen voort uit ervaring, het kijken naar andere media, het Stijlboek en de maatschappelijke ontwikkelingen

Kranenberg is zich sterk bewust van hoe taal stigmatiserend kan werken. Zo maakt de ombudsvrouw zich sterk voor de afschaffing van het woord allochtoon. Hoewel Kranenberg aandacht besteedt aan de stigmatiserende werking van het woord, is er ook veel aandacht voor de journalistieke nauwkeurigheid. Dat wil zeggen dat de journalistieke principes als correctheid en zorgvuldigheid als belangrijke argumenten worden aangevoerd. Dit komt ook naar voren in de kwestie over gender neutrale woorden voor beroepen, maar met een saillant verschil. Hier wordt het consequent gebruik van taalgebruik niet als voornaamste reden gebruikt. Naar eigen zeggen hanteert Kranenberg hier het ‘potsierlijkheids criterium’: een actrice acteur noemen klinkt nu nog potsierlijk. Dit criterium weegt in dit geval dus zwaarder dan het journalistieke principe om consequent te zijn. In de column “Kinderombudsman of kinderombudsvrouw?” ging Kranenberg al eerder in op dit principe.

Terwijl Kranenberg pleit voor het – in de maatschappij veel gebruikte ‘allochtoon’ – stelt ze dat bepaalde benamingen voor beroepen nu eenmaal verankerd liggen in de maatschappij.

Ze kunnen wel veranderen, maar niet direct door haar advies. Deze verschillen in het interview duiden er op dat Kranenberg in een moeilijke positie verkeerd wanneer het gaat om aanpassingen in taalgebruik. Ze heeft te maken met de traditionele waarden van de journalistiek, met een immer veranderd maatschappelijk veld. Daarnaast dient ze rekening te houden met de stijl die de Volkskrant hanteert. Dit komt overeen met de bevindingen uit de analyse van de columns. Daarnaast kaart Kranenberg aan dat de huidige hoofdredactie niet in de voorhoede wil zitten van aangepast taalgebruik, omdat zij niet met elke gril in de maatschappij mee willen gaan.

Concluderend kan gesteld worden dat Kranenberg zich uitspreekt tegen stigmatiserend taalgebruik. Ze is van mening dat de krant niet achter mag lopen op dit gebied. Zo stelt ze ook eerder in haar rubriek: “Taal wordt steeds ververst en een redactie moet zich continu afvragen of zij bijdraagt aan het in stand houden van stereotypen en vooroordelen. Hoeveel generaties kinderen wil zij nog op deze manier categoriseren?” (Kranenberg, 14 mei 2016). Wel wordt als argument voor aanpassingen vaak gerefereerd aan journalistieke principes. Naast dat het taalgebruik negatief kan categoriseren, moet het worden aangepast omdat tot op heden niet consequent (en dus niet correct) met taalgebruik werd omgegaan. Naast de maatschappelijke impact, worden de journalistieke principes en stijlkeuzes dus als belangrijke argumenten aangevoerd.

8. Conclusie: stijladviezen over sociale kwesties: een heikel punt

In dit onderzoek is getracht antwoord te geven op de vraag “Hoe wordt bij de Volkskrant omgegaan met adviezen over discriminerend of stigmatiserend taalgebruik?”. Uit alle drie de onderdelen van dit onderzoek komt blijkt dat de stijladviezen over deze sociale kwesties een heikel punt vormen.

8.1 De stijlboeken: weinig houvast

In beide stijlboeken zijn überhaupt weinig stijladviezen te vinden over discriminerend taalgebruik. Dit hoeft echter niet te betekenen dat de redactie het belang van deze kwesties niet erkent. Onderzoek van Ogenhaffen en Scheerlink naar sociale mediarijchlijnen op de redactie liet bijvoorbeeld zien dat veel redacties geen richtlijnen hanteren omdat deze richtlijnen worden gezien als *common sense* (2014). Dit is een mogelijke verklaring voor de geringe aandacht die aan deze onderwerpen wordt besteed. Bovendien zou het ook verklaren waar in 2006 minder diep wordt ingegaan op deze kwesties in het Stijlboek. Dit kan echter wel problematisch zijn. Juist het idee van algemene gedeelte kennis is het terrein waar discours gereproduceerd en bevestigd wordt. (Van Hout & Cotter, 2014, p. 1231). Juist wanneer bepaalde kennis als vanzelfsprekend wordt gezien, wordt vergeten dat deze kennis niet natuurlijk is. Wanneer hier seksistisch, racistisch of anderzijds stigmatiserend taalgebruik wordt gehanteerd, wordt dit telkens opnieuw gereproduceerd. Dit is bijvoorbeeld te zien in de verandering van het Stijlboek. Waar eerst ‘de in Paramaribo geboren...’ als voorbeeld werd genoemd, was dit in 2006 aangepast naar een voorbeeld over moeilijkheden met “groepen Marokkaanse jongeren”. Het is juist in deze ogenschijnlijk neutrale voorbeelden dat de negatieve connotatie omtrent afkomst bevestigd worden.

Eenzelfde proces is te herkennen in de toevoeging van lemma’s over de islam sinds 1992. Een logische verklaring hiervoor is dat de islam en bijbehorende terminologie tegenwoordig vaak in het nieuws is. Een gedeelte van de lemma’s met betrekking tot de islam gaat bijvoorbeeld over de verschillende stromingen binnen de godsdienst. Deze lemma’s slaan terug op de journalistieke norm van correctheid. De islam is tegenwoordig vaker onderdeel van het nieuws en van het maatschappelijke debat en om dit juist weer te geven moet meer advies gegeven worden over onderdelen van dit geloof. De toegevoegde lemma’s kunnen echter niet alleen toegeschreven worden aan het feit dat de islam nu eenmaal meer in het nieuws is. De publieke opinie omtrent de islam is sinds de jaren ’90 sterk (negatief) veranderd (Shadid, 2005, pp. 333-343). De polarisatie tussen moslims en niet-moslims in de Nederlandse maatschappij is sinds de moord op Pim Fortuyn (2002) en de moord op Theo van Gogh (2004) verder toegenomen (Moors, 2009, p. 397). De aanpassing in het Stijlboek kan gezien worden als een aanwijzing dat die polarisatie ook op de redactievloer wordt ervaren. Bovendien is er binnen de stijladviezen wel sprake van een onderscheid tussen wit en zwart: wanneer vermelding van huidskleur of functioneel is voor het verhaal wordt geadviseerd dit te vermelden. Hier is sprake van een advies dat zorgt voor ‘othering’. De Nederlander die geboren is in Nederland en ook Nederlandse ouders heeft, versus de Nederlanders die een andere achtergrond hebben.

De adviezen in stijlboeken hebben grote invloed op welke terminologie gebruikt wordt. Uit het onderzoek van Fasold bleek dat wanneer in stijlboeken duidelijk geadviseerd werd geen seksistisch taalgebruik te gebruiken, de hoeveelheid seksistische uitingen in dat medium sterk daalde. Wanneer die adviezen er niet – of weinig – zijn, heeft de journalist geen duidelijke richtlijnen op dit gebied. Het risico is dat racistisch of seksistisch taalgebruik hierdoor in omloop blijft.

8.2 De columns: journalist versus ombudsvrouw

Uit de analyse van de columns komt naar voren dat de houding van de journalisten, wanneer zij gevraagd worden hun keuzes uit te leggen, overeenkomt met de verwachting uit de literatuur. Journalistieke principes zijn leidend in de keuzes die de journalisten maken en bovendien geven zij moeilijk fouten toe. Van Loosbroek stelde in zijn onderzoek al eerder vast dat de reactie op beledigende inhoud neerkomt op het afdoen van de klachten als overdreven. De gekwetstheid van de lezer komt volgens de journalisten voort uit de “mindset van de lezer en niet door de werkwijze van de journalisten.” (Van Loosbroek, 2016, p. 37-38). De verantwoordelijkheid voor seksistische of racistische implicaties worden niet genomen door de journalisten. Zij zien de klachten van lezers vaak als overdreven, of verdedigen zichzelf door te stellen dat zij gehandeld hebben volgens journalistieke routines. Dit sluit aan bij het communitarian idee van de journalistiek. Volgens dit ideaaltypische idee van de journalistiek kan de journalist niet los gezien worden van de sociale omgeving – in dit geval de routines en normen die heersen binnen de journalistiek en op de redactie van de Volkskrant (Van der Wurff en Schönbach, 2011, p. 10). De journalist kan niet persoonlijk verantwoordelijk gehouden worden voor zijn of haar keuzes. Dit ideaaltype komt terug in de verdediging die de journalisten aanvoeren: zij functioneren binnen een systeem van journalistieke voorschriften die zwaarder wegen dan mogelijk kwetsend taalgebruik. Deze journalistieke voorschriften zijn ook het meest belangrijke verweer van de journalisten.

Deze bevinding is niet verwonderlijk: zoals in de inleiding van dit onderzoek al werd aangekaart, stellen journalisten zich voor dat zij neutraal en objectief ‘de waarheid’ vertellen (Cameron, 1996; Lee & Treadwell, 2013). Het ‘het-is-gewoon-zo argument’ doet klachten over racisme en seksisme af als overdreven. Juist deze verdediging tegen klachten, het beroepen op de huidige situatie, is het gebied waarbinnen seksistisch en racistisch discours gereproduceerd kan worden. Het gebruiken van het woord ‘huisvrouwenservice’ of het benadrukken van de huidskleur van de voetballer Balotelli wordt goedgepraat omdat het ‘de werkelijkheid’ zou weergeven. Dus hoewel er geen directe tekenen zijn van seksistisch discours in de reactie van de makers – er zijn geen verwijzingen naar het onderscheid zoals gevonden door Djerf-Pierre en Van Zoonen, is er wel sprake van een discours dat mogelijke vooroordelen bevestigt. De ombudsvrouw heeft een andere houding jegens deze vraagstukken, hoewel ook zij in een tweestrijd verkeerd tussen het maatschappelijke en journalistieke veld.

Uit eerder onderzoek naar de rol van de ombudspersonen binnen mediaorganisaties komt naar voren dat de ombudspersoon ideaaltypisch twee functies heeft. De functie van newspaper ambassador, een functie die gezien kan worden als PR voor het blad en de readers advocate, waarbij de ombudsvrouw tegemoetkomt aan de lezer. Van Loosbroek vond in zijn onderzoek uit 2016 al dat Kranenberg een kritische ombudspersoon is, die zeker niet alleen een PR-functie voor het medium verzorgt, maar die open staat voor de klachten van lezers en hierbij ook kritisch is tegenover de redactie van de Volkskrant. Deze conclusie van Van Loosbroek is in overeenstemming met de resultaten van dit onderzoek. Sterker nog: op het gebied van woordkeuze bij bevolkingsgroepen spreekt Kranenberg zich uit tegen de redactie. Kranenberg vervult bij de Volkskrant dus vooral de functie van readers advocate. De houding van de ombudsvrouw sluit aan bij de spagaat waarin het journalistieke discours zich bevindt (Cotter, 2014). Aan de ene kant leunt de journalistiek sterk op bestaande principes en routines binnen het werkveld, aan de andere kant verhoudt de journalistiek – en ook het medium de Volkskrant zich tegenover de veranderlijke maatschappij. Taal – en taalgebruik verandert mee met maatschappelijke gebeurtenissen. Dit brengt de journalistiek in een spagaat: aan de ene kant is er sprake van een discours dat gestoeld is op traditie en routine, maar aan de andere kant hebben media een leidende functie in het publieke discours.

Daarnaast schrijft Kranenberg over een verandering in bewustwording op de redactie die voltrokken moet worden, mede door een meer diverse redactie te krijgen. Dit kan problematisch zijn: in onderzoek van Van Zoonen (1988) kwam naar voren dat een meer diverse redactie – in dit geval het verschil tussen mannen en vrouwen – niet per se zorgt voor meer diverse onderwerpen. Kranenberg verdedigt een journalistieke keuze bijvoorbeeld ook door te benadrukken dat de chef sport een vrouw is: alsof vrouwen zelf niet seksistisch zouden kunnen zijn. Van Zoonen stelt dat de individuele journalist onder invloed staat van onder andere de ideologische factoren die heersen op een redactie (1988, p. 45). Zo zullen vrouwen ook seksistische keuzes maken, wanneer dat het klimaat is dat heerst op een redactie, en zullen meer etnisch-diverse onderwerpen alsnog niet aan bod komen, als het werkklimaat er niet naar is.

8.3 Het interview

Uit het interview met Annieke Kranenberg kwam naar voren dat, zoals ook uit de columns bleek, de ombudsvrouw zich in een moeilijke positie bevindt. De adviezen van de ombudsvrouw zijn aan de ene kant gebaseerd op de journalistieke routines en aan de andere kant op de gebeurtenissen in de maatschappij. Zij bevindt zich hierdoor in een tweestrijd tussen het maatschappelijke veld – waarin zij verantwoording aflegt een de lezer – en het journalistieke veld, waar specifieke normen en routines heersen. De toegenomen maatschappelijke discussie over racisme en seksisme drukt zijn stempel op de adviezen van de ombudsvrouw. Zij besteedt uitdrukkelijk aandacht aan de mogelijke uitsluitende werking van termen – met name wanneer het aankomt op het noemen van afkomst. Wel moet benadrukt worden dat de aanpassing van deze terminologie ook gestoeld is op journalistieke waarden. Zo wordt benadrukt dat de term ‘allochtoon’ niet nauwkeurig genoeg is en dat het niet overeenkomt met de journalistieke principes van correctheid en consistentie. Dat Kranenberg deze lijn van argumentatie volgt is aan de ene kant niet verwonderlijk. De journalistiek hecht veel waarde aan zijn routines en principes en het is waarschijnlijk dat een dergelijke verandering – het afzien van het gebruik van een woord – eerder geaccepteerd wordt wanneer een beroep wordt gedaan op deze principes. Dit wijst erop dat de traditionele journalistieke principes nog altijd als zeer belangrijk worden ervaren binnen het veld. Deze argumenten wegen zwaar mee wanneer beslissingen worden gemaakt om het Stijlboek aan te passen. Journalistieke principes en routines zijn dus ook juist wanneer het gaat om veranderingen belangrijke factoren om rekening mee te houden voor de betrokkenen.

9. Discussie

Dit onderzoek kent enkele beperkingen. Er is een vergelijking gemaakt tussen de stijlboeken van 1992 en 2006, maar de uitgaves hierna zijn – vanwege de omvang van het gehele onderzoek – niet meegenomen in de vergelijking. Aan de start van dit onderzoek was de intentie om te onderzoeken welke afwegingen journalisten maken wanneer zij schrijven over gender, ras en etniciteit. Dit bleek al snel een te groot terrein te zijn voor een masterscriptie. Door de focus specifiek op stijladvies in het Stijlboek en van de ombudsvrouw te richten, werd het onderzoek meer afgebakend. Dit biedt echter een kans voor vervolgonderzoek. De ombudsvrouw heeft laten weten dat de redactie van de Volkskrant zich ervan bewust is dat het Stijlboek uit 2006 gedateerd is. Op het moment dat dit onderzoek werd uitgevoerd – mei 2016 – is een commissie aangesteld om zich te buigen over de aanpassingen van het Stijlboek. Binnen de commissie zal de ombudsvrouw advies uitbrengen over de

sociale kwesties die besproken zijn in dit onderzoek. Voor een volgend onderzoek zou het dan ook interessant zijn de vergaderingen van deze commissie bij te wonen, of interviews af te nemen met de gehele commissie. In een dergelijk vervolgonderzoek zou de focus meer kunnen liggen op de individuele afwegingen van de journalisten, eindredacteuren en de ombudsvrouw bij het maken van beslissingen over het Stijlboek wat betreft sociale kwesties. Zo zou er een meer uitgebreid beeld ontstaan over de heersende ideeën op de redactie van de Volkskrant. Daarnaast moge aan het eind van dit onderzoek duidelijk zijn dat taal – en diens betekenis – veranderlijk is. Over enkele jaren kan de betekenis van woorden sterk veranderd zijn. Dit onderzoek zou dus in de toekomst nogmaals uitgevoerd kunnen worden. Zo zou er ook onderzocht kunnen worden of het journalistieke discours op de Volkskrant redactie veranderlijk, of meer statisch is.

10. Aanbevelingen

Zoals in dit onderzoek is aangegeven is op dit moment een commissie aangesteld om het Stijlboek te herzien. Aan de hand van dit onderzoek kunnen enkele aanbevelingen gedaan worden voor deze aanpassingen.

1. Er zijn meer adviezen nodig die direct gaan over stigmatiserend taalgebruik op het gebied van afkomst, huidskleur en gender. Het huidige stijlboek schiet hierin tekort, waardoor een journalist nu niet kan vinden welke terminologie gebruikt moet worden.

2. Het is raadzaam om bij veranderingen van het Stijlboek de maatschappij in het achterhoofd te houden. Uit dit onderzoek komt naar voren dat journalistieke tradities nog een belangrijker rol spelen bij de beslissingen. Dit hoeft niet beperkend te zijn voor vooruitgang, maar het is belangrijk te blijven nadenken over de rol van de krant in de maatschappij.

3. Er moet bewust nagedacht worden over de koers die de Volkskrant wil varen. Het is raadzaam ook hier een stuk over op te nemen in het Stijlboek, mede zodat journalisten ook gewezen worden op hun verantwoordelijkheid bij het gebruiken van taal. Bewustzijn over hoe taal ook de werkelijkheid kan construeren, zal de journalist (en daarmee de redactie) verder helpen groepen niet uit te sluiten.

Bibliografie

- Allan, S. (2010). Journalism and the culture of othering. *Brazilian Journalism Review*, 6(2), 26-40.
- Baarda, B., Bakker, E., Fischer, T., Julsing, M., Peters, V., Velden, T., van der & Goede, M., de (2013). *Basisboek kwalitatief onderzoek: Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek*. Groningen/Houten: Noordhoff Uitgevers.
- Broersma, M. (2010). Journalism as Performative Discourse: The Importance of Form and Style in Journalism. In Rupar, V. (Red.). *Journalism and meaning making: reading the newspaper* (pp. 15-35). Cresskill, NJ : Hampton Press.
- Broersma, M. (2010). De transformatie van het journalistieke veld: discursieve strategieën en journalistieke vormen. *Tijdschrift voor Communicatiewetenschap*. 38(3). 267 – 275.
Geraadpleegd via:
http://www.rug.nl/staff/m.j.broersma/broersma_transformatiejournalistiekeveld.pdf
- Cameron, D. (1996). Style policy and style politics: A neglected aspect of the language of the news. *Media, Culture & Society*, 18(2), 315-333.
- Cotter, C. (2014). Revising the “journalist’s bible”. How news practitioners respond to language and social change. *The Media and Sociolinguistic Change*. Berlin: Mouton de Gruyter, 371-94.
- Dalen, A. v., & Deuze, M. (2006). Readers’ advocates or newspapers’ ambassadors? Newspaper ombudsmen in the Netherlands. *European Journal of Communication*, 21(4). 457-475.
- de Volkskrant. (1992). *de Volkskrant Stijlboek*. Den Haag: SDU Uitgeverij Koninginnegracht.
- de Volkskrant. (2006). *Stijlboek: vierde editie*. Den Haag: SDU Uitgevers
- Dijk, T. A., V (2000) New (s) racism: A discourse analytical approach. In Cottle, S. (Red.). *Ethnic minorities and the media* (pp. 33-49). Buckingham/Philadelphia: Open University Press.
- Djerf-Pierre, M (2007). The gender of journalism: the structure and logic of the field in the twentieth century. *Nordicom Reviews*, 28, 81-104.
- Evers, H., & Groenhart, H. (2010). The role of technology in the accountability process. *Facilitating and Changing Context*. Tartu: MediaAct Journalism Research and Development Centre.
- Fairclough, N. and Wodak, R. (1997). Critical Discourse Analysis. In T.A. van Dijk (Red.), *Discourse as Social Interaction* (pp. 256–284). London: Sage.
- Fasold, R. (1987). Language policy and change: Sexist language in the periodical news media. In Peter H. Lowenberg (Red.), *Georgetown University round table on languages and linguistics* (pp. 187-206). Washington, D.C.: Georgetown University Press.
- Fürsich, E. (2002). How can global journalists represent the ‘other’? A critical assessment of the cultural studies concept for media practice. *Journalism*, 3(1), 57-84.
doi:10.1177/146488490200300102
- Hout, T.V, & Cotter, C. (2014). Print Media Discourse. In K. Tracy, C. Ilie & T. Sandell (Red.), *The International Encyclopedia of Language and Social Interaction* (pp. 1231-1235). London: Wiley Blackwell.
- Pleijter, A., Hermans, L., & Vergeer, M. (2012). Journalists and journalism in the Netherlands. In D. H. Weaver & L. Wilnat (Red.), *The Global Journalist in the 21st Century* (p. 242). London/New York: Routledge.
- Lee, A., & Treadwell, G. (2013). Online news style-poking a hornet's nest. *Pacific Journalism Review*, 19(1), 264-281.
- Loosbroek, S. v (2016). *Hoe de ombudsvrouw van De Volkskrant haar lezersklachten beoordeelt* [Master scriptie, Universiteit Leiden]. Geraadpleegd via:
<https://openaccess.leidenuniv.nl/handle/1887/39417>.

- Meershoek, P. (9 december 2015). Geen 'negers', 'hottentotten' en 'eskimo's' meer in het Rijksmuseum. *Het Parool*. Geraadpleegd via: <http://www.parool.nl/binnenland/geen-negers-hottentotten-en-eskimo-s-meer-in-het-rijksmuseum~a4204509/>
- Moors, A. (2009). The Dutch and the face-veil: The politics of discomfort. *Social Anthropology*, 17(4), 393-408. doi:10.1017/j.1469-8676.2009.00084.x
- Mortelmans, D. (2007). *Handboek kwalitatieve onderzoeksmethoden*. Leuven/Voorburg: Acco.
- Opgenhaffen, M., Scheerlinck, H. (2014). Social media guidelines for journalists: An investigation into the sense and nonsense among Flemish journalists. *Journalism Practice*, 8(6), 726-741. doi:10.1080/17512786.2013.869421
- Shadid, W. (2005). Berichtgeving over moslims en de islam in de westerse media: Beeldvorming, oorzaken en alternatieve strategieën. *Tijdschrift voor Communicatiewetenschap*, 4, 330-544.
- Strauss, A. L., & Corbin, J. M. (1990). *Basics of qualitative research (Vol. 15)*. Newbury Park, CA: Sage.
- Verstegen, G. (2014). *Interactie met de gezichten van NOS op 3*. [Master scriptie, Universiteit Leiden]. Geraadpleegd via: <https://openaccess.leidenuniv.nl/handle/1887/28725>
- Wodak, R., & Meyer, M. (Red.). (2009). *Methods for critical discourse analysis*. Londen: Sage.
- Wurff, R. v.d., & Schönbach, K. (2011). *De effectiviteit van journalistieke codes: een literatuurstudie*. Amsterdam: Amsterdam School of Communication Research, Universiteit van Amsterdam. Geraadpleegd via: <https://www.svdj.nl/wp-content/uploads/2015/12/Effectiviteit-van-journalistieke-codes.pdf>
- Zoonen, L. v. (1998). The changing gender of journalism. In C. Carter, G. Branston & S. Allen. (Red). *News, gender and power* (pp. 33-36). New York/London: Routledge.
- Zoonen, L. v. (1988). Rethinking women and the news. *European journal of communication*, 3(1), pp. 35-53.

Bijlage I: Vergelijking van stijlboeken

In dit schema zijn de verschillen tussen het Stijlboek van De Volkskrant in 1992 en 2006 weergegeven. Om het overzichtelijk en relevant te houden zijn alleen de verschillen die te maken hebben met sekse/gender/seksisme of ras/etnische kwesties/racisme en discriminatie opgenomen. Om geen verschillen over te slaan zijn deze kwesties in een brede zin opgevat: bij twijfel over de relevantie van het verschil is het verschil wel opgenomen in het schema. Tijdens het vergelijken kwam echter wel naar voren dat veel landen in 2006 niet meer genoemd worden terwijl ze in de editie van 1992 wel aan bod kwamen (en vice versa) Hier ging met het name om de spelling van specifieke landen, de hoofdsteden en de inwoners. Wanneer verder geen adviezen werden gegeven zijn deze verschillen weggelaten uit het schema.

Pagina-nummer	Vershil	Formulering 1992	Formulering 2006
p. 16	Ahmadiyya-beweging, ahmadiyya's wordt niet genoemd in 1992, wel in 2006	-	Een beweging in de islam die gelooft dat de profeet Mohammed voorspelde dat zijn volgelingen zouden afdwalen van het rechte pad. Allah zou dan de Beloofde Messias sturen om de mensheid te redden en tot God en de islam terug te voeren. De messias was Hazrat Mirza Ghulam Ahmad (1835-1908) uit Qadian, een afgelopen dorp in India. Hij legde in 1889 de grondslag van de wereldwijde Admadiyya-beweging. De beweging kent twee stromingen. De ene tak ziet Ahmad slechts als een (belangrijke) hervormer. De andere tak, de qadiani's, beschouwen hem als profeet.
p. 17	Alevieten niet genoemd in 1992, wel in 2006	-	Ongeveer een derde van de Turkse gemeenschap in Nederland behoort tot deze stroming in de islam. De <i>alevieten</i> kenmerken zich door het verwerpen van de meeste islamitische gebruiken: het vaste en het midden in de moskee en de pelgrimstocht naar Mekka. In plaats van te bidden in de moskee komen <i>alevieten</i> tezamen in een bijeenkomst, Ayin-i Cem genoemd. Mannen, vrouwen en kinderen discussiëren er zingen liederen en dansen. De stroming is humanistisch georiënteerd.
p. 18 (2006)	Allah niet genoemd in 1992, wel in 2006	-	Met hoofdletter, Het is in de islam de naam van God. In plaats van Allah mag ook God worden gebruikt.

p. 22	<p>Het woord 'Arabier' heeft een andere invulling in beide stijlboeken.</p> <p>Het stuk in 2006 is een stuk langer en bovendien onderverdeeld in 'Arabisch' en 'Arabier' als aparte lemma's</p>	<p>Arabier, Arabisch</p> <p>Valt onder spellingsregel: Met beginkapitaal → hoofdletters</p>	<p>Arabieren</p> <p>Langer stuk over het kiezen van het woord: benadrukking dat Arabier niet gelijk staat aan Moslim. Vervolgens wordt voorgeschreven welke inwoners van welke landen Arabier genoemd mogen worden</p> <p>Bij Arabisch wordt ingegaan op de spelling van Arabische namen</p>
p. 25	<p>Bedoeïenen 'Zigeuners' in 1992 niet genoemd, in 2006 wel. In 2006 is het woord 'Onderkast' niet meer aanwezig.</p>	<p>"bedoeïenen. Onderkast. Verzamelnaam van verspreid levende bevolkingsgroepen. Zo ook: eskimo's, indianen. → hoofdletters"</p>	<p>bedoeïenen.</p> <p>Geen hoofdletter. Verzamelnaam van verspreid levende bevolkingsgroepen. Zo ook: eskimo's, indianen, zigeuners.</p>
p. 27	<p>'Internationale' is toegevoegd bij beschrijving 'Bhagwan' in 2006.</p> <p>Toevoeging "uit"India"</p> <p>Verplaatsing spellingsadvies naar voren</p>	<p>"Overleden geestelijk leidsman die zijn naam aan een religieuze beweging heeft gegeven/ Let op de plaatsing van de -h-"</p>	<p>Let op plaatsing van de h. Overleden geestelijk leidsman uit India die zijn naam aan een internationale religieuze beweging heeft gegeven"</p>
p. 33	<p>Blanken niet genoemd in 2006, wel in 1992</p>	<p>We gebruiken het woord <i>Blanken</i> en niet het vooral bij actievoerders in zwang zijnde anglicisme <i>witten</i></p>	-
p. 34	<p>Boerka, nikab niet genoemd in 1992, wel in 2006</p>	-	<p>Boerka, nikab. De boerka is een Afghaans lang gewaad dat over het hoofd wordt aangetrokken. De ogen worden door een stuk gaas onzichtbaar gemaakt. Boerka's worden in diverse kleuren (blauw, wit, bruin, zwart) gedragen. De boerka bedekt het gehele lichaam. In Nederland worden vrijwel geen boerka's gedragen. De termen boerka en nikab worden vaak door elkaar gebruikt, maar er is een</p>

			verschil. Bij de boerka zijn de ogen vrijwel niet zichtbaar, terwijl bij de nikab de ogen te zien door een smalle spleet. De nikab komt in Nederland wel voor en is meestal zwart. → hoofddoek
p. 53	Onder kopje discriminatie grote verschillen in formulering	We moeten bedacht zijn op woorden die een discriminerend effect (kunnen) hebben. 'Het gebruik van het woord <i>zwarten</i> geniet tegenwoordig de voorkeur boven <i>negers</i> , hoewel er aanwijzingen zijn dat <i>de neger</i> aan het terugkomen is. Maar <i>Turkse mensen</i> in plaats van <i>Turken</i> of <i>joodse mensen</i> in plaats van <i>joden</i> gaat wel erg ver.	Wees bedacht op taalgebruik dat als discriminerend kan worden ervaren. Het is aanvaardbaar een onderscheid te maken tussen zwart en blank, of autochtonen en allochtonen, mits het functioneel is: <i>Amsterdam bezorgd over Marokkaanse jeugdbendes</i> . Functioneel is bijvoorbeeld ook bij berichtgeving over moeilijkheden in zwembaden te vermelden dat hierbij groepen Marokkaanse jongeren betrokken zijn. Niet functioneel is bijvoorbeeld bij een willekeurig ongeluk te vermelden dat daarbij een asielzoeker was betrokken. In veel gevallen kan vermelding van herkomst achterwege gelaten worden
p. 56/55	Vrouwelijke vorm van drs in 1992 genoemd, in 2006 niet	drs Doctorandus. Niet voluit schrijven in combinatie met naam. De vrouwelijke dra gebruiken we niet → afkortingen	drs Doctorandus. Niet voluit gebruiken in combinatie met een naam. Het is: drs. B. van der Wijer.
p. 65/ p.64	Onder kopje eskimos's Zigeuners toegevoegd in 2006	eskimo Onderkast. Verzamelnaam van verspreid levende bevolkingsgroepen. Zo ook: bedoeïenen, indianen → hoofdletters	eskimo's Geen hoofdletter. Verzamelnaam van verspreid levende bevolkingsgroepen. Zo ook: bedoeïenen, indianen zigeuners
p.65/64	Onder kopje 'etnisch' staat in 1992 een verwijzing naar 'discriminatie' en 'eufemismen'. In 2006 niet	etnisch Wordt niet alleen vaak verkeerd gespeld, maar ook verkeerd gebruikt. <i>Etnisch</i> betekent: betrekking hebbend op de volkenkunde. Of: raciaal. Het is geen synoniem voor <i>allochtoon</i> . <i>Etnische jongere</i> is onjuist, dat zijn alle jongeren. Wel kan worden geschreven: <i>jongeren uit etnische minderen</i> of <i>etnische Chinezen</i> (Chinezen die wel tot het Chinese ras behoren, maar geen Chinees staatsburger zijn). We hebben	etnisch Zonder h na de t. Wordt niet alleen vaak verkeerd gespeld, maar ook verkeerd gebruikt. <i>Etnisch</i> betekent: betrekking hebbend op de volkenkunde. Of: raciaal. Het is geen synoniem voor <i>allochtoon</i> . <i>Etnische jongere</i> is onjuist, dat zijn alle jongeren. Wel kan worden geschreven: <i>jongeren uit etnische minderen</i> of <i>etnische Chinezen</i> (Chinezen die wel tot het Chinese ras behoren, maar geen Chinees staatsburger zijn). Het is: <i>geweld tussen verschillende bevolkingsgroepen in Sri Lanka</i> in

		het evenmin over <i>etnische groepen</i> , maar over <i>etnische-minderheidsgroepen</i> . In plaats van over <i>etnisch geweld</i> of <i>etnische onlusten op Sri Lanka</i> is het beter te spreken over <i>geweld tussen verschillende bevolkingsgroepen op Sri Lanka</i> . → discriminatie → eufemismen → Top-50	plaats van 'etnisch geweld' of 'etnische onlusten' in Sri Lanka.
p. 68	Fatwa wel genoemd in 2006, niet in 1992	-	Meervoud: fatwa's. Een <i>fatwa</i> is een bindende richtlijn van een islamitische rechtsgeleerde die ook weer kan worden ingetrokken. <i>De Iraanse geestelijke leider sprak een fatwa uit over de schrijver Rushdie.</i>
p.72/71	Ander voorbeeld bij kopje 'freelance'	We behandelen <i>parttime, fulltime en freelance</i> in samenstellingen als bijvoeglijke naamwoorden. Parrtimesecretaresse, freelance journalist	Aan elkaar. Ook aan elkaar: freelancejournalist
p.73	'Gade' komt niet meer voor in 2006	"Gade, Echtgenote, eega"	-
p. 77-78/76	Kopje 'geslacht' is in 1992 uitgebreider, gaat meer in op denigrerend taalgebruik	Evenals het vermelden van de etnische afkomst of de religie is het vermelden van het geslacht van een persoon alleen noodzakelijk als dat essentieel is voor het artikel en als het in de context niet als denigrerend kan worden ervaren. We vermijden constructies waaruit de indruk kan ontstaan dat voor <i>De Volkskrant</i> het mannelijke de norm is en het vrouwelijke de uitzondering. Het gebruik van sekse-neutrale vormen geniet daarom de voorkeur [... wegens leesbaarheid van dit schema is de overige tekst onder het schema te vinden*]	Meestal is voor het vermelden van het geslacht van een persoon een vervolgaanduiding met <i>hij of zij</i> van het noemen van de naam voldoende. Vermijd constructies waaruit de indruk kan ontstaan dat het mannelijke de norm is en het vrouwelijke de uitzondering. Gebruik niet de termen 'heer' of 'mevrouw'. Gebruik algemene begrippen, als die beschikbaar zijn: <i>docent of leerkracht</i> in plaats van 'lerares', <i>verpleegkundige</i> in plaats van 'verpleegster'. [... wegens leesbaarheid van dit schema is de overige tekst onder het schema te vinden**]
p. 76	Ghimaar wel genoemd in 2006, niet in 1992	-	Ghimaar → chador → hoofddoek
p. 83	Hijab staat wel in 2006, niet in 1992	-	
p. 85	'heer' staat	Het gebruik van de benaming	-

	niet apart in 2006	de heer of mevrouw is een verouderde vorm van journalistiek. Of iemand een man dan wel een vrouw is, kan ook op een andere manier worden duidelijk gemaakt. Soms is <i>meneer</i> (<i>mevrouw, de heer</i>) wel toegestaan, bijvoorbeeld in citaten: ' <i>Meneer Laa rekent oor dat hij van zijn AOW precies zeven gulden overhoudt</i> ' → meneer → mevrouw	
p.84	Hoofddoek, hijab niet genoemd in 1992, wel in 2006	-	"Een hoofddoek kan een religieus geïnspireerd kledingstuk zijn. Vooral moslima's dragen het. De (hoofd)doek wordt ook wel <i>hijab</i> genoemd, Arabisch voor bescherming of bedekking. Te onderscheiden zijn modieuze, soms uiterst kleurrijke hoofddoeken die alleen de haren bedekken, en (alles) verhullende sluiers als boerka's, nikabs en chadors." → boerka → chador
p.100/97	Andere beschrijving bij lemma 'islam', veranderende spelling	islam Onderkast. Stromingen: <i>shi'ieten</i> en <i>sunnieten</i> . <i>Sunnieten</i> vormen de overgrote meerderheid van de islamitische gemeenschap. Zij volgen de openbaring van God aan de profeet Mohammed, neergelegd in de Koran, en richten zich naar de <i>sunna</i> , de manier van leven van de profeet en zijn volgelingen. <i>Shi'ieten</i> erkennen de profeet, de Koran en de <i>sunna</i> , maar volgen daarnaast Ali, de schoonzoon van Mohammed, en Ali's opvolgers. Ali, de vierde kalief (opvolgers van de profeet) zou volgens de <i>shi'ieten</i> van God geheime kennis hebben gekregen → hoofdletter → moslim	islam Geen hoofdletter. Stromingen: <i>sjiieten</i> en <i>soennieten</i> . <i>Soennieten</i> vormen de overgrote meerderheid van de islamitische gemeenschap. Zij volgen de openbaring van God aan de profeet Mohammed, neergelegd in de Koran, en richten zich naar de <i>soenna</i> , de manier van leven van de profeet en zijn volgelingen. <i>Sjiieten</i> erkennen de profeet, de Koran en de <i>soenna</i> , maar volgen daarnaast Ali, de schoonzoon van Mohammed, en Ali's opvolgers. Ali, de vierde kalief (opvolgers van de profeet) heeft volgens de <i>sjiieten</i> van God geheime kennis gekregen. → moslims
p.100/p.96	Verskil in tekst onder	Aanhangers van de islam. Ook: moslims. Nooit: muzelmannen,	islamieten Geen hoofdletter. Aanhanger van

	lemma 'islamieten'	mohammedanen. Onderkast, zoals ook: christenen, jezuïeten, marxisten, sandiniten, stalinisten. → hoofdletters	de islam. Beter: <i>moslims</i> . Niet gebruiken: 'mohammedanen' en 'muzelmannen' (verouderd)
p.97/101	In 1992 wordt een onderscheid gemaakt tussen 'Israëli' en 'Israeliet'. In 2006 staat dat onder I lemma. Onderscheid wordt in 2006 niet meer gemaakt	Israëli, Israëli's, Israelisch Benamingen die te maken hebben met het land Israel → hoofdletter → jood, joods Israeliet, Israelitisch Benamingen die in oudtestamenteel verband te maken hebben met het bijbels volk van Israel. Let op spelling van <i>Israelitisch</i> , waar de lettergreep met de klemtoon niettemin een enkele i bevat. Maar het is: Nieuw Israelietisch Weekblad (eigen logo). → hoofdletter → jood, joods	Israëliet, Israëlitisch Benaming die in oudtestamenteel verband te maken hebben met het bijbelse volk van Israël. Let op spelling van <i>Israëlitisch</i> waar de letter met de klemtoon niettemin alleen een i bevat. Maar het is: Nieuw Israelietisch Weekblad
p.97	Jihad wordt niet genoemd in 1992, wel in 2006	-	Jihad Een begrip uit de islam. Het betekent zoveel als 'inzet voor je geloof' en houdt in dat moslims hun geloof dienen te beschermen en te verdiepen. Onderscheiden worden de innerlijke en de uiterlijke jihad. [... wegens leesbaarheid van dit schema is de overige tekst onder het schema te vinden***]
p.100	Journalistische werkwijze komt niet in 1992 aan bod. In 2006 wel	-	Het schrijven van een bericht of een verhaal vereist een planmatige, systematische aanpak. - Bepaal het journalistieke genre: nieuwsbericht (kort, 'aangekleed bericht' of een groter verslag); reportage; interview; profiel; analyse; achtergrond; reconstructie; overzichtsartikel; recensie; postuum; commentaar; column; kader; service [[... wegens leesbaarheid van dit schema is de overige tekst onder het schema te vinden****]]
p.125	Mevrouw wordt genoemd in 1992, niet in 2006	Mevrouw Het gebruik van de benaming de heer of mevrouw is een verouderde vorm van journalistiek. Of iemand een	-

		<p>man dan wel een vrouw is, kan ook op een andere manier worden duidelijk gemaakt. Soms is mevrouw (meneer, de heer) wel toegestaan, bijvoorbeeld in citaten: 'Mevrouw Laan rekent voor dat ze van haar AOW precies zeven gulden overhoudt om haar kleinkinderen af en toe wat toe te stoppen.'</p> <p>→ heer → meneer</p>	
p.128/122	<p>Lemma moslim. Verschil in beschrijving bij 'mohammedaans'</p>	<p>Moslim iemand die de islam aanhangt. Islamiet kan ook. Het bijvoeglijk naamwoord is: islamitisch of moslims. Fout zijn: moslem (verkeerde vertaling uit het Engels), mohammedaans (beschouwen moslims als ene westers vooroordeel: islam betekent onderwerping aan God en Mohammed was een profeet, gewoon een mens). Muzelmannen is een verbastering van de Franse term voor het Arabische Muslimin. → Islam</p>	<p>moslims Geen hoofdletter. Aanhangers van de islam. Het bijvoeglijk naamwoord is: moslim of islamitisch. Fout zijn: moslem (verkeerde vertaling uit het Engels), 'mohammedaan' (moslims verwerpen deze benaming, omdat islam onderwerping aan God betekent. En Mohammed was een profeet, een mens). 'Muzelmannen' is een verbastering van de Franse term voor het Arabische <i>Muslimin</i>. Deze benaming is verouderd. <i>Moslim</i> is met hoofdletter in de context van het voormalige Joegoslavië: Moslims, Serviërs en Kroaten. Het betreft hier bevolkingsgroepen</p>
p. 129	<p>Nikab genoemd in 2006, niet in 1992</p>	-	<p>nikab → boerka → hoofddoek</p>
p.131	<p>In 2006 is een apart lemma over de ombudsman opgenomen, in 1992 niet</p>	-	<p>Ombudsman De lezers van De Volkskrant stellen hoge eisen aan de nauwkeurigheid en de kwaliteit van wat de krant hun aanbiedt. De lezer kan met klachten over de berichtgeving, de journalistieke inhoud van De Volkskrant, terecht bij de ombudsman. Meningingen zoals in hoofdredactionele commentaren, of van columnisten, politieke tekenaars en recensenten zijn hiervan uitgezonderd. [[... wegens leesbaarheid van dit schema is de overige tekst onder het schema te vinden***]]</p>
p. 148	<p>Ramadan niet genoemd in</p>	-	<p>Geen hoofdletter. Islamitische vastenmaand waarin gelovigen van</p>

	1992, wel in 2006		zonsopgang tot zonsondergang geen voedsel en drank – zelfs geen water – mogen nuttigen. Ze mogen in die periode ook niet roken of seks hebben.
p. 155	Sabbat wordt wel in 2006 genoemd, niet in 1992	-	Kleine letter, zonder h. Joodse rustdag.
p. 156	Salafisme wordt genoemd in 2006, niet in 1992	-	Salafisme Verzamelnaam van diverse bewegingen in de islam met als gemeenschappelijk kenmerk een compromisloze, rechtlijnige uitleg van de islamitische bronnen. In het moderne <i>salafisme</i> worden twee hoofdgroepen onderscheiden: Salafiyya Ilmiyya, die geweld afwijst en Salafiyya Jihadiyya, die het gezag van de Saudische koningshuis gelieerde ulema (theologische schriftgeleerden) niet erken en de mondiale gewelddadige jihad propageert tegen zowel het Westen als Arabische regering. De Salafiyya Ilmiyya is opgesplitst in een stroming die zich bezighoudt met religie en een die zich met de politiek bemoeit. Aanhangers van het salafisme worden salafisten of ook wel selefies genoemd → islam
p. 157	Seksisme wordt wel apart genoemd in 1992, niet in 2006	Seksisme Seksistische terminologie is uit den boze. Bespiegelingen over lichamelijke kenmerken van vrouwen in termen als <i>attractieve, langbenige, sexy</i> laten we als regel achterwege. Hetzelfde geldt voor aanduidingen als <i>dame, het zwakke geslacht, de zeventien lentes tellende schoonspringster.</i> → geslacht	-
p. 158	Sharia wordt wel genoemd in 2006, niet in 1992	-	Sharia Religieuze en maatschappelijke wetgeving op basis van de Koran
p. 162	soenna wel genoemd in 2006, niet in 1992	-	soenna Geen hoofdletter. Het geheel islamitische levensregels die niet direct in de Koran staan voorgeschreven, maar gebaseerd

			zijn op het leven van de profeet Mohammed
p. 166	Suikerfeest wordt wel genoemd in 2006, niet in 1992	-	Suikerfeest Met een hoofdletter. Einde van de ramadan, de islamitische vastemaand
p.166	Takfir wordt wel genoemd in 2006, niet in 1992	-	Takfir Een radicale stroming in de islam die andersgelovigen (inclusief gematigde moslims, ook als het ouders broers of vrienden zijn) verkettert en oproept die te doden. Aanhangers zijn <i>takfari's</i>
p.167	Taliban wordt wel genoemd in 2006, niet in 1992	-	Taliban Met een hoofdletter. De Taliban zijn een radicaal-islamitische beweging in Afghanistan. Het woord komt van <i>Tabel</i> , leerling
p. 167	Talmoed wordt wel genoemd in 2006, niet in 1992	-	Talmoed Met een hoofdletter. Interpretaties van en aanvullingen op het Oude Testament die niet alleen het godsdienstige, maar ook het maatschappelijke leven van joden regelen
p. 172	Vrouwelijke vorm 'tennisster' genoemd in 1992, in 2006 niet.	Tennisster Met dubbel s . Zo ook fietsster, schaatsster	-
p.172	Thora wordt wel genoemd in 2006, niet in 1992	-	Thora Met een hoofdletter. De eerste vijf boeken van het Oude Testament. (Pentateuch: Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium). In ruimere betekenis: het gehele Oude Testament. Ook: het stelsel van voorschriften en beginselen van het jodendom.
p. 181	ulama wel genoemd in 2006, niet in 1992	-	ulama Geen hoofdletter. Islamitische wetgeleerden. Het woord <i>ulama</i> is het meervoud van <i>alim</i> , wetgeleerde; niet 'ulama's"
p. 181	umma wordt wel genoemd in 2006, niet in 1992	-	umma Mondiale moslimgemeenschap. De <i>umma</i> wordt gezien als een wereldwijde eenheid, waartoe die landen worden gerekend waar de islam de hoofdgodsdiens is, of algemener, waartoe alle moslims

			behoren. Aan het hoofd van de umma stond tot 1924 een kalief of opvolger. In dat jaar werd het kalifaat afgeschaft. Door sommige radicale moslims wordt eenheid in de umma gezien als een ideaal dat opnieuw moet worden gerealiseerd. Hun ideaal is de terugkeer van de kalief met wereldlijke en religieuze macht, en de bijbehorende herinvoering van de sharia
p. 196/198	Westen wordt in 2006 ook als politiek woord aangegeven	westen, Westen Als richtingaanduiding onderkast, als geografisch begrip met beginkapitaal → hoofdletters	westen, Westen Als richtingaanduiding met kleine letter, als geografisch of politiek begrip met hoofdletter: <i>de wind komt uit het westen; het Westen staat pal voor de vrijheid</i>
p.225	In 2006 is appendix 4 "Journalistieke gedragsregels". Deze staan niet in het Stijlboek van 1992		Grievende bewoordingen/kwalificaties Ook als een gepubliceerde mededeling waar is, kan sprake zijn van een onrechtmatige daad. Dat is het geval als bijvoorbeeld onnodig grievende bewoordingen of kwalificaties zijn gebezigd of wanneer kwalijke gegevens over iemand zijn vermeld die in het kader van de berichtgeving niet relevant zijn. Rectificatie kan in zo'n geval nodig zijn."

* Evenals het vermelden van de etnische afkomst of de religie is het vermelden van het geslacht van een persoon alleen noodzakelijk als dat essentieel is voor het artikel en als het in de context niet als denigrerend kan worden ervaren. We vermijden constructies waaruit de indruk kan ontstaan dat voor *De Volkskrant* het mannelijke de norm is en het vrouwelijke de uitzondering. Het gebruik van sekse-neutrale vormen geniet daarom de voorkeur

- *Kamerlid Van Es* in plaats van *kamerlid mevrouw Van Es*;

- *voorzitter* in plaats van *voorzitster*

- *woordvoerder* in plaats van *woordvoerster*;

- *docent of leerkracht* in plaats van *lerares*

- *verpleegkundige* in plaats van *verpleegster*

In deze lijst past ook het sekse-neutraal omschrijven van academische titels: *drs* in plaats van het wat leesbaarheid betreft wat merkwaardige *dra*.

Een *directie-secretaresse* is iets anders dan een *directie-secretaris*; een vrouw kan ook een *directie-secretaris* zijn en dient dan ook zo te worden genoemd. Geen sekse-neutrale benamingen zijn te vinden voor *actrice*, *serveerster*.

De vermelding *huisvrouw* is vaak overbodig. Een vrouwelijk kamerlid als zodanig kwalificeren (of als grootmoeder, of als gescheiden vrouw) is denigrerend; bij een man vermelden we ook niet of hij

getrouwd of gescheiden is. Maar voor een reportage kan het soms juist wenselijk zijn te vermelden dat een 'vrouw in de straat' huisvrouw is. Bespiegelingen over lichamelijke kenmerken van vrouwen in termen als *attractieve, langbenige, sexy* zijn uit den boze. Hetzelfde geldt voor aanduidingen als *dame, het zwakke geslacht, de zeventien lentes tellende schoonspringster*. De uitgang *-man* kan meestal worden vervangen voor de uitgang *vrouw*: *raadsman – raadvrouw; bewindsman – bewindsvrouw; barman – barvrouw; staatsman- staatsvrouw*. Een *Engelsman* wordt een *Engelse*, een *Fransman* een *Française*, maar een vrouwelijke timmerman moet *timmerman* blijven heten. Een *ombudsman* blijft een *ombudsman*, ook al is zij een vrouw.

Menskracht is in *De Volkskrant* gewoon *mankracht* (vergelijk: *die Mannschaft* voor het vrouwelijke Duitse voetbalelftal).

In de sport wordt niet gesproken over *dames*, maar over *vrouwen*. We schrijven niet: *het Nederlandse dames-hockey-team*, maar *het Nederlandse vrouwen-hockeyteam*

Heer

Meneer

Mevrouw

** Meestal is voor het vermelden van het geslacht van een persoon een vervolgaanduiding met *hij* of *zij* van het noemen van de naam voldoende. Vermijd constructies waaruit de indruk kan ontstaan dat het mannelijke de norm is en het vrouwelijke de uitzondering. Gebruik niet de termen 'heer' of 'mevrouw'.

Gebruik algemene begrippen, als die beschikbaar zijn: *docent* of *leerkracht* in plaats van 'lerares', *verpleegkundige* in plaats van 'verpleegster'.

Het achtervoegsel *-man* kan meestal worden vervangen door het achtervoegsel *-vrouw*: *raadsman-raadvrouw, bewindsman – bewindsvrouw, barman – barvrouw, staatsman – staatsvrouw*. Een *Engelsman* wordt een *Engelse*, een *Fransman* een *Française*. Een *ombudsman* blijft een *ombudsman*. In de sport wordt niet gesproken van 'dames', maar van *vrouwen*. Het *het Nederlandse vrouwenhockeyteam* niet 'Het Nederlandse dameshockeyteam'.

→ mannelijk, vrouwelijk, onzijdig

***

We moeten bedacht zijn op woorden die een discriminerend effect (kunnen) hebben. 'Het gebruik van het woord *zwarten* geniet tegenwoordig de voorkeur boven *negers*, hoewel er aanwijzingen zijn dat *de neger* aan het terugkomen is. Maar *Turkse mensen* in plaats van *Turken* of *joodse mensen* in plaats van *joden* gaat wel erg ver. Vaak echter zijn wel gevallen denkbaar dat woorden als *Turk* en *jood*, die immers ook wel als scheldwoorden worden gebruikt, een discriminerende klank hebben. *Turken overvallen bank* heeft toch een andere gevoelswaarde dan *Fransen overvallen bank* al gaat het in beide gevallen om het noemen van een nationaliteit van de verdachten.

Soms worden berichten onbegrijpelijk als de bevolkingsgroep *niet* wordt vermeld. Bij de ontvoering van een Marokkaans meisje kan de culturele context bijvoorbeeld belangrijk zijn. Omzichtigheid en overleg zijn ten allen tijden aanbevelingswaardig. Als de etnische achtergrond wordt vermeld, moet ook worden verklaard waarom die wordt vermeld. We proberen niet aan te geven dat een landgenoot die van criminele feiten wordt verdacht, een zwarte huidskleur heeft door melding te maken van 'de in Paramaribo geboren...'

** Jihad

Een begrip uit de islam. Het betekent zoveel als 'inzet voor je geloof' en houdt in dat moslims hun geloof dienen te beschermen en te verdiepen.

Onderscheiden worden de innerlijke en de uiterlijke jihad. De innerlijke jihad, door Mohammed ook wel *grote jihad* genoemd, is een strijd tegen verleidingen en strijd tegen het ego. Dit komt tot uiting in bijvoorbeeld seksuele onthouding tijdens de maand ramadan en het verrichten van de vijf dagelijkse gebeden. De uiterlijke of *kleine jihad* is de (defensieve) gewapende strijd tegen degenen die de islam of de eenheid van de islamitische heerschappij bedreigen.

Tegenwoordig wordt met *jihad* vaak de gewelddadige strijd aangeduid van terreurgroeperingen tegen het Westen. Wie dat wil uitdrukken, kan het best de term *gewelddadige jihad* gebruiken.

*** ombudsman

De lezers van De Volkskrant stellen hoge eisen aan de nauwkeurigheid en de kwaliteit van wat de krant hun aanbiedt. De lezer kan met klachten over de berichtgeving, de journalistieke inhoud van De Volkskrant, terecht bij de ombudsman. Meninge n zoals in hoofdredactionele commentaren, of van columnist en, politieke tek enaars en recensenten zijn hiervan uitgezonderd.

De ombudsman is onafhankelijk. Volgens de afspraken die met de redactie zijn gemaakt, kan hij ook op eigen initiatief handelen. De hoofdredacteur kan hem geen opdrachten geven. Redacteurs zijn verplicht hem alle informatie te geven die hij nodig heeft om zijn werk goed te kunnen doen. Zijn werk beoogt de kwaliteit en de nauwkeurigheid, en dus ook de geloofwaardigheid van De Volkskrant te vergroten.

De ombudsman onderzoekt klachten van lezers en gaat na of de behandeling van nieuws door de redactie is geschied volgens algemene journalistieke normen en plichten van zorgvuldigheid en volgens de normen van De Volkskrant zoals vastgelegd in dit stijlboek. Zijn oordeel geeft de ombudsman rechtstreeks aan de klager. Daarnaast schrijft hij wekelijks een column over vragen, klachten en suggesties van lezers en zijn ervaringen met de redactie naar aanleiding daarvan.

→ ombudsman@volkskrant.nl

→ Appendix 4: journalistieke gedragsregels

Bijlage 2: Columns

[1] Kinderombudsman of kindervrouw?

Ombudsvrouw Annieke Kranenberg

De ombudsvrouw behandelt vragen, klachten en opmerkingen over de inhoud van redactionele pagina's en journalistieke aanpak.

Door: Annieke Kranenberg 16 april 2016, 02:00

Er zijn twee routes naar seksueelwaardigheid in taal, maar beide zitten vol valkuilen en hobbels.

Margrite Kalverboer laat in het midden of ze haar functienaam aanpast als de journalist haar vraagt of ze liever kindervrouw of kindervrouw wil zijn. 'Het instituut dat ik ga representeren, heet Kinderombudsman', [vertelt de nieuwe kindervrouw op 6 april in deze krant](#). 'Maar als de kinderen dat heel onlogisch blijken te vinden - en volgens mij dóén ze dat - ga ik dit thema wel aanpakken.'

Internationaal is de term ombudsman - afkomstig uit Scandinavië - inderdaad een begrip. In de VS heet de ombudsman dan ook geen ombudswoman wanneer zij een vrouw is. Toch kan ik me vinden in de kindervrouw. Ik zou het vreemd vinden om ombudsman te heten, hoewel kindervrouw de sekse erg benadrukt terwijl dat er nou juist niet toe doet. Overigens hoefde ik er nooit principiële gedachten aan te wijden omdat het dispuut al door de vorige kindervrouw was beslecht.

In artikelen is er sprake van een wildgroei aan mannelijke en vrouwelijke benamingen

De ombudsman heet in deze krant dus kindervrouw. Boven een nieuwsartikel staat 'Van onze verslaggeefster', maar een vrouwelijke fotograaf heet geen fotografe en een lezer geen lezeres. Ook in artikelen is er sprake van een wildgroei aan mannelijke en vrouwelijke benamingen. Lezers mailen er geregeld over. Vrouwen worden dan weer historicus dan weer historica genoemd. Hetzelfde geldt voor dichter/dichteres, verpleegkundige/verpleegster, eigenaar/eigenaresse.

Merkwaardig wordt het wanneer één persoon verschillende uitgangen krijgt: 'Ze is

actrice, regisseur en activiste.' 'Bedenker was sociologe', en: 'medebedenkster en co-producent'. 'Kan de krant een eenduidige lijn trekken?', mailde een lezer.

Het Stijlboek van De Volkskrant geeft een paar handige richtlijnen. 'Gebruik algemene begrippen, als die beschikbaar zijn: docent of leerkracht in plaats van 'lerares', verpleegkundige in plaats van 'verpleegster'.' Het achtervoegsel -man kan veelal worden vervangen door -vrouw, zoals in raadsman/ raadvrouw, bewindsman/bewindsvrouw, barman/barvrouw.

Er staat ook een wat minder praktische regel: 'Vermijd constructies waaruit de indruk kan ontstaan dat het mannelijke de norm is en het vrouwelijke de uitzondering.' Prachtig, want het streven is linguïstische gelijkwaardigheid. Er staat alleen niet bij hoe dat moet. Niet zo verwonderlijk, want dat raakt een zeker 35 jaar oude discussie.

Er zijn twee afslagen die naar talige seksegelijkheid kunnen leiden, maar beide routes zitten vol kuilen en hobbels

Er zijn kortweg twee afslagen die naar talige seksegelijkheid kunnen leiden, maar beide routes zitten vol kuilen en hobbels. De ene groep vindt dat mannen en vrouwen zoveel mogelijk zichtbaar moeten worden gemaakt in taal, omdat dit recht doet aan de werkelijkheid en omdat het stereotiepe beelden doorbreekt. Zouden niet veel meer meisjes zich aangetrokken voelen tot de klinische chemie als zij lezen over een klinisch chemica?

Er is een keerzijde. Uit onderzoek is gebleken dat een vrouwelijke benaming statusverlagend werkt. Bij een directrice denkt kennelijk niemand aan een CEO van een multinational. Vanuit feministisch oogpunt zou het nogal twijfelachtig zijn om vanwege deze reden dan maar af te zien van vrouwelijke benamingen. Kwestie van onverzettelijkheid.

Neutraal is vaak van oudsher mannelijk

Er zijn ook talige bezwaren. In sommige beroepsgroepen (kunst, cultuur, sport) is de vrouwelijke uitgang heel gewoon (actrice, schrijfster, zwemster, schaatsster). Maar moet de eerste vrouwelijke premier 'première' gaan heten? Hooglerares, artsin of loodgieterster klinkt vooralsnog mal. En wat te doen met andere beroepen die nu als neutraal gelden, zoals piloot, rechter of wethouder?

Dit rijtje is juist welkom in het kamp van de genderneutrale benamingen, want voor

een functie doet het er niet toe van welk geslacht je bent. Een aantal genderneutrale termen werd bedacht toen mannen traditionele vrouwenvakken gingen beoefenen, zoals verpleegkundige en verloskundige. Mannelijke secretaresses heten tegenwoordig vaak persoonlijk assistent. Daar zit een seksistisch addertje onder het gras. Andersom zijn beroepen die typisch mannelijk waren - burgemeester, notaris - niet geneutraliseerd toen vrouwen hun intrede deden. Neutraal is dus vaak van oudsher mannelijk. Begin jaren tachtig vonden feministen dat onoverkomelijk.

Taal kan de realiteit wel beïnvloeden, maar niet fundamenteel transformeren

Toch is deze vorm tegenwoordig het gangbaarst. Op zich hoeft dat geen probleem te zijn, mits de associatie daadwerkelijk is veranderd. Een kunsthistoricus op de redactie - zij kiest uitdrukkelijk voor -historicus - begon een stuk eens met een klassieke denkoefening: Vader en zoon rijden op de snelweg en belanden in een crash. De vader overlijdt, de zwaargewonde zoon wordt met gierende sirenes afgevoerd naar het ziekenhuis. Daar wordt de jongen met spoed naar een chirurg gebracht. De chirurg kijkt naar de jongen en zegt: 'Sorry, ik kan deze patiënt niet opereren, dit is mijn kind.'

Wie het meteen snapt, heeft geen last meer van m/v-schotten in het hoofd. Hij of zij denkt automatisch aan man en vrouw bij neutrale benamingen. Dat is het einddoel, maar de een bereikt dat sneller dan de ander. Dat is onvermijdelijk. Taal kan de 'realiteit wel beïnvloeden, maar niet fundamenteel transformeren', schreef Ger Groot recentelijk in literair tijdschrift De Gids.

Acteur Carice van Houten klinkt voorlopig nog potsierlijk

De krant kan evenwel niet grillig meebewegen, maar moet het goede voorbeeld geven en een principiële keuze maken tussen twee onvolmaakte varianten. De redactie kan het beste uit de voeten met genderneutrale termen - die weg is de samenleving al ingeslagen. In de meeste gevallen zal de vrouwelijke uitgang (-e, -in, -es, -ster, -trice) verdwijnen, maar er zijn uitzonderingen. In de sport, kunst en cultuur zijn vrouwelijke benamingen zo verankerd, dat laat zich niet per decreet veranderen. Acteur Carice van Houten klinkt voorlopig nog potsierlijk.

Wellicht is het tijd voor een neutrale variant: de ombuds

Alles valt of staat met verwijzen: de man is niet de norm. Naar neutrale beroepen zal zowel met hij als zij moeten worden verwezen als het geslacht onduidelijk is, ook als de term ooit mannelijk was (meervoud omzeilt hij/zij-constructies). Herna Verhagen, bestuursvoorzitter van PostNL, gaf gisteren het goede voorbeeld in de krant toen zij sprak over postbezorgers als 'de man of vrouw die bij jou aan de deur komt'. Natuurlijk blijft zij een 'topvrouw'.

Ombudsman/-vrouw blijft een lastige, getuige een aantal lezers dat hardnekkig 'mevrouw de ombudsman' schrijft. Komende week ontmoet ik ombudslieden afkomstig van verschillende continenten en heet ik ineens weer 'ombudsman'. Wellicht is het tijd voor een neutrale variant: de ombuds. Dat snapt iedereen en voorkomt een boel ruis.

[2] Naakte accessoires van beroemde man

Ombudsvrouw Annieke Kranenberg

COLUMN Een clichématig seksistisch beeld kan best, mits het aansluit bij het verhaal of een slimme kwinkslag bevat.

Door: Annieke Kranenberg 24 oktober 2015, 02:00

Een groep lezers gooide het Magazine zaterdag meteen in de oud-papierbak bij het zien van de blote, 'onthoofde' modellen naast [de in smoking gehulde tv-persoonlijkheid Filemon Wesselink](#). 'Lekker seksistisch bezig, Volkskrant', mailde een lezer, die een breed gedeeld sentiment helder samenvatte. 'Naakte vrouwen naast een volkomen aangeklede man is vernederend en geeft een machtsverschil aan.' Anderen verwezen naar Playboy, die net bekend had gemaakt geen blote vrouwen meer af te beelden. Wilde de krant dat stokje overnemen?

Het ging veel eerder over 'autistische trekken' dan over seks

Interview Filemon Wesselink

[Lees hier](#) het interview met Filemon Wesselink terug.

Een vader van drie jonge kinderen voerde nog een argument aan. Hij wil zijn kroost bijbrengen dat 'niet alles wat normaal gevonden wordt ook normaal is, dat het menselijk

lichaam bijzonder is en niet voor iedereen beschikbaar hoeft te zijn of uitgebuit mag worden'. De cover van het Magazine droeg daar niet bepaald aan bij. Helaas, zo merkte hij op, bleef de bijlage ongelezen.

Jammer inderdaad, want het interview was verrassend en ook voor lezers die aangeven 'BN'er moe' te zijn de moeite waard. Wesselink vertelde openhartig over wat roem voor hem betekent en over zijn 'autistische trekken'. Het ging niet over seks of vrouwen (zijn eigen vrouw daargelaten). Alleen in de laatste alinea zat een mogelijke referentie aan het beeld: 'Door mijn werk voor tv heb ik allemaal dingen moeten doen die niet in mijn comfortzone lagen. Zelfs die pornofilm waarin ik heb gespeeld voor Try Before you die heeft me veel gebracht, omdat ik voor het eerst een vreemde blote vrouw moest aanraken.' Maar ook deze passage ging veel eerder over zijn autistische trekken, dan over seks of vrouwen.

'Macho Playboy-beeld'

Een schare lezers die de foto's vrouwonvriendelijk vond, maar het artikel niettemin had uitgelezen, voelde zich beduvel. 'Een zinnetje over 'blote vrouwen aanraken' is voldoende om vier foto's van Filemon met twee anonieme, blote vrouwen bij het interview te publiceren', aldus een lezer. 'Ik ben preuts noch zwaar feministisch, maar dit is echt volkomen niet ondersteunend aan het verhaal en onnodig seksistisch.'

Wat rechtvaardigde dit 'macho Playboy-beeld'? Probeerde de redactie extra kranten te verkopen (op de voorpagina stond ook een blootfotootje aangekondigd)?

Zo'n motief lag er niet aan ten grondslag, zeggen de makers van het Magazine. De fotograaf kreeg te horen dat Wesselink geïnterviewd zou worden naar aanleiding van zijn nieuwe programma F*ck Me I'm Famous en dat het over roem zou gaan. Daarop kwam de fotograaf met het idee hem te situeren tussen naaktmodellen. De redactie vond het een goede vondst. Wesselink maakte eerder het programma Spuiten & Slikken. Seks is een thema in zijn werk en roem erotiseert.

Esthetisch verantwoord

Voraf leek seks een thema, in het interview was dat het niet. Er is niet overwogen ander beeld te kiezen

Zoals zo vaak werd de foto-opdracht uitgezet toen het interview nog moest worden gemaakt. Voraf leek seks een thema, in het interview was dat het niet. Er is niet overwogen ander beeld te kiezen. De Magazine-redactie vindt de fotografie nog steeds voor '90 procent' passend. 'F*ck Me I'm Famous. Hoe letterlijk wil je het hebben?', stelt de artdirector. 'We

wilden dat thema over de top op de cover zetten en op die manier een knipoog geven.' De beeldredactrice vindt de foto's daarbij esthetisch verantwoord.

Het lezersprotest wordt door sommige redacteuren afgedaan als overdreven preuts en ouderwets. Seks is toch overal? Je kunt geen bushokje passeren of er hangt een schaars gekleed model dat verleidelijke lingerie aanprijst. Het Volkskrant Magazine laat zich lastig vergelijken met een willoos bushokje. Het blad herbergt de progressieve geest van het moederschap en is toonaangevend vanwege zijn creatieve en artistieke covers, waarmee het geregeld internationale prijzen wint. Het afbeelden van een beroemde man met twee blote dames als accessoire is inderdaad niet preuts, maar ook niet bijster fris en origineel.

Zo'n ouderwets en clichématig beeld kan best, mits het aansluit bij het verhaal, een slimme kwinkslag of statement bevat. Als ironisch commentaar op roem bijvoorbeeld, of om vrouwonvriendelijke clichés met precies zo'n cliché te ontmaskeren. Zo'n dubbele laag was hier niet zichtbaar. De knipoog bleek evenmin evident. Een enkeling meende dat de redactie een sadistische grap uithaalde door 'een Rainman tussen pornomodellen' te plaatsen. Als beeld en tekst niet corresponderen, kunnen allerlei slechte motieven worden verondersteld.

Subtiele grens

Uitzonderingen daargelaten storen de meeste lezers zich niet aan naaktfotografie an sich

Eerder dit jaar constateerde ik al dat de grens tussen functioneel en onacceptabel naakt uiterst subtiel is ('[Dagelijks blootfoto's in de krant?](#)'). Uitzonderingen daargelaten storen de meeste lezers zich niet aan naaktfotografie an sich. Dat bewees de naaktfoto van hockeyster Ellen Hoog in het Magazine van 21 augustus, waarop slechts een paar klachten binnenkwamen. Hier was de relatie tussen het verhaal (Hoog schreef een boek over gezond eten en vertelt over een fit lichaam) en de foto (Hoog poseerde naakt met een paksoi voor haar borsten op een kaal akker) kennelijk overtuigend. Belangrijker: het riep geen vrouwonvriendelijke associaties op.

Overigens is het aantal naakte lijven op Magazine-covers op een hand te tellen. Het meest geruchtmakende voorbeeld dateert van 4 september 1999, toen het Magazine debuteerde. Voorop prijkte regisseur Paul Verhoeven (kieren aan) op de set van zijn film Showgirls, aangehaakt door actrice (op een broekje na bloot). De week erop stond [de brievenpagina](#) bomvol kritiek.

Een paar fragmenten: 'Kwetsend vanwege zijn vrouwonvriendelijkheid en normvervagend karakter, beledigd omdat wij op deze manier onder een lezerspubliek worden geschaard dat door dergelijke foto's gestimuleerd moet worden een blad open te slaan.' En deze: 'De glossy voorkant van het Magazine zet meteen de toon: de krant is een (conservatieve) meneer. Een halfblote mevrouw loert gewillig en onderdanig naar de zelfbewust kijkende man. Seks in de media is zo gewoon tegenwoordig dat je eigenlijk heel erg burgerlijk overkomt als je ermee te koop loopt.' Ook toen schreef een lezer: 'Niets tegen naakt hoor, wél heel veel tegen machismo, de objectivering van de vrouw.'

Het lijkt alsof de tijd zestien jaar heeft stilgestaan. Redacteuren kunnen klachten over seksisme afdoen als preuts gezeur, maar met die tamelijk gedateerde opvatting vervreemden ze een deel van de oude en nieuwe lezers.

[3] Huisvrouwenservice is ouderwets seksistisch

Ombudsvrouw Annieke Kranenberg

OMBUDSVROUW De man als maat der dingen - ook deze krant maakt zich schuldig aan subtiel en evident seksisme.

Door: Annieke Kranenberg 13 juni 2015, 02:00

De winnares van Roland Garos, Serena Williams, 'serveerde als een kerel, want met opslagen van 202 kilometer per uur doet ze niet onder voor vele mannelijke collega's', zo noteerde de verslaggever [in het sportkatern](#). Haar tegenstandster, Lucie Safarova, kon haar daarentegen 'zeker niet bedreigen met de tweede opslag, een huisvrouwenservice van 125 kilometer per uur'.

Dat was een sterk staaltje ouderwets seksisme, reageerden enkele lezers. De een vond het 'denigrerende woord huisvrouwenservice' anno 2015 echt niet kunnen. De ander ergerde zich aan de vergelijking met een kerel. 'Als een vrouw goed is in tennis, dan speelt ze 'als een kerel'? Is dat een compliment? Het mannelijke tennisspel is blijkbaar het hoogst haalbare voor een vrouw.'

Viva-term

Ik bedoel er verder niets mee. Ik heb alle huisvrouwen lief

Robèrt Misset

De man als maat der dingen - het gebeurt vaker. Een poosje geleden schreef een wetenschapsjournalist: 'Opvallend genoeg is er één mensensoort die sowieso een andere vetverdeling heeft: de vrouw.' De journalist was zelf de eerste om toe te geven dat hij zich onbedoeld schuldig had gemaakt aan seksisme. Hij had taai medisch-genetisch nieuws willen verluchtigen met ironie.

De sportverslaggever erkent dat 'huisvrouwenservice' een 'Viva-term uit de jaren vijftig' is, maar vindt de verontwaardiging nergens over gaan. 'Al sinds jaar en dag wordt een slappe, matige en vooral langzame (tweede) service in het tennis een huisvrouwenservice genoemd', verklaart hij. De term komt volgens hem uit de 'huisvrouwencompetitie', die jarenlang op dinsdagochtend werd gespeeld. 'Ik bedoel er verder niets mee. Ik heb alle huisvrouwen lief.' Waarvan akte.

Een briefschrijfster stelde al vast: 'Ook goedbedoeld seksisme is seksistisch.' Wat met de uitdrukking wordt beoogd kan iedereen raden, maar dat maakt hem niet minder neerbuigend en ouderwets. Bovendien is het in De Volkskrant geen ingeburgerde term. Hij werd een keer eerder door dezelfde verslaggever gebruikt in 2004. Het valt te betwijfelen of hij toen normaal werd gevonden, tegenwoordig doet hij in elk geval vele wenkbrauwen fronsen. Ook die van jonge Volkskrantredacteuren - onder hen ging de 'huisvrouwenservice' rond via Whatsapp.

Rokjesdag

Het is gissen, maar het lijkt erop dat er na het politiek-incorrecte post-Fortuyn-tijdperk ('Ga lekker naar huis koken, veel beter') weer meer durf is vrouwendiscriminatie te bekritisieren. Het gaat ook gemakkelijker. Was eerder een vrouwenorganisatie nodig om sekseongelijkheid te agenderen, nu kan een klein protest via sociale media snel maatschappelijk draagvlak winnen. Zo groeide eerder dit jaar op Twitter een boycot van rokjesdag, oftewel 'geile oude bokjesdag'.

De krant rijdt niet dagelijks een scheve schaats, maar als er sekseongelijkheid wordt vermoed, zijn lezers er als de kippen bij. Waarom wordt de vrouwen van het WK Voetbal gevraagd naar hun make-up, terwijl mannelijke spelers nooit wordt gevraagd of ze hun haar föhnen? Waarom staat er zelden een vrouw in de rubriek 'Onze gids van deze week' in Sir Edmund? Hoezo wordt een succesvolle thrillerauteur gevraagd waarom zij en haar collega's 'allemaal knap en blond' zijn? Waarom krijgen actrices vroeg of laat de botoxvraag voorgeschoteld? En waarom wordt 'topadvocaat' Amal Alamuddin in een artikel over internationaal gehacketak over een sculptuur 'de echtgenote van George Clooney' genoemd?

Soms is het seksismegehalte evident, maar vaker is het de vraag hoe fijngevoelig de graadmeter moet worden afgesteld. De omdraaitruc kan helpen: zou ik dit ook over een man/vrouw schrijven? Zou ik een mannelijke thrillerauteur ook vragen waarom hij en zijn collega's allemaal knap en blond zijn?

Onbewust seksime

Bij uiterlijke beschrijvingen liggen er al snel vooroordelen en clichés op de loer. Een lezer beklagde zich over de seksistische 'sneer' aan een voorlichtster in een reportage over gemeentepolitiek: 'De pr-mevrouw van Voor Neerijnen - kek rokje met hoge leren designlaarzen eronder - nipt aan een glaasje wijn.' Het is wellicht een clichébeeld, maar los van het feit dat clichés waar kunnen zijn, gaat het erom of ze journalistiek relevant zijn. Dat was hier het geval. Er werd een kleurrijk gezelschap geschetst, zoals ook een 'VVD-lid op gele klompen'.

In een nieuwsstuk over de Luxemburgse premier die trouwde met zijn 'blonde, blauwogige' vriend, ontbrak die relevantie wel. De uiterlijkheden bleven zonder context in het luchtledige. Wat wilde de auteur eigenlijk zeggen, vroeg een lezer. 'Wat een knapperd heeft de premier aan de haak geslagen?' De auteur ging er ten onrechte van uit dat dit cliché alleen opgaat voor vrouwen.

Dan is er nog een veel geniepiger en ongrijpbardere vorm van seksisme, namelijk die volstrekt onbewust geschiedt. Een wetenschapster vermoedde daarvan de dupe te zijn toen niet zij als bedenker van een experiment in het intro van een bijlageverhaal werd opgevoerd, maar een man die de proef enkel faciliteerde (in het stuk stond het goed). 'Misschien klopt mijn onderbuikgevoel niet, maar ik vraag me af of de fout ook zou zijn gemaakt als ik 'Jeroen' had geheten', mailde ze.

Stomme vergissing

Vier vrouwelijke hoogleraren uit Leiden namen het in een brief voor haar op: 'Was het voor de eindredactie te moeilijk zich voor te stellen dat zo'n inventief experiment was bedacht door een jonge talentvolle vrouw?' Nee, het was gewoon een stomme vergissing, reageerde de chef wetenschap, van discriminatie was geen sprake. Punt is dat dit nauwelijks is vast te stellen. 'Vooroordelen kleuren onbewust de manier waarop we prestaties van mannen en vrouwen beoordelen, ook al proberen we alleen naar de feiten te kijken', mailden de hoogleraren.

Dezelfde hoogleraren maakten zich begin deze maand bekend als 'Althena's Angels', een initiatief om seksdiscriminatie in de wetenschap tegen te gaan. Op hun site pleiten ze ervoor op basis van feiten en cijfers te discussiëren, en niet vanuit persoonlijke ervaringen en overtuigingen. Met louter goede bedoelingen schiet het niet op.

Tellen dus. Dan blijkt de aanname dat er zelden vrouwelijke gidsen in Sir Edmund staan aardig te kloppen. Van de 41 waren er acht een vrouw. Ongetwijfeld zijn er tal van verklaringen, maar dat kan echt beter.

[4] Dagelijks blootfoto's in de krant?

Ombudsvrouw

COLUMN Op de fotoreeks van varianten van de Calvin Klein-onderbroek die werden gedragen door een bijna naakt mannelijk model kwamen geen klachten. Ook naar de penis van een peuter vorige week zaterdag in Sir Edmund kraaide geen haan. Maar met vrouwelijk naakt zit de redactie al snel in de gevarenzone, blijkt uit de reacties op de foto waarop de borsten zijn te zien van Emma Holten.

Door: Annieke Kranenberg 7 februari 2015, 02:00

Ze kijkt rakelings langs de camera, in gedachten verzonken, zo lijkt het. Niets in haar blik verradt dat ze met ontbloot bovenlichaam voor de fotograaf poseert. 'Ongewenst naakt', luidt de kop van katern V bij de foto van de Deense studente Emma Holten (28 januari). Haar borsten worden verdoezeld door uitvergroete pixels die de letter V vormen - op de cover van V is de letter V altijd in het beeld geïntegreerd.

De gedachte achter de geblurde borsten is tweeledig, aldus de fotoredacteur en de chef van V. De lezer wordt niet pontificaal met naakt geconfronteerd, maar is gewaarschuwd dat hij binnenin iets kan verwachten. Daarnaast symboliseren ze de dubbelzinnigheid van Holtens verhaal. Drie jaar geleden werd haar mail gehackt en werden er erotische foto's uit haar inbox ontvreemd. Ze waren gemaakt door haar toenmalige vriendje, Holten was 17. Ineens vond ze zichzelf terug op pornosites, werd ze digitaal lastiggevallen door mannen die haar uitscholden voor 'slet'. De 23-jarige studente bedacht een opmerkelijk tegenoffensief: ze zette haar eigen blootfoto's online.

Op foto's binnenin, bij [het interview](#), is ze bijna naakt. Op de grootste afbeelding zit ze lachend in kleermakerszit met alleen een slip aan. Hoewel de foto allerm minst pornografisch is, was het een aantal lezers te veel van het goede. 'Als jullie per se een blote foto in mijn krant

willen plaatsen, doe het dan bescheiden met een kleine foto', mailde een lezer, die net als anderen een patroon meent te ontwaren. 'Duidelijk redactiebeleid om dagelijks een portie seks in de krant te publiceren', schrijft een ander.

Billen

De grens tussen functioneel- en onacceptabel naakt is uiterst subtiel, zo laten
Holtens foto's zien

Ze verwijzen naar de vrijwel blote derrières van bekende vrouwen die eind december in V stonden bij het 'Het jaar van de billen'-verhaal: het culturele establishment heeft nu ook het goedgevulde achterste als schoonheidsideaal omarmd. Onlangs werd een [artikel over het einde van de page 3 girl in The Sun](#) vergezeld van blote-borsten-modellen (later bleek het tabloid [toch niet gestopt](#) te zijn met de naakte bustes).

Het zijn een paar prominente voorbeelden van naaktheid in korte tijd. Doorgaans is de krant gespeend van erotiek, stelt de chef van de fotoredactie. Daar waar de seks zich overal ongevraagd opdringt - de Kamasutra-billboards in bushokjes, pop-upadvertenties van push-upbh's - is De Volkskrant wat dat betreft een baken van rust. Veel bloot levert een zoektocht in het archief inderdaad niet op. Althans, niet in de nieuwskrant. Seksueel getinte foto's komen soms voor in V, denk aan scènes uit films bij recensies en andere kunstvormen. Recent publiceerde V [een fotoserie](#) met 'dyslectische varianten van de fameuze Calvin Klein-onderbroek', die werden gedragen door een bijna naakt mannelijk model. Daar kwamen geen klachten over. Naar naakt in beeldende kunst, zoals de penis van een peuter afgelopen zaterdag in Sir Edmund, kraait ook geen haan.

Bloot is dus niet per se een probleem. Met vrouwelijk naakt zit de redactie al snel in de gevarenzone, omdat dit associaties oproept met seksisme, uitbuiting en ordinaire marketing (sex sells). Dat blijkt ook uit de boze reacties op de tekening van een vrouw die meerdere mannen bevredigt, bij een column op Didu afgelopen maandag. 'Zeer vrouwonvriendelijk', aldus een lezer.

Alle maatschappelijke ontwikkelingen - dus ook seksuele - kunnen mijns inziens in de krant worden weerspiegeld. Er rust geen taboe op bepaalde onderwerpen, mits er intelligent en smaakvol over wordt geschreven (opinie en satire uitgezonderd). Datzelfde geldt voor beeld. Logisch om een analyse over het veranderende vrouwelijke schoonheidsideaal te illustreren met voorbeelden. Als het verdwijnen van een Britse tabloidtraditie nieuwswaardig wordt geacht, is het tonen ervan dat ook.

Met vrouwelijk naakt zit de redactie al snel in de gevarenzone, omdat dit associaties oproept met seksisme, uitbuiting en ordinaire marketing

Relevantie

Een lezer betwist de journalistieke relevantie van Holtens foto's. 'Afgezien van het feit dat ze zelf dit tegenoffensief heeft ingezet, was het nooit haar bedoeling dat er naaktfoto's van haar voor iedereen zichtbaar waren.' Door de foto's te verspreiden, zou de krant zich schuldig maken aan een vorm van exploitatie.

De foto's zijn echter onlosmakelijk verbonden met haar activistische boodschap. Zelf geeft ze in het interview twee belangrijke redenen: 'Deze episode heb ik ervaren als een visuele aanval. Met de nieuwe foto's wilde ik laten zien: dat ik naakt op internet sta, betekent niet dat je mij en al die andere slachtoffers niet serieus hoeft te nemen.' Daarnaast wil ze aantonen dat het op die sites niet gaat om de naakte vrouwen - er is immers veel uitdagender porno op internet te vinden. Het draait om de vernederende context.

Door de regie in eigen handen te nemen, ontnemt ze deze mannen hun gevoel van macht en opwinding. Van uitbuiting is geenszins sprake. De redactie heeft uiteraard voor de foto's betaald.

Wel wil ik een kanttekening plaatsen bij de selectie. Wie de sites bekijkt waarop Holten haar project presenteert, komt binnen bij een foto waarop haar borsten aan het zicht zijn onttrokken. Daarop volgt haar verhaal en een reeks van half-bloote foto's in een intieme, huiselijke sfeer (ze leest een boek op de vensterbank, poetst haar tanden, toont een litteken), inclusief de foto's die V plaatste. Een mix van bloot en minder bloot was meer in de geest van haar boodschap geweest. De fotoredacteur (een vrouw) liet zich in haar keuze vooral leiden door Holtens blik, 'niet door haar borsten'. Feit is dat ze prominent aanwezig zijn. Zoals een mannelijke redacteur opmerkt: 'Ze leidden wel erg af van het verhaal.'

Grens

De grens tussen functioneel- en onacceptabel naakt is uiterst subtiel, zo laten Holtens foto's zien. Wat bedoeld is als een feministische aanklacht kan worden opgevat als vrouwonterend. Misschien maken ze ook duidelijk hoe ons denken over naakt verandert. Het onbevangen blootgevoel van Turks Fruit lijkt passé - als het ooit al een collectief sentiment was. Hoeveel vrouwen houden het topless zonnen niet voor gezien uit angst ergens op een site te belanden? Waar online alles voor het grijpen ligt, volgt vanzelf een preutse reactie.

Kennelijk wekt de krant bij sommige lezers de indruk dat ze elke gelegenheid aangrijpt vrouwelijk naakt te tonen, al is dat feitelijk niet waar. De redactie zal zich bewust moeten zijn van deze sentimenten, maar hoeft zich er niet door te laten leiden.

[5] 'Waar was het goud van de hockeyvrouwen?'

OMBUDSVROUW Het gebrek aan belangstelling voor vrouwensport is een terugkerende klacht, schrijft ombudsvrouw Annieke Kranenberg.

OPINIE - Annieke Kranenberg 21 juni 2014, 16:27

Sport op de voorpagina van maandag 16 juni. Boven De Volkskrant-titel een citaat over voetbal: 'Met 1-5 van Spanje gewonnen. Wow, denk je - ik zweef.' Onder de titel een foto van de hockeymannen, die zondag naast het WK-goud grepen. 'Verdriet bij het andere Oranje: weer geen titel.' Op de cover van het sportkatern wederom een foto van een verdrietige hockeyman. Helemaal onderaan de pagina is in kleine lettertjes nog iets te lezen: 'Na titel kijken hockeysters al uit naar spelen in Rio.'

Een kleine verwijzing naar een grote prestatie. In tegenstelling tot de hockeymannen zijn de hockeyvrouwen wel wereldkampioen geworden. De weerslag ervan staat op pagina 11 - de een-na-laatste bladzijde van het sportkatern. 'Zoveel vrouwonvriendelijkheid wil ik niet in mijn Volkskrant lezen', schreef een lezer in een van de tientallen boze mails die repten van 'stuitend seksisme'. Anderen zagen slechts een bevestiging van wat ze al wisten: 'Wanneer houdt deze duidelijke voorkeur voor de mannsport nu eens op?'

Het gebrek aan belangstelling voor vrouwensport is een terugkerende klacht. De vorige ombudsvrouw schreef er ook al over. Destijds wonnen Sven Kramer en Ireen Wüst beiden het wereldkampioenschap allround schaatsen, maar alleen Kramer haalde de voorpagina. Hij had een record verbroken; zij had die enkel geevenaard.

Journalistieke keuze

Ook nu gaat het om een journalistieke keuze, legt de chef sport (een vrouw) uit. Winnen is niet automatisch belangrijker dan verliezen. 'De finale van de mannen was zondag de apotheose van twee weken mooi hockey, maar liep uit op een deceptie. Het is deze generatie hockeymannen weer niet gelukt. De winst van de vrouwen was heel voorspelbaar. Zij

ondervinden veel minder concurrentie.'

Met die journalistieke keuze is niets mis. Wel had de presentatie evenwichtiger en boeiender gekund: bijvoorbeeld met de hockeyvrouwen op de sportcover. Nu werd het mannenverdriet twee keer prominent gebracht. Terwijl een WK-zege, hoe voorspelbaar ook, toch ook nieuwswaardig is. Zeker in een land waar hockey populair is - nota bene vooral onder meisjes.

In algemene zin hebben lezers gelijk als ze klagen over het onderwaarderen van vrouwensport. Nergens in de journalistiek is de sekseongelijkheid zo groot

In algemene zin hebben lezers gelijk als ze klagen over het onderwaarderen van vrouwensport. Nergens in de journalistiek is de sekseongelijkheid zo groot. In Europese kranten vertegenwoordigen vrouwen slechts 5 procent van de geportretteerde sportmensen, zo onderzocht een Nederlandse publiciste vorige jaar. Een paar weken (1 tot 17 juni) foto's in Volkskrant Sport turven, levert nauwelijks een rooskleuriger beeld op: 225 mannen (bij groepsfoto's heb ik zuinig geteld) en dertig vrouwen.

De chef kijkt er niet van op. Zo'n 80 procent gaat over voetbal en dat is nog altijd een mannenaangelegenheid (wel verslaat Sport regelmatig vrouwenvoetbal). 'Dat is historisch zo bepaald. Vrouwensport is internationaal onderontwikkeld.'

Belangrijkste gereedschap

Als het dan eindelijk wél over vrouwen gaat, ligt het gevaar van seksisme wederom snel op de loer. Het lichaam behoort immers tot het belangrijkste gereedschap van de sporter en is dus onderwerp van berichtgeving. Wat te denken van het artikel over de borstverkleining van een tennisster met foto's van haar buste voor en na de operatie. Seksistisch? Nee. Na de borstverkleining kon ze de halve finale van Roland Garros halen.

Het gaat fout als het uiterlijk redeloos wordt beoordeeld. Zo kreeg een BBC-commentator hevige kritiek nadat hij de Wimbledonkampioene 'not a looker' had genoemd. Deed ze soms mee aan een missverkiezing?

Onlangs ging het ook mis in deze krant. In het profiel van een 17-jarige topgolfster werd een 'flinke bril' en 'omhoogstaande hoektand' ingeleid met: 'Ze benadert niet het schoonheidsideaal.' Een kenmerkend uiterlijk kan zeker in een profiel worden geschetst. De pijn zit hem in de inleiding. 'Impliciete discriminatie', oordeelden lezers. Het kwam absoluut niet voort uit seksisme, verzekert de verslaggeefster.

Die intentie is er, net als bij andere vormen van discriminatie, in de journalistiek zelden, maar daarmee is het euvel niet weg. Soms werkt de omdraaitruc: zou ik dit ook over een man/vrouw schrijven? Die andere vorm van seksisme - het negeren van vrouwensport - hangt samen met de maatschappelijke belangstelling ervoor en zal niet door De Volkskrant worden opgelost.

Klagen heeft overigens wel zin. De bijlage over de Olympische Winterspelen opende met Wüst in plaats van Kramer. Ergens in het achterhoofd van de chef sport weergalmde uw stem.

[6] Ombudsvrouw: 'De Volkskrant langs de feministische lat'

'De Volkskrant is geen meneer meer', schreef de krant op haar negentigste verjaardag. De bijbehorende fotoreportage op de redactie van de krant sprak een andere waarheid. De lezer zag 23 keer een man voorbijkomen. En zes keer een vrouw. 'Rara hoe kan dat?', vroeg een kritische lezer. 'Waar zijn die Volkskrantvrouwen?'

Margreet Vermeulen 24 oktober 2011, 13:31

De vermeende vrouwonvriendelijkheid van De Volkskrant is een terugkerend thema in de brieven aan de ombudsvrouw. Lezers klagen dat vrouwen in interviews te veel worden doorgezaagd over hun persoonlijk leven, terwijl mannen de kans krijgen te schitteren. Een doorn in het oog zijn ook de pagina's *Opinie & Debat* en de lezersbrieven waar inderdaad de afgelopen week op elke tien mannelijke auteurs nog geen drie vrouwen stonden. En nogal wat lezers ergeren zich aan de 'triviale' columns van vrouwen die niet verder komen dan hun ouder wordende lichaam, de kinderen en de bakker om de hoek.

Even de cijfers. 40 procent van de redacteuren is vrouw. Ter vergelijking: in 1985 was nog maar een op de tien dagbladjournalisten vrouw. Maar met meer vrouwen op de redactie wordt de krant niet automatisch een mevrouw. Vrouwen kunnen zich zo aan de bestaande mores aanpassen dat er niets verandert. En als ze niet doordringen tot gezichtsbepalende posities en chefsfuncties blijft hun invloed beperkt.

Vrouwen zijn ondervertegenwoordigd in chefsfuncties. Van de 12 chefs zijn er 4 vrouw. De hoofdredacteur is een man, zijn plaatsvervanger ook. De centrale redactie (die bepaalt wat er in de krant komt) is volledig mannelijk. Ook op prestigieuze posten zoals buitenlandse correspondentschappen zitten minder vrouwen (2) dan mannen (16). In het

commentaarberaad zit 1 vrouw op 6 mannen. Al met al hebben mannen meer macht bij De Volkskrant dan vrouwen.

De vorige hoofdredacteur streefde naar pakweg 50 procent vrouwelijke chefs. De huidige hoofdredacteur hecht aan een zekere balans, maar kijkt bij sollicitaties niet naar de sekse van de kandidaat. 'Ik volg maar één gedachte: heeft deze persoon de energie, het talent en de ambitie om het beste stuk te schrijven of een deelredactie te leiden? Aan positieve discriminatie doen we niet, dat zou beledigend zijn voor vrouwen.'

De traditionele manier om de 'vrouwvriendelijkheid' van de krant te meten is het turven hoe vaak vrouwelijke deskundigen worden geciteerd. Meestal blijken dat er twee of drie van de tien te zijn. Dat zegt mij niet zoveel: de meeste deskundigen zijn nu eenmaal man. En vrouwen aarzelen vaak om zich te laten interviewen terwijl veel mannen gretig toehappen.

In een rubriek als de Peiling, waarin de krant meningen verzamelt, was de afgelopen weken ruim eenderde vrouw. Dat kan natuurlijk beter. Maar als het gaat om interviews en portretten deden vrouwen de afgelopen week nauwelijks onder voor mannen (19 versus 23, exclusief sport). En de geïnterviewde vrouwen kregen volop de kans over hun vak te praten (film, zang, grondstoffen, kwakzalverij, mensenhandel etc. Alleen het interview met kunstenaarsduo Angelique en Liesbeth Raeven in het Magazine ging louter over hun privéleven.

Dat columns van onder anderen Aaf Brandt Corstius en Sylvia Witteman triviaal zijn, wil er bij de hoofdredacteur niet in. 'Uit onderzoek blijkt dat die columns tot de populairste behoren onder lezers', zegt hij. 'En we hebben ook vrouwen die columns schrijven over economie (Sheila Sitalsing), de multiculturele samenleving (Nausicaa Marbe) of de samenleving van scherp commentaar voorzien (Aleid Truijens). Omgekeerd signaleert de hoofdredacteur terecht dat sommige mannelijke columnisten tegenwoordig ook over privékwetsies schrijven zoals het lijf en de liefde, het leven in een nieuwbouwwijk en koken.

Feit blijft dat de vrouwelijke energie bij De Volkskrant deels wordt ingezet om de krant te voorzien van een 'lichte' toets: stukken die volgens menig briefschrijver in de vrouwenbladen thuishoren. Ik vind dat ze in de krant niet misstaan, mits goed gedoseerd. En daar schort het vaak aan.

Daartegenover staat dat vrouwen ook hun stempel hebben gezet op de nieuwsagenda. De krant behandelt een veel grotere variatie aan thema's. Opvoeding, samenlevingsvormen, zingeving en andere zaken die de persoonlijke levenssfeer betreffen, werden pakweg tien jaar

geleden afgeserveerd als soft. Nu zijn ze heel gewoon. De wetenschapspagina's zijn opengebrouwen voor niet-bètawetenschappen. En anno 2011 verbaast niemand zich erover als een artikel over de voors en tegens van het gastouderschap (kinderopvang) op de economiepagina staat - en door een man is geschreven. Terwijl de oorlog in Afghanistan wordt verslagen door een vrouw.

Ze zijn er echt, die Volkskrantvrouwen.

Margreet Vermeulen is Ombudsvrouw van De Volkskrant. In de zaterdagkrant verschijnt haar wekelijkse column.

[7] Wees precies over afkomst, vermijd 'allochtoon'

Ombudsvrouw Annieke Kranenberg

Na Ede wordt het Stijlboek aangepast: 'Marokkaanse jongens' zijn toch echt Marokkaanse Nederlanders.

Door: Annieke Kranenberg 14 mei 2016, 02:00

'Het staat er echt', schreef een lezer vorige week. In een [reportage over de onlusten in Ede](#) werd melding gemaakt van 'Marokkaanse jongens' die verantwoordelijk zouden zijn voor brandstichting en van 'een 61-jarige Nederlandse bewoonster die haar boxer uitlaat'.

'Hoe worden wij allemaal Nederlanders?', reageerde de lezer verbaasd. 'Of is er een bus met jongens uit Marrakech naar Ede gereden om heibel te schoppen?'

Maandag ging het opnieuw mis in een [stuk over Ede](#). Wederom heetten de relschoppers 'Marokkaanse jongeren'. Daarentegen bestond een protestmars tegen de ongeregelheden dan wel weer uit 'voornamelijk Marokkaanse Nederlanders'. Een cynische tweet: 'De foute zijn 'Marokkaanse jongeren' & de goede 'Marokkaanse Nederlanders'.' Zo doken verleden jaar geregeld voorbeelden op van Nederlanders die in de krant '[Marokkaanse voetballers](#)' of 'Turkse kinderen' werden genoemd in plaats van 'voetballers van Marokkaanse afkomst' of 'Turks-Nederlandse kinderen'. 'Kennelijk heeft de redactie uw advies in de wind geslagen', aldus een lezer.

Nationaliteit en etniciteit

Bijna een jaar geleden - op 11 juli -constateerde ik op deze plek dat er jarenlang onzorgvuldig en inconsequent met etnische kwalificaties is omgesprongen. Maar ook dat redacteuren in het duister tastten, omdat de krant geen duidelijke regels voor het benoemen van afkomst hanteert. Ik pleitte voor het invoeren van de streepjes-Nederlander, analoog aan het Amerikaanse koppeltekenmodel, omdat dit secuur en feitelijk is, en recht doet aan de diversiteit van de bevolking.

Aan de willekeur komt nu hopelijk een einde. De streepjes-Nederlander wordt opgenomen in het Stijlboek van De Volkskrant. In de kern komt het hierop neer: mensen hebben een nationaliteit en een etniciteit. De redactie neemt de nationaliteit als uitgangspunt. Iedereen is Nederlander, maar soms is het relevant om de afkomst te vermelden. Dan spreekt de krant van Chinese Nederlanders, de Turks-Nederlandse columnist, Marokkaans-Nederlandse studenten of de Somalisch-Nederlandse terrorismeverdachte.

De volgorde is belangrijk, want 'Nederlandse Turken' zijn Turken van Nederlandse afkomst en betekenen dus iets anders dan 'Turkse Nederlanders'. Verder zijn allerlei varianten mogelijk: van Turkse origine, van Turkse afkomst of komaf, geboren in Turkije of ouders geboren in Turkije, enzovoorts. Maar dus niet: de Turkse columnist.

Wij-zij-denken

Een redactie moet zich continu afvragen of zij bijdraagt aan het in stand houden van stereotypen

Deze regel geldt niet voor citaten of meningen. De redactie legt een ander niets op. Wie wil fulmineren tegen 'Marokkaanse straatbendes' wordt niet gekuist. Hoe mensen zichzelf noemen, is echter niet leidend. In het gekste geval krijg je de zin: 'Ik ben geen Nederlander, maar Turk', zegt de Turkse Nederlander.

Er komt nog een aanvulling in het Stijlboek. In het stuk van 11 juli pleitte ik ook voor het afschaffen van het woord allochtoon in de eigen berichtgeving. Ten eerste omdat het een vaag containerbegrip is dat de journalistieke nauwkeurigheid in de weg zit, want wie wordt ermee bedoeld, welke definiëring wordt gevolgd? Ten tweede omdat het begrip - ooit bedacht als objectieve term in doelgroepen- en achterstandsbeleid - allang niet meer neutraal is en volgens velen het wij-zij-denken versterkt. Geen een oplossing is voor de eeuwigheid. Taal wordt steeds ververst en een redactie moet zich continu afvragen of zij bijdraagt aan het in stand houden van stereotypen en

vooroordelen. Hoeveel generaties kinderen wil zij nog op deze manier categoriseren?

Het leidde tot een hoos aan reacties en misverstanden, niet in de laatste plaats omdat een medewerker het stuk enthousiast - maar helaas verkeerd - onder de aandacht had gebracht op Twitter en Facebook: 'Waarom De Volkskrant afscheid neemt van de woorden Marokkaan, Turk en allochtoon.' De hoofdredactie voelde zich genoodzaakt publiekelijk een toelichting te geven: het was vooralsnog alleen een advies van de ombudsvrouw, er was geen nieuw beleid, er moest eerst overlegd worden. Hoewel de hoofdredactie 'allochtoon' eveneens bestempelde als 'vaag en daarmee nietszeggend', werd de reactie door veel lezers opgevat als terugkrabbelen, een gemiste kans.

Als er toch behoefte is aan een verzamelbegrip zijn er alternatieven voorhanden

Op de redactie is het debat in rustiger vaarwater voortgezet. Hoewel het begrip nog enkele keren in de krant opdook, is het op zijn retour. Over enkele details blijven de meningen verdeeld, maar in essentie is overeenstemming bereikt. Een nieuw lemma in het Stijlboek begint als volgt: 'Vermijd het gebruik van het woord allochtoon in de eigen verslaglegging en in eindredactionele kopij zoals koppen en intro's.'

Van redacteuren wordt verlangd dat zij zo accuraat mogelijk zijn. Is het melden van etniciteit relevant? Zo ja, dan dwingt de streepjes-methode journalisten de afkomst precies te benoemen. Als er toch behoefte is aan een verzamelbegrip zijn er alternatieven voorhanden. Soms volstaat de verwijzing naar 'van gemengde afkomst' of 'van niet-westerse komaf'. Ook kan worden uitgeweken naar het zakelijke 'van migrantenafkomst' of 'migrantenkinderen'. Het al even grofmazige begrip 'autochtoon' kan worden vervangen door oorspronkelijke bevolking of inwoners.

Natuurlijk bestaat het risico dat andere termen op den duur ook negatieve associaties oproepen, maar dat is geen reden om gedateerde en uitsluitende taal te laten voortbestaan. Andere besmette woorden (homofiel, neger) zijn tevens uit het vocabulaire van de redactie verdwenen. Daarbij is 'allochtoon' niet verboden. Er zijn diverse uitzonderingen denkbaar, zoals opinies en citaten, maar bijvoorbeeld ook wetenschappelijke definities.

De verandering in het Stijlboek is een goede stap, toch moet de bewustwording zich op de redactievloer voltrekken

Segregatie niet bevorderen

De redactie wil niet op activistische wijze segregatie bestrijden, maar ze mag deze ook niet bevorderen door onachtzaam met etnische kwalificaties om te springen. De verandering in het Stijlboek is een goede stap, toch moet de bewustwording zich op de redactievloer voltrekken. Hoe meer redacteuren een migrantenafkomst hebben, des te vanzelfsprekender het wordt beladen taal ter discussie te stellen.

De redactie is overwegend wit, maar daar komt langzaam verandering in. Een aantal prominente columnisten zijn van niet-westerse afkomst, dat geldt ook voor 8 van de 190 medewerkers (van journalisten tot vormgevers). In juni treedt een nieuwe verslaggever aan en in deze context is het vermelden van zijn afkomst relevant. 'Ik ben Nederlander, Amsterdammer, Marokkaan, Berber, in die volgorde', zegt hij. 'Maar het zwaartepunt verschuift vaak naar mijn Marokkaanse afkomst, gewild en ongewild.'

[8] Is de krant politiek correct over Keulen?

Ombudsvrouw Annieke Kranenberg

De ombudsvrouw behandelt vragen, klachten en opmerkingen over de inhoud van redactionele pagina's en journalistieke aanpak.

Door: Annieke Kranenberg 16 januari 2016, 02:00

Feiten worden niet verbloemd, maar de angst voor politieke correctheid is wel voelbaar op de redactie.

De massa-aanranding in Keulen haalde sinds 5 januari vier keer de voorpagina. Dinsdag opende de krant met de verdoezelde aanrandingen in Zweden. In totaal [verschenen](#) er 24 (tot vandaag) nieuwsverhalen in de krant over seksueel geweld en migranten, het kantelende vluchtelingendebat en 'de botsing der culturen' in Duitsland en elders in Europa (columns en opiniestukken niet meegerekend). Toch kon die hoeveelheid artikelen op prominente plekken niet verhullen dat de redactie het 'hun onwelgevallige' nieuws liever had weggemoffeld, constateerden sommige lezers. Zij ontwaarden overal 'politieke correctheid' - ofwel 'pc'.

Neem [de opening](#) over de Zweedse politie die de aanrandingen door 'hoofdzakelijk jonge Afghanen' verdoezelde om radicaal-rechts niet in de kaart te spelen. Het stuk is weliswaar

negatief voor vluchtelingen, maar acht pagina's verder werd dat 'gecompenseerd' door drie vrouwen die 'de angst voor aanrandingen' relativeerden, aldus een lezer. In drie korte interviews vertellen de Keulse vrouwen dat ze hun gedrag niet veranderen vanwege de massa-aanranding.

Niemand heeft de krant gedwongen te openen met Zweden, dat is een redactionele keuze

'Als de lezer de krant heeft doorgebladerd dan is het vervelende nieuws van de voorpagina inmiddels geneutraliseerd, en dat is ook de bedoeling, het positieve beeld van de asielzoeker moet overeind blijven', concludeert de lezer. Het veronderstelt een pc-complot, waaraan een heleboel redacteuren hebben meegewerkt. Dat is er niet. Integendeel. Niemand heeft de krant gedwongen te openen met Zweden, dat is een redactionele keuze. Bovendien had de hoofdredacteur er voor 'de balans' - sinds Keulen valt het woord veelvuldig op de redactie - graag een vrouw tussen gezien die wel vrees had. Eerder drong hij al aan op een verhaal over angst bij Nederlandse vrouwen voor seksueel straatgedrag van migranten. Het stond maandag in de krant, met slechts één ervaringsdeskundige. Vrouwen die daarover met hun naam willen vertellen, blijken niet voor het oprapen te liggen.

De correspondentie in Keulen vond evenmin een vrouw die zich onveilig voelde. Goed, ze had niet veel tijd, moest ook nog een reportage maken, maar sprak niettemin negen vrouwen in het centrum. Allen hadden een kalm verhaal: ze weten welke buurten ze moeten mijden, hebben niet opeens pepperspray op zak. De drie vrouwen die ze in samenspraak met de redactie koos, waren volgens haar exemplarisch voor die plek op dat moment.

Briefje

Natuurlijk geven de straatinterviews geen representatief beeld van alle vrouwen in Keulen, maar ze geven wel een indruk. Ze niet publiceren omdat ze te weinig angst of boosheid bevatten, zou evengoed een vorm van verdoezelen zijn.

Nog een voorbeeld waarin feiten zouden zijn verbloemd. Zaterdag plaatste de krant onderop pagina 2 een deel van het briefje met de Duits-Arabische woordenlijst, dat volgens de Kölner Stadt-Anzeiger bij twee verdachten van Noord-Afrikaanse afkomst was gevonden. Op de afbeelding staan drie regels: 'Große Brüste' (verkeerd vertaald als 'mooie', in plaats van 'grote' borsten), 'Fucken' en 'Ich Will Fuchen'. Het volledige briefje is veel langer. Daar staat ook 'Ich töte Sie' (de vertaling 'ik dood je' stond wel in het bericht). Waarom toonde de krant niet de uitsnede met deze dreigende woorden? 'Weer', mailt een lezer, brengt de krant 'op politiek

correcte wijze de halve waarheid'.

Aanvankelijk wilde de redactie het hele briefje plaatsen - het dong zelfs mee voor de voorpagina. Maar enkele redacteuren twijfelden aan de authenticiteit. Deze werd telefonisch bevestigd door de lokale krant, die het origineel van een anonieme politiebron had gekregen. De redactie kon het zelf niet verifiëren en besloot het briefje minder prominent en kleiner te brengen (online stond het wel volledig). Dat was niet uit politieke correctheid, maar vanwege journalistieke zorgvuldigheid.

Journalistieke deugden

Terughoudendheid was op dat moment verstandig, alleen had de redactie nauwkeuriger naar de tekst moeten kijken. Andere lezers wezen erop dat de vertaling 'ik dood je' misleidend is zonder de context van de rest. Een vertaler Duits komt desgevraagd tot de volgende woorden(reeksen): Ik heb een verrassing. Gelegenheid. Grote borsten. Fucken. Ik wil je kussen. Ik maak je dood, neuken. Ik wil je doodmaken je kussen. Nou, wat vind je daarvan. Ik maak grapjes met u. Ik herinner me. Ik maak grapjes.

Weinig verheffende straatintimidatie, maar is het ook bedoeld als doodsb bedreiging? In de Arabische teksten komen de woorden 'dood' en 'doodmaken' niet voor, aldus een vertaler Arabisch. Hij interpreteert het als een knullig versierbriefje in Arabische straattaal. Er staat wel 'ik wil met je naar bed' en zelfs 'vrede zij met u'. Voor de goede orde: hier wordt de massa-aanranding niet gebagatelliseerd, maar wordt geprobeerd een detail te verhelderen.

Uitpluizen en nuanceren zijn normaal gesproken journalistieke deugden, maar kunnen nu pardoes een pc-stempel krijgen. De nieuwsredactie moet zich daar niets van aantrekken en zich onbevangen concentreren op de feiten: wie zijn de daders, wat is er gebeurd, waarom? Dat is al ingewikkeld genoeg bij dit onderwerp: wat de ene dag geldt als nieuwsfeit - het gaat vooral om Syriërs - is dagen later achterhaald. De laatste stand van zaken op vrijdagmiddag: dertien verdachten - allen van Noord-Afrikaanse afkomst - zijn aangeklaagd, alleen niet wegens aanranding.

Niettemin is de angst voor politieke correctheid wel voelbaar op de redactie

Ik zie geen politieke correctheid die leidt tot het verbloemen van feiten, wel dat er geprobeerd wordt secuur te zijn over de groep daders en het leggen van verbanden.

Niettemin is de angst voor politieke correctheid wel voelbaar op de redactie. Zo werd een verhaal over Duitse feministen in eerste instantie door de hoofdredacteur ontmoedigd. Door

hun boodschap - 'over seksueel geweld tegen vrouwen ontstaat pas ophef nu de daders asielzoekers zijn' - zou 'de balans te veel richting relativering doorslaan', vreesde hij. 'Het is een prikkelend en journalistiek gezien relevant geluid', verdedigde de verslaggever. Hun standpunt is een 'wezenlijk onderdeel van het debat dat in Duitsland wordt gevoerd'.

Een beetje huiver voor politieke correctheid is niet erg, dat houdt iedereen scherp en draagt bij aan het gekoesterde evenwicht. Maar het mag er niet toe leiden dat daardoor verhalen de krant niet halen of dat een politieke dimensie wordt ontkend. Dan wordt een deel van de werkelijkheid evenzeer weggemoffeld en verschiet 'politieke correctheid' enkel van kleur - het mechanisme is hetzelfde. Zover is het in de krant nog lang niet. Het [stuk over de Duitse feministen](#) stond woensdag op pagina 4.

[9]Syriër kan niet illegaal én vluchteling zijn

Ombudsvrouw Annieke Kranenberg

De ombudsvrouw behandelt vragen, klachten en opmerkingen over de inhoud van redactionele pagina's en journalistieke aanpak. Een aanzet tot heldere definiëring in het migratiedebat, in het volle besef dat begrippen van kleur verschieten.

Door: Annieke Kranenberg 29 augustus 2015, 02:00

Een Syrische vader die oorlogsgeweld ontvlucht, moet eerst de wet overtreden - namelijk illegaal de grens oversteken - voordat hij kan doen waar hij op basis van internationale verdragen recht op heeft: asiel zoeken. Deze paradoxale toestand leidt tot verkeerde informatie in de krant. Dinsdag werd een foto getoond van een man die zichtbaar opgelucht met zijn dochttertjes op het strand van Lesbos uitrustte. In het fotobijchrift heette hij 'een vluchteling'. In het intro erboven behoorde hij daarentegen tot de categorie 'illegale migranten', die 'door de buitengrens van Europa zijn geglipt'.

'Illegale immigranten'

Mensen kunnen niet onwettig zijn. Ze kunnen wel onwettige dingen doen

De term 'illegale migranten' is niet goed. Vluchtelingen die asiel zoeken worden ermee uitgesloten. Het woord illegaal is immers onverenigbaar met vluchtelingen en asielzoekers. Iedereen heeft het recht bescherming te vragen. Of die wordt verleend, is een tweede, maar illegale asielzoekers of vluchtelingen bestaan niet.

Hetzelfde geldt voor 'illegalen', ook zo'n woord dat blijft opduiken in de krant: '25 illegalen aan boord zeiljacht IJmuiden' (kop 17 augustus), 'Een stroom illegalen die naar Engeland willen (sic), verwacht niemand in de Hoek van Holland' (intro 24 augustus). Mensen kunnen niet onwettig zijn. Ze kunnen wel onwettige dingen doen, zoals illegaal de grens overschrijden of zonder geldige verblijfspapieren in een land bivakkeren. De handeling kan illegaal zijn, de mens niet.

Om die reden hebben vooraanstaande buitenlandse media, zoals het Amerikaanse persbureau AP, het woord illegaal in relatie tot personen in de ban gedaan: het is onzorgvuldig. Daarnaast speelt de negatieve bijklank een rol. Het criminaliseert en ontmenselijkt migranten, vinden mensenrechtenorganisaties, die gehoor vonden bij kranten als The Guardian en de LA Times (over de alternatieven straks meer).

Verwarrende definiëring

Als ik het niet weet, omdat ik niet het hele verhaal ken, denk ik dat ik ze maar gewoon mensen noem

een verslaggeefster van Channel 4

Vorige week pleitte ik op deze plek voor zorgvuldiger taalgebruik in het migratiedebat. De definiëring in de krant is nochtans een warboel. De redactie zou er goed aan doen een aantal begrippen op te nemen in het Stijlboek opdat de lijn voor de lezer helder is. Dat was nogal gratis, vonden sommige redacteurs, want vaak wéten we niet waarom mensen naar Europa komen. Ontvluchten ze oorlogsgeweld, worden ze politiek vervolgd of hopen ze elders op een beter bestaan en werk? 'Als ik het niet weet, omdat ik niet het hele verhaal ken, denk ik dat ik ze maar gewoon mensen noem', schreef een verslaggeefster van Channel 4 afgelopen week met bezwaard gemoed.

Een individuele journalist mag dat beslissen, een krant kan daar niet mee uit de voeten. Hieronder doe ik een aanzet, in het volle besef dat termen niet allesomvattend zijn, dat taal verandert en woorden van kleur verschieten - zeker in zo'n gevoelig debat als deze.

De krant kan in een internationale context over vluchtelingen spreken als duidelijk is dat een meerderheid een oorlogssituatie ontvlucht, zoals in Syrië. Een vluchteling is iemand die 'vanwege een gegronde vrees voor vervolging wegens zijn ras, godsdienst, nationaliteit, het behoren tot een bepaalde sociale groep of zijn politieke overtuiging' zich buiten zijn land bevindt en bescherming nodig heeft. Het VN-Vluchtelingenverdrag bepaalt dat mensen niet mogen worden teruggestuurd naar een land waar ze gegronde redenen hebben om te vrezen

voor vervolging. Dat geldt ook voor mensen die geen aanspraak op een vluchtelingenstatus kunnen maken, maar uit een oorlogszone komen.

Al Jazeera heeft het woord migrant alweer van de hand gedaan: het ontwikkelde zich tot 'een instrument dat ontmenselijkt en afstand creëert'.

'Migranten' als oplossing?

Als redelijkerwijs kan worden vermoed dat de groep niet alleen uit vluchtelingen, maar ook uit arbeidsmigranten (of economische migranten) bestaat, dient de krant dit te benoemen. Journalisten moeten zo specifiek mogelijk zijn, maar soms is het handig een overkoepelende term te gebruiken. Zeker in koppen en intro's, waar de ruimte beperkt is. Met het woord migranten - mensen die zich geografisch verplaatsen - zit de krant goed. Een vluchteling is altijd een migrant, maar een migrant is niet altijd een vluchteling. Het omvat ook arbeidsmigranten. Economische vluchtelingen bestaan noch in het nationale asielrecht noch in internationale verdragen. De term draagt alleen maar bij aan de verwarring.

Overigens heeft Al Jazeera het woord migrant alweer van de hand gedaan, omdat het zich ontwikkelde tot 'een instrument dat ontmenselijkt en afstand creëert'. Zo besmet is het begrip in de Nederlandse context (nog) niet, maar enige distantie ligt er onmiskenbaar in besloten. Logisch voor een koepelterm. Als het even kan is het secuurder te spreken van vluchtelingen en andere migranten.

Eenmaal in Nederland is iemand pas weer vluchteling wanneer hij of zij de asielprocedure met goed gevolg heeft doorlopen en daarmee de status van vluchteling heeft verkregen. Zijn motieven om te vluchten zijn met andere woorden erkend. Tot die tijd heet een oorspronkelijke vluchteling asielzoeker. Deze benadering is weliswaar juridisch, maar de krant kan die het beste volgen om verwarring te voorkomen.

Watertaal

Lezers voelen zich ongemakkelijk bij een tsunami aan watertaal

Voor mensen die geen verblijfsrecht hebben, zijn verschillende termen in omloop, waaronder het vermaledijde illegalen. Wetenschappers spreken al jaren over 'irreguliere migranten', maar dat klinkt in de krant nogal academisch. 'Ongedocumenteerde' of 'papierloze' migranten zijn geen accurate alternatieven, omdat migranten soms wel documenten hebben, alleen niet de vereiste. 'Vreemdelingen zonder juiste papieren', of 'migranten zonder verblijfsrecht' is beter.

Citaten zijn natuurlijk uitgezonderd. Als een politicus over 'illegalen' spreekt, citeert een journalist dat woord. En uiteraard hangt de woordkeuze samen met het perspectief en de context: een uitgeprocedeerde asielzoeker kan zichzelf een politiek vluchteling noemen.

Tot slot nog een opmerking. Lezers voelen zich ongemakkelijk bij een tsunami aan watertaal. Zinnen met 'vluchtelingengolven', 'stromen illegalen', 'overspoelen' en 'indammen' lijken niet waardevrij. Wees zuinig met watertaal.

[10] Willen we minder of meer vluchtelingen?

Ombudsvrouw Annieke Kranenberg

De ombudsvrouw behandelt vragen, klachten en opmerkingen over de inhoud van redactionele pagina's en journalistieke aanpak. De kop boven het bericht had ook kunnen luiden: 'Bijna helft Nederlanders accepteert meer vluchtelingen.'

Door: Annieke Kranenberg 22 augustus 2015, 02:00

Een lezer ervoer de kop bij de enquête naar denkbepelden van Nederlanders over vluchtelingen als een 'stomp in de maag'. 'Minder... minder, minder...', stond er zaterdag 15 augustus) in vette oranje letters over een achtergrondartikel van drie pagina's. 'Het is spijtig dat een kwaliteitskrant denkt deze aanhef nodig te hebben om de problematiek van vluchtelingen onder de aandacht te brengen.'

Meer lezers vonden het stompzinnig dat de krant zich verloor in PVV-retoriek. Alsof er een simpele oplossing bestaat voor 'dit bijna onoplosbare probleem', mailde er een. 'Wat doen we als we ze niet willen, teruggooien in zee?' Anderzijds waren er lezers die zich achter de uitkomst van de enquête scharden - 45 procent van de Nederlanders vindt dat er 'minder vluchtelingen' moeten binnenkomen - maar niet met Wilders geassocieerd wilden worden.

Als een kop zulke emoties oproept - terwijl het de bedoeling is mensen over een gecompliceerd onderwerp te laten lezen waarvoor een onderzoeksbureau is ingeschakeld - is die simpelweg niet geslaagd. Wanneer vooraf de vraag was opgeworpen of de PVV-connotatie het zicht op de inhoud zou vertroebelen, was de kop ongetwijfeld niet geplaatst.

De betrokken redacteuren vonden de kop passend, omdat deze aansloot bij het bericht op pagina twee: Geen draagvlak voor 'meer vluchtelingen'. Daarin werd gesteld dat 'de afwerende houding jegens vreemdelingen, die lange tijd vooral met de PVV werd geassocieerd, ook tot kiezers van VVD en CDA is doorgedrongen.' Een belangrijke bevinding,

zegt een van de auteurs, 'waarbij je niet zegt dat die 45 procent eigenlijk PVV'ers zijn, maar wel dat het PVV-denken veel breder ingang vindt.'

Bovendien is er na het eerste 'minder...' een belangrijke nuance aangebracht in de kop, benadrukt hij. Daar staat: Behalve als het 'echte' vluchtelingen zijn. Zij het in veel kleinere zwarte letters; even klein als de drie puntjes achter 'minder'. Hoewel de toevoeging volgens de journalist aantoonde dat 'we de boodschap zo eerlijk mogelijk hebben willen vertellen', geeft het volgens sommige lezers aan dat het werkelijke nieuws is weggestopt.

Iemand kan wel om economische redenen naar een ander land vertrekken, maar dat maakt hem geen vluchteling

Gijs Hablous, journalist

Want na de eerste nieuwswaardige zin ('nauwelijks draagvlak om meer vluchtelingen toe te laten'), staat er in de tweede alinea: 'Maar voor oorlogsvluchtelingen bestaat coulance, want slechts een kwart van de ondervraagden vindt dat er van hen minder zouden moeten komen, terwijl 42 procent een hoger aantal acceptabel vindt'. Verbazing sloeg om in verontwaardiging, mailde een lezer. Opeens zag 'het plaatje er dus heel anders uit'. De kop had zelfs kunnen luiden: Bijna helft Nederlanders accepteert meer vluchtelingen. 'Hoezo geen draagvlak?'

De aversie, zo blijkt uit het onderzoek, richt zich vooral tegen 'economische vluchtelingen', van wie 75 procent er minder wil. Er is één probleem, aldus een aantal briefschrijvers: de 'economische vluchteling' bestaat niet. 'Iemand kan wel om economische redenen naar een ander land vertrekken, maar dat maakt hem geen vluchteling', schreef een jonge journalist (tevens Volkskrant-medewerker) in een kritisch stuk op O&D van woensdag 19 augustus.

Volgens de VN-vluchtelingenorganisatie UNHCR bestaat er maar een soort vluchteling: 'een persoon die uit gegronde vrees voor vervolging wegens ras, godsdienst, nationaliteit, behorend tot een bepaalde sociale groep of politieke overtuiging' uit zijn thuisland is vertrokken en niet de bescherming van dat land geniet. Wereldwijd gaat het om 58 miljoen vluchtelingen. Mensen die uit economische motieven een beter bestaan zoeken, worden doorgaans arbeidsmigranten genoemd.

Als die 45 procent minder vluchtelingen niet terugslaat op de VN-definitie van vluchtelingen, wat betekent die dan wel? Het antwoord daarop stond pas woensdag in de krant bij het kritische stuk op O&D. In een reactie legt Peter Kanne van I&O Research uit dat de enquête

'heel bewust' niet is begonnen met een definitie van vluchteling. De vraag naar meer/minder vluchtelingen werd gesteld in verschillende fases: eerst werd gevraagd naar 'vluchtelingen' (sec), daarna werd onderscheid aangebracht tussen oorlogs- en economische vluchtelingen en informatie verstrekt over aantallen.

'Mensen gaven in eerste instantie dus antwoord op basis van hun eigen beeld van vluchtelingen', aldus Kanne. 'Als we direct een definitie hadden gegeven, zouden we respondenten een bepaalde kant op sturen.' Die 45 procent minder vluchtelingen sloeg dus terug op de eigen perceptie van vluchtelingen, en die komt kennelijk meer in de buurt van een 'economische' vluchteling dan van een 'echte'.

Deze cruciale notie had in het nieuwsbericht moeten staan. De redactie nam de begripsverwarring over vluchtelingen over door geen kanttekening te plaatsen. I&O Research was wat dat betreft duidelijker in zijn bericht op de site door aan de uitkomst van 45 procent minder vluchtelingen toe te voegen: 'Dit blijkt als de vraag 'Moeten er in Nederland wat u betreft meer, even veel of minder vluchtelingen worden toegelaten?' zonder informatie wordt voorgelegd.' Nog preciezer was geweest: als de vraag zonder de gangbare definitie van vluchtelingen of informatie over vluchtelingenaantallen wordt voorgelegd.

De definiëring is bij dit onderwerp een warboel. Vluchtelingen, migranten, asielzoekers, illegalen - van alles wordt door elkaar gebruikt

Naarmate de respondenten meer informatie kregen over de aard en omvang, nam het draagvlak voor opvang van 'echte' vluchtelingen toe. Dan komen heel andere percentages in beeld en dringt een andere conclusie zich op: 'Oorlogsvluchtelingen welkom, economische vluchtelingen niet.' Dit was volgens de auteur van [het Commentaar](#) (ook in de krant van 15 augustus) de belangrijkste uitkomst van de enquête. Hij noemde de 45 procent niet eens.

Het Commentaar riep de politiek op het publiek een realistische voorstelling te geven over vluchtelingenstromen en arbeidsmigratie. De krant heeft die taak evengoed en draagt daar niet aan bij door nieuwe, verwarrende begrippen als 'economische vluchtelingen' te introduceren, wanneer er duidelijke, bestaande alternatieven zijn zoals arbeidsmigranten.

De definiëring is bij dit onderwerp sowieso een warboel. Vluchtelingen, migranten, asielzoekers, illegalen - van alles wordt door elkaar gebruikt. De redactie zou er goed aan doen deze begrippen te definiëren in het Stijlboek. Noemt de krant een vluchteling in Nederland pas een vluchteling als die een asielvergunning heeft gekregen en volgens de IND dus 'terecht' voor vervolging in zijn land is gevlucht? Of hanteert de krant aan de hand van

het Vluchtelingenverdrag een bredere definitie van de term vluchteling? En wanneer spreekt zij neutraal over migranten? De lijn moet voor de lezer helder zijn.

[11] Het wordt tijd dat De Volkskrant het woord allochtoon afschaft

Ombudsvrouw Annieke Kranenberg

Al jaren wordt selectief, inconsequent en misleidend met etnische kwalificaties in de krant omgegaan.

Door: Annieke Kranenberg 11 juli 2015, 02:00

In een [reportage](#) over rellen in de Haagse Schilderswijk stond de volgende passage: 'Op het plein staan een man of driehonderd. Driekwart daarvan is Marokkaans, de rest Turks, Surinaams of Antilliaans. Er lopen ook een paar Nederlanders tussen, die net zo fanatiek stenen gooien.' Het deed lezers pijn aan de ogen en misschien ook wel in het hart. Had de journalist soms de identiteit van alle relschoppers gecontroleerd, vroeg een brieven-schrijver. Beschikten 'alleen de blanke personen over een Nederlands paspoort'? Niet alleen de politie, ook de krant stigmatiseert, concludeerde een lezer. Op Twitter reageerde een Amsterdamse gevat: 'Altijd leuk om te weten dat je niet thuishoort waar je geboren bent. Ik wil nu ook rellen. Voor beter onderwijs.'

De auteur wilde bij de spreektaal van de bewoners blijven, vertelt hij. 'In de Schilderswijk zeggen ze: ik ben Turk of Marokkaan, en spreken ze over Nederlanders.' In een citaat kan dat prima worden uitgedrukt, maar voor de krant kan spreektaal niet normbepalend zijn. Het leidt tot willekeur en is feitelijk onjuist. Het gaat hier in de eerste plaats om Nederlanders. Pas daarna komt hun culturele bagage eventueel in beeld.

De eindredactie had daar alert op moeten zijn, maar tast tegelijkertijd in het duister omdat de krant geen duidelijke regels voor het benoemen van afkomst hanteert. Al jaren wordt er selectief, inconsequent en misleidend met etnische kwalificaties omgesprongen. Dan gaat het over een 'Turkse wethouder', 'Somaliërs in de bijstand', of 'de Marokkaan met de scooter'.

Amerikaans koppeltekenmodel

Wil De Volkskrant feitelijk en secuur zijn, dan dient zij in de eigen berichtgeving systematisch de streepjes-Nederlander in te voeren

Na de moord op Pim Fortuyn leek de huiver voor politieke correctheid de boventoon te voeren. Het 'multiculturele drama' moest benoemd, alles moest gezegd. Het debat kan echter

net zo hard of soft worden gevoerd als men nauwkeurig is en recht doet aan de realiteit. Wanneer etnische vermelding relevant is (daarover straks meer), kan een voorbeeld worden genomen aan het Amerikaanse koppeltekenmodel. In de VS is het spreken over African-Americans, Irish-Americans etc, in de media en daarbuiten gemeengoed.

Wil De Volkskrant feitelijk en secuur zijn, dan dient zij in de eigen berichtgeving systematisch de streepjes-Nederlander in te voeren. Zo'n regel geldt niet voor citaten en opiniestukken. De redactie legt een ander niets op. Wie wil fulmineren tegen 'Marokkaanse rotjochies', krijgt geen correctie van de redactie. Een verslaggever dient daarentegen wel consequent over 'Marokkaans-Nederlandse jongens' te schrijven, of over Marokkaanse origine/komaf.

Aan het vermelden van afkomst en andere identiteitsbepalende categorieën gaat nog een cruciale stap vooraf: is het essentieel voor het stuk? Wereldwijd waarschuwen journalistieke gedragscodes voor discriminerend taalgebruik. Onderscheid op basis van onder andere ras, afkomst of godsdienst mag alleen gemaakt worden indien dat functioneel is. Soms is het evident, zoals bij de onlusten in de Schilderswijk - die draaien om discriminatie en uitsluiting. Ook bij andere 'probleemonderwerpen' (werkloosheid, achterstanden in het onderwijs, criminaliteit) biedt afkomstvermelding veelal inzicht. Andere situaties vergen extra oplettendheid.

Woensdag stond een navrant voorbeeld op de economiepagina. Bij een artikel over prijsverschil tussen A-merken en huismerken in supermarkten vermeldde een fotobijschrift: 'Een moslima bij de zuivelafdeling van de Jumbo in Breda.' De vrouw was gesluierd, maar het verhaal had in de verste verte geen link met moslims. 'Ik zie geen enkele relevantie voor het benoemen van het geloof van deze KLANT', reageerde een van de vele lezers. Op de site was de religieuze typering nog pijnlijker, omdat er meer foto's van winkelende mensen stonden, die wel als 'klanten' of 'kinderen' werden aangeduid en niet - zoals een lezer fijntjes mailde - als 'christenen, joden of atheïsten'. 'Daarmee draagt de krant toch weer bij aan de tegenstelling moslims/niet-moslims.'

Wij-zij-denken

Vorige week dook een meerderheid van 'allochtone jongeren' in een stuk op.
Maar wie werd daarmee bedoeld?

'Allochtonen' is volgens velen - van hoogleraren en politici tot journalisten en lezers - ook zo'n term die het wij-zij-denken versterkt. Neutraal is het woord - ooit bedoeld als objectieve vervanger van minderheden - allang niet meer. Zo gebruikt de gemeente Amsterdam de term niet meer, het Sociaal en Cultureel Planbureau evenmin. Bovenal is het een vaag

containerbegrip. Vorige week dook een meerderheid van 'allochtone jongeren' in een stuk op. Maar wie werd daarmee bedoeld? Volgens de standaarddefinitie is iedereen met tenminste een ouder geboren in het buitenland een allochtoon. Iemand met een Britse moeder en Nederlandse vader dus ook. Een algemenere definitie is 'van elders afkomstig' (Van Dale). Maar kun je jongeren die hier geboren en getogen zijn zo indelen?

'Je kunt niet een beetje allochtoon zijn, het is erbij of er niet bij horen', schreef de hoofdredacteur van De Morgen op 20 september 2012 in een statement op de voorpagina, waarin de krant afscheid nam van het woord allochtoon. Aanvankelijk kreeg de Vlaamse krant veel kritiek. De redactie werd in de hoek van 'multicultiknuffelaars' geduwd. 'Alsof we negatieve aspecten van de multiculturele samenleving wilden verbloemen', vertelt een commentator van de krant. 'Het omgekeerde is eerder waar. We zijn veel preciezer geworden in het beschrijven van bepaalde bevolkingsgroepen. We denken er bewuster over na.'

Zorgvuldiger berichtgeving

De Volkskrant wordt er niet heel anders van, maar zal meer recht doen aan de diversiteit van de samenleving

Bij De Volkskrant ijveren een aantal redacteuren ook al jaren voor zorgvuldiger berichtgeving over afkomst en identiteit. 'Woorden zijn niet onschuldig', merkte de chef opinie onlangs op tijdens een redactiebespreking. 'Het maakt uit hoe we elkaar benoemen in een diverse, multi-etnische samenleving.' Zijn verhaal vond weerklank bij de hoofdredacteur, die beloofde er werk van te maken.

Het wordt tijd dat De Volkskrant in de eigen berichtgeving het woord allochtoon afschaft (citatens, opiniestukken of beleidstaal uitgezonderd). We kunnen best zonder, dat bewijzen landen die op Nederland lijken en zo'n begrip niet kennen. Veel preciezer is de methode van de streepjes-Nederlander. Als het toch over een groep moet gaan, is (eerste of tweede generatie) migranten of 'van migrantenafkomst' een optie. Dat klinkt zakelijker dan krampachtige alternatieven als 'medelanders' of 'nieuwe Nederlanders'.

De Volkskrant wordt er niet heel anders van, maar zal meer recht doen aan de diversiteit van de samenleving. Daardoor wordt ze misschien ook herkenbaarder en aantrekkelijker voor meer lezers.

[12] Allochtoon en niet-EU-burger hetzelfde?

Ombudsvrouw

COLUMN Geen geknoei met cijfers, maar wel onzorgvuldig gehussel met verschillende definities. De ombudsvrouw behandelt vragen, klachten en opmerkingen over de inhoud van redactionele pagina's en journalistieke aanpak.

Door: Annieke Kranenberg 28 maart 2015, 02:00

Het gaat hier eigenlijk over de hoge werkloosheid onder 'niet-westerse allochtonen' (lees: Nederlanders van bijvoorbeeld Marokkaanse, Turkse, Surinaamse of Antilliaanse afkomst).

Een cliché misschien, maar zowel een lezer als een onderzoeker refereerde deze week aan de uitdrukking: 'Er zijn drie soorten leugens: leugens, grove leugens, en statistieken.' Aanleiding was de opening krant van afgelopen zaterdag: 'Allochtonen moeten zich invechten, vindt Mark Rutte. Op de arbeidsmarkt scoren ze in Nederland slechter dan waar dan ook (op Zweden na). Hoe kan dat?'

De stelling was gebaseerd op een eigen analyse van bestaande statistieken, zo bleek uit een nieuwsartikel op pagina 2. 'Van de autochtone beroepsbevolking heeft 77,1 procent betaald werk, terwijl van de allochtonen nog niet de helft (49,5 procent) werk heeft. Dit verschil van 27,6 procentpunt is het op een na hoogste van Europa', aldus het stuk. In de bijgevoegde tabel kon de lezer de cijfers zelf nagaan. De linkerkolom toonde de 'arbeidsparticipatie onder niet-EU-burgers', de rechterkolom het verschil met autochtonen.

Wacht eens even, reageerde een lezer, hier worden verschillende definities door elkaar gehusseld. De cijfers in de tabel zijn afkomstig van Eurostat, de Europese equivalent van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). Daarin wordt gerept van 'niet-EU-burgers', een selectie op basis van nationaliteit.

Dat is wat anders dan 'allochtonen', waarbij wordt geselecteerd op afkomst: ten minste één ouder is in het buitenland geboren. En hoewel het pas verderop in het artikel wordt benoemd, gaat het hier eigenlijk over de disproportioneel hoge werkloosheid onder 'niet-westerse allochtonen' (lees: Nederlanders van bijvoorbeeld Marokkaanse, Turkse, Surinaamse of Antilliaanse afkomst).

'Volkskrant knoeit met cijfers van allochtonen en buitenlanders', concludeerde een blogger, die vaker migratiecijfers onder de loep neemt. Dat is te hard gesteld, zeggen drie

wetenschappers die ik heb geraadpleegd. De tabel van Eurostat staat als een huis, met de cijfers is niet geknoeid. Wel is er onzorgvuldig met definities omgesprongen.

Er bestaat enige overlap tussen de begrippen niet-EU-burgers en niet-westerse allochtonen (vooral de eerste generatie migranten), maar er zit ook licht tussen. Zo vallen Marokkaanse Nederlanders van de tweede generatie wel onder de Nederlandse definitie van niet-westerse allochtoon, maar niet onder die van niet-EU-burger. In de tabel van Eurostat lost de tweede generatie Marokkaanse Nederlanders op in de groep autochtonen.

Volgt u het nog?

Je bent al snel een allochtoon. Zo zijn onze prinsesjes bijvoorbeeld ook niet-westerse allochtonen, omdat moeder in Argentinië is geboren.

Dat er definitieverwarring optreedt, is op zich niet vreemd. Het begrip 'allochtoon' kwam in zwang nadat de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) dit in 1989 in een rapport had geïntroduceerd. Allochtoon was bedoeld als neutrale vervanger van het woord minderheid, dat een hele groep negatief zou wegzetten. Intussen is de term allochtoon net zo beladen en pleiten sommigen voor afschaffing. Niet alleen vanwege de negatieve connotaties, maar ook vanwege de meetmethode die te weinig specifiek zou zijn. Je bent al snel een allochtoon. Zo zijn onze prinsesjes bijvoorbeeld ook niet-westerse allochtonen, omdat moeder in Argentinië is geboren.

Daar komt bij dat deze unieke definitie zich internationaal lastig laat vergelijken. In veel Europese landen ontbreekt informatie over de maatschappelijke participatie van migranten en wordt er niet op herkomst geregistreerd - dat ligt in Frankrijk en Duitsland bijvoorbeeld politiek gevoelig. Feitelijk is er geen Europees onderzoek beschikbaar waarmee de werkloosheid van niet-westerse allochtonen kan worden vergeleken, aldus de experts.

De verslaggever van De Volkskrant was zich hiervan terdege bewust, hij is niet over een nacht ijs gegaan. De gegevens van Eurostat over arbeidsparticipatie van niet-EU-burgers waren volgens hem het 'best beschikbare vergelijkingsmateriaal tussen landen'. Bovendien werd deze informatie ondersteund door cijfers van de OESO, zij het eveneens met een iets andere definitie.

Hij vindt het gebruik van de verschillende begrippen verantwoord, omdat ze elkaar grotendeels overlappen. 'De grote verschillen kunnen immers niet verklaard worden door de westerse allochtonen, die qua arbeidsparticipatie en werkloosheidscijfers veel meer op

autochtonen lijken dan op niet-westerse allochtonen.' Het beeld wordt ook gestaafd door OESO-cijfers over opleidingsniveau en arbeidsparticipatie.

Volgt u het nog?

Natuurlijk, de krant is geen wetenschappelijke studie, er is geen plek voor voetnoten, maar bij ruimtegebrek had verwezen kunnen worden naar een verantwoording op internet.

Ingewikkeld of niet, bovenstaande alinea had eigenlijk in het stuk moeten staan. 'Het was schipperen tussen alles correct opschrijven en de leesbaarheid van het bericht', zegt de verslaggever. Natuurlijk, de krant is geen wetenschappelijke studie, er is geen plek voor voetnoten, maar bij ruimtegebrek had verwezen kunnen worden naar een verantwoording op internet.

Overigens had zo'n disclaimer niet alle omissies opgelost. De kop 'Nederland tweede op ranglijst werkloosheidskloof' suggereert dat de cijfers betrekking hebben op werkloosheid, terwijl ze over arbeidsparticipatie gaan. Dat is wezenlijk anders, mailt een lezer. 'De niet-arbeidsparticipanten worden gevormd door werklozen, maar ook door studenten, vroeggepensioneerden, renteniers, arbeidsongeschikten, maar vooral door huisvrouwen en -mannen.'

De foute kop had de verslaggever over het hoofd gezien. Hij wijst erop dat in het stuk de juiste cijfers en definities wel corresponderen. De lezer moet evenwel behoorlijk wat gedachtensprongen maken om de bedoelingen van de auteur te kunnen bijbenen - en de koppenmaker kennelijk ook.

Jammer, zeggen de specialisten, want de portee (niet-westerse allochtonen zijn erg slecht af op de Nederlandse arbeidsmarkt) klopt wel degelijk. Dat maakt de begeleidende reportage (van dezelfde auteur) in een Rotterdamse wijk goed inzichtelijk. De Eurostattabel laat daarentegen net zoveel zien als dat zij verbergt. In Europa bestaan grote verschillen in migratiegeschiedenis, de koloniale banden zijn van invloed alsook de arbeidsparticipatie van vrouwen uit die groepen. De cijfers zijn eerder het begin- dan het eindpunt van journalistiek onderzoek.

Een telefoontje vooraf met een deskundige had de verslaggever de weg kunnen wijzen en hem kunnen behoeden voor denkfouten. De wetenschapsredactie werkt met een protocol waarbij minimaal een onafhankelijke deskundige wordt geraadpleegd voordat wetenschapsnieuws de

krant haalt. Het is wellicht wijs deze werkwijze ook toe te passen op eigen journalistieke producties als er statistieken in het spel zijn.

[13] Zaaï de krant bewust angst?

OMBUDSVROUW De ombudsvrouw behandelt vragen, klachten en opmerkingen over de inhoud van redactionele pagina's en journalistieke aanpak

Door: Annieke Kranenberg 4 oktober 2014, 02:00

De extremist die het op ons gemunt heeft woont dan misschien niet naast ons, hij kan wel een straat verderop wonen

Het voorpaginaverhaal '[Onbevangenheid staat onder druk](#)' (vrijdag 26 september) begint nog aardig relativerend. 'De meesten van ons zullen zelfs niet bang zijn als de Nederlandse jihadist Sháám vanuit Aleppo Nederland in vrij coherente bewoordingen 'een stevige daad' in het vooruitzicht stelt als reactie op de gretigheid waarmee de regering in Den Haag zich bij de anti-IS-coalitie heeft gevoegd. Bang zijn we pas als we de deur op het nachtslot doen terwijl we dat vroeger niet deden.'

Maar aan het einde van het stuk lijkt de kalmte verdwenen en slaat de auteur een alarmistische toon aan: 'De extremist die het op ons gemunt heeft woont dan misschien niet naast ons, hij kan wel een straat verderop wonen. En als een home made terrorist hier handelt in de geest van Sháám, zal de angst opvlammen.'

Lezers reageerden geschokt op deze 'bangmakerij en speculatie'. Verwijten als 'populistisch' en 'angst zaaien' waren niet van de lucht. Sommigen wezen erop dat de auteur polariseert door te spreken over 'wij' en 'ons', tegenover 'zij' moslims. 'De suggestieve taal over hoe 'wij' ons voelen, schiet me al evenzeer in het verkeerde keelgat', mailde een lezer. [De Volkskrantcolumnist](#) die de volgende dag afrekende met de auteur én de krant werd op Twitter jubelend onthaald.

'Angst verkoopt kranten en verhoogt kijkcijfers, misschien nog wel meer dan seks, het koninklijk huis of Louis van Gaal', stelde hij. De columnist werpt daarmee een interessante vraag op. Wilde de redactie met dit verhaal de lezers vrees aanjagen? Waarom wordt zo'n impressionistisch verhaal gespeend van enig zichtbaar onderzoek anders op de belangrijkste plek in de krant geplaatst?

Die dag waren er verschillende aan terrorisme gerelateerde artikelen in de maak, waaronder een analyse over de oproep tot waakzaamheid en het weren van militaire uniformen in de openbaarheid. Zijn die overheidsmaatregelen wel verstandig? Wakkeren die niet eerder angst aan? Dat leek mij het relevantste onderwerp van die dag. In verkorte vorm had dat stuk prima op de voorpagina gekund, maar tijdens het middagoverleg ontstond een idee voor een nieuw artikel speciaal voor de voorpagina geschreven.

De feiten konden een ondergeschikte rol spelen, want die stonden al in de andere verhalen

De hoofdredacteur en de chef uit (verantwoordelijk voor het exterieur van de krant) wilden het gevoel dat de strijd tegen IS nu ook onze oorlog begint te worden en de angst die de samenleving binnensijpelt, vangen in een verhaal. Er moest een stuk komen waarin de werking van angst werd geanalyseerd, maar dat ook elementen uit de andere verhalen zou bevatten.

Dat laatste lijkt in de overdracht verloren te zijn gegaan. De auteur, die vaker sociaal-maatschappelijke kenteringen beschrijft, kreeg van zijn chef het uitdrukkelijke verzoek een stuk met een persoonlijke visie te schrijven. De feiten konden een ondergeschikte rol spelen, want die stonden al in de andere verhalen. Het moest wel rap, het was al vier uur 's middags.

Nu zijn verhalen die aan het brein van een ander zijn ontsproten sowieso niet de makkelijkste om te maken. Zeker niet wanneer een lastig meetbare gemoedstoestand als angst moet worden veralgemeniseerd vanuit een individuele impressie. In dit geval werd de verslaggever mijns inziens voor een schier onmogelijke taak gesteld. Een journalist die geen feiten tot zijn beschikking heeft, is als een patissier die een chocoladetaart moet bakken zonder chocolade. En dan heb ik het niet eens over het krappe tijdsbestek.

Er gingen zich allerlei mensen mee bemoeien, het was mijn stuk niet meer

In een eerste versie legde de auteur de nadruk op de vluchtige toestand van angst. Na 11/9 en de moord op Van Gogh hebben 'we' niet permanent in angst geleefd. 'Maar wel in het besef dat er iets ten kwade is veranderd.' Dat deel moest eruit, want de angst hing immers wel in de lucht. Ook moest er nu toch een alinea met feiten (overheidsmaatregelen en waarschuwingen) in.

'Er gingen zich allerlei mensen mee bemoeien, het was mijn stuk niet meer', zegt de verslaggever. 'Achteraf had ik moeten zeggen: haal mijn naam maar weg.'

Daarna ging het organisatorisch ook mis. Idealiter worden voorpaginastukken nagelezen door leidinggevendenden die niet bij de totstandkoming betrokken waren. Zij kunnen zo'n stuk met frisse ogen lezen en zo goed mogelijk benaderen hoe een lezer het artikel de volgende dag zal ervaren. Dat controlemechanisme werd dit keer niet nageleefd.

De hoofdredacteur was niet alleen geestesvader van het verhaal, maar had het ook verdedigd tegenover chefs die het idee slecht onderbouwd vonden. Hij las het stuk en zag daarin zijn eigen bedoelingen weerspiegeld. Het angstzaaien en polariseren dat lezers erin ontwaarden, ontging hem (en ook de chef uit). In het slotakkoord las hij juist een waarschuwing voor de onwenselijke gevolgen van angst: straks ga je je buurman nog wantrouwen.

Inmiddels is niemand nog gelukkig met het verhaal en steekt iedereen de hand in eigen boezem. Columnisten die de auteur ervanlangs geven, zouden hun pijlen ook op de leidinggevendenden moeten richten, vindt de chef verslaggeverij. 'We hebben natuurlijk nooit een bijdrage willen leveren aan angst', zegt de hoofdredacteur. 'Maar intenties doen er niet toe, je wordt afgerekend op de indruk.'

Net als dat de overheid heel secuur moet omspringen met angstmanagement, hebben ook media een eigen verantwoordelijkheid. Zij moeten eveneens beducht voor zijn voor self-fulfilling prophecy en ervoor waken dat zij zelf aanjager worden van angstgevoelens. Als De Telegraaf op de voorpagina op gezag van slechts één ex-inlichtingenman kopt 'Stations doelwit jihadi's', en 'Nederlandse burgers lopen groot gevaar', lijkt me dat een klassiek staaltje bangmakerij. Veel subtieler was de voorpagina van NRC Weekend vorige week zaterdag: 'De angst voor terreur is terug.' Het woordje 'angst' was vetgedrukt.

Dat angst kranten verkoopt, lijkt me in zijn algemeenheid waar. Maar dat redacties daarom moedwillig angstzaaiende teksten plaatsen, zou ik niet willen beweren. Ik verdenk De Volkskrant er in elk geval niet van, maar de redactie maakt zich wel extra kwetsbaar voor het verwijt nu geïsoleerde stukken makkelijker digitaal kunnen worden verspreid via Blendle en sinds afgelopen week ook via de vernieuwde site van De Volkskrant.

De papierenkrantlezer ergerde zich misschien ook wel aan de voorpagina, maar werd verderop gerustgesteld met gefundeerde artikelen over hetzelfde thema. De lezer die het stuk online leest, mist dat Umfeld. Elk stukje wordt op zijn eigen merites beoordeeld. Dan houdt een impressionistisch verhaal zonder feitencomplex sowieso geen stand.

[14] 'Was de voorpagina over Italiaan Balotelli racistisch?'

OMBUDSVROUW Ombudsvrouw Annieke Kranenberg vond de Balotelli-cover van De Volkskrant vorige week net als sommige lezers ongemakkelijk. 'Doordat de redactie een verondersteld clichébeeld onderuit wil halen, wekt ze de indruk dat zij al die tijd wel waarde hechtte aan dat cliché'

OPINIE - Annieke Kranenberg 14 juni 2014, 16:30

Net als in de Zwarte Pietendiscussie leidt die term meteen tot kortsluiting. Elke nuance dreigt te worden vermorzeld tussen activisten die overal een afrofobie ontwaren en reaguurders die alles politiek correct geneuzel vinden. Terwijl er wel degelijk iets aan de hand is

Fervente voetballiefhebbers herkenden hem waarschijnlijk meteen: de gespierde blote rug van Mario Balotelli met daarboven een bijna kale schedel en mohawk. De foto stond vorige week zaterdag groot op de voorpagina van De Volkskrant om de WK Bijlage over 'de verwaterde identiteit van de nationale teams' aan te kondigen. Vermoedelijk was de gemiddelde voetbalkenner ook niet geshockeerd door de tekst op mans imposante rug: 'Dit is een Italiaan.' Dat wist de gemiddelde voetbalkenner immers al lang - alleen de naam al.

Sommige lezers kregen een andere associatie. Zij zagen een berg zwarte spieren gezichtloos gefotografeerd met een tekst die uitdrukt: 'Kijk, die 'neger' is een Italiaan!' Op Twitter, waar voorgaand citaat vandaan komt, leidde de Balotelli-cover tot verontwaardiging. De een noemde het 'obsceen racistisch', een ander verweet de krant koloniaal denken ('Kuifje in Afrika-esque'). Stel je voor dat onder een foto van Ruud Gullit 'Dit is een Nederlander' zou worden geplaatst.

Dubbele boodschap

De redactie ontving eveneens verbolgen mails. Lezers vroegen zich af wat de krant eigenlijk met deze cover wilde zeggen. Bevatte die een dubbele boodschap, een kwinkslag die hun was ontgaan?

De tekst moet worden opgevat als een neutrale constatering, aldus de hoofdredacteur. 'We hebben alleen een sprekend voorbeeld willen laten zien van internationalisering van het landenvoetbal: de eerste Italiaanse ster ooit van Afrikaanse afkomst, die ook voor Ghana had kunnen spelen.' Dat staat ook in iets andere bewoordingen onder de gewraakte kop. De hoofdredacteur vindt de ophef zwaar overdreven. De cover laat juist zien dat het 'clichébeeld en verwachtingspatroon - Italianen zijn niet zwart - niet meer klopt', stelt hij. 'Wie kwaad wil zien, ziet het. Maar dit is met de beste bedoelingen gemaakt.'

Daar twijfel ik geen moment aan, dat is niet het probleem. Een voorpagina die zoveel ruimte laat voor verkeerde interpretaties kan moeilijk geslaagd heten. Het is de vraag of veel lezers die als racistisch hebben geïnterpreteerd. Navraag bij een hoogleraar leert dat de cover niet eens de dagelijkse 'racismemonitor' met krantenknipsels heeft gehaald, die wordt rondgemaaid onder racisme- en discriminatiedeskundigen. Terwijl de lat voor opname volgens de hoogleraar niet hoog ligt.

Het lijkt ook niet erg zinvol zo'n beladen woord te gebruiken als de intentie duidelijk niet racistisch is, zoals uit de verhalen in de WK Bijlage blijkt (waaronder een interview met Balotelli). Net als in de Zwarte Pietendiscussie leidt die term meteen tot kortsluiting. Elke nuance dreigt te worden vermorzeld tussen activisten die overal een afrobie ontwaren en reaguurders die alles politiek correct geneuzel vinden. Terwijl er wel degelijk iets aan de hand is.

Vaststaand gegeven

Ik vind de Balotelli-cover ook ongemakkelijk. Doordat de redactie een verondersteld clichébeeld (Italianen zijn niet zwart) onderuit wil halen, wekt ze de indruk dat zij al die tijd wel waarde hechtte aan dat cliché. Dat maakt niet zo'n alerte indruk en werkt zelfs vervreemdend. Veel lezers hebben dit soort clichébeelden allang achter zich gelaten. Niet omdat zij moraalridders zonder vooroordelen wensen te zijn, maar omdat ze de multi-etnische samenleving gewoon als een vaststaand gegeven beschouwen. Of, zoals een briefschrijver opmerkte: 'Wake up, Nederland! Deze houding past niet meer bij deze tijd.'

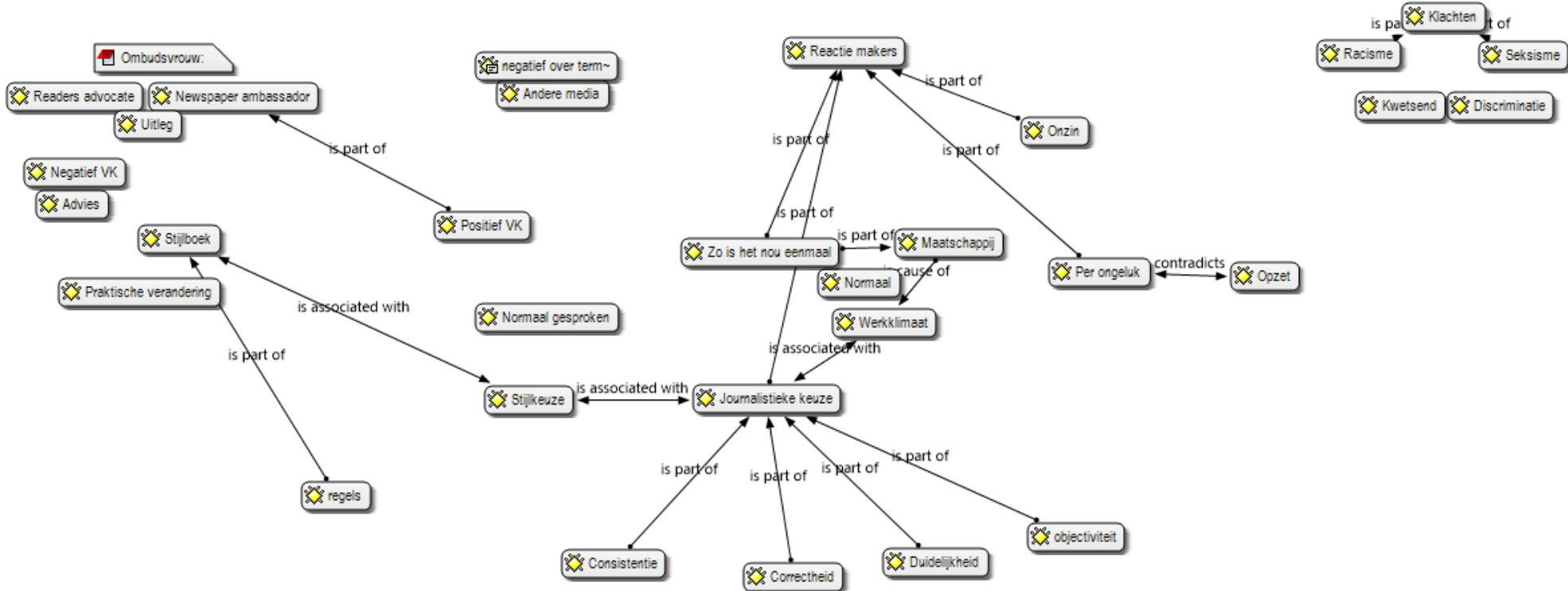
Het is niet de eerste keer dat de krant weinig subtiel omspringt met afkomst en kleur. Half mei prijkte een foto van een vrolijk donker meisje met een hockeystick op de voorpagina van de zaterdagkrant. 'Hockey niet langer een sport voor dubbele namen', luidde de tekst ernaast, waarmee een verhaal over de nieuwe volkssport werd aangekondigd. Ook hier bevestigt de redactie een vooroordeel doordat ze een cliché wil ontcrachten.

Bij het creëren van de Balotelli-cover heeft niemand bedacht dat de combinatie van tekst en beeld een verkeerde indruk zou kunnen wekken. Ik pleit niet voor extreme fijngevoeligheid over stereotiepe beelden, maar de redactie moet zich ervan bewust zijn en er secuur mee omgaan. Zodra groepen mensen op basis van specifieke kenmerken worden benoemd of getoond, behoort er automatisch waakzaamheid op te treden. Dat heeft niets met politieke correctheid te maken, maar alles met menselijkheid. Bovendien komt de krant dan minder gedateerd over. Of, om in voetbaltermen te blijven, wat scherper op de bal.

Bijlage 3: Code-overzicht Columns

Name	Grounded
Consistentie	17
Correctheid	28
Discriminatie	5
Duidelijkheid	8
Een schare lezers die de foto'..	0
Journalistieke keuze	13
Klachten	31
Kwetsend	2
Maatschappij	28
negatief over term~	9
Negatief VK	15
Newspaper ambassador	16
Normaal	2
Normaal gesproken	6
objectiviteit	4
Onzin	5
Opzet	1
Per ongeluk	9
Positief VK	3
Praktische verandering	6
Racisme	2
Reactie makers	26
Readers advocate	15
regels	6
Seksisme	28
Stijlboek	10
Stijlkeuze	2
Uitleg	22
Werkklimaat	13
Wij/zij	4
Zo is het nou eenmaal	10

Bijlage 4: Verhouding belangrijkste codes

Bijlage 5: Transcript interview

Interview met ombudsvrouw Annieke Kranenberg

I = Iris

O = Ombudsvrouw

I: Kan je je even voorstellen voor de opname?

O: Ja. Euhm. Nou waarschijnlijk vooral gericht op het ombudsschap he?

I: Ja!

O: Nou, dat doe ik sinds maart 2012. In principe is de functie van ombudsman of ombudsvrouw voor twee jaar, met maximaal verlenging van één jaar. Maar daar wordt ook weer vanaf geweken. Het kan zijn – er is me nu gevraagd om erover na te denken om nog wat langer te blijven. Maar het idee is dat je het niet te lang moet doen, omdat je op een gegeven moment- dat onderwerpen zich gaan herhalen en eh- et cetera. Dus ik zit nu in mijn derde jaar, dus ik moet erover na gaan denken wat ik – of ik dit nog een poosje zal blijven doen. Of niet. En – moet ik nog iets meer vertellen?

I: Nou ik ben wel benieuwd, hoe zie je zelf de functie van ombudspersoon of ombudsvrouw? Als je het een ander moet uitleggen, wat houdt het in?

O: Ja, nou ja. Ik behandelen klachten en opmerkingen over de redactionele inhoud. Dat kan komen van lezers, maar kan ook komen van belanghebbenden. Dat is bijvoorbeeld echt een onderscheid met wat de Raad van de Journalistiek doet. Daar kunnen mensen die klachten hebben over media, die daar bij zijn aangesloten, terecht. Maar dat moeten altijd belanghebbenden zijn. En dat hoeft bij de krant – bij de ombudsvrouw van de krant, niet. Dat kunnen ook lezers zijn die klachten hebben over bepaalde patronen in de krant. De stijl van schrijven. Dat er te veel aandacht is voor Wilders, of te weinig aandacht. Ik noem maar wat. Maar daar kan ik ook over schrijven. Maar dan gaat het niet – dan raak je al een beetje – sommigen zeggen ‘ja we hebben een mediaombudsmens – die moet het vooral hebben over de journalistieke ambacht’ dus de werkwijze. Is er hoor en wederhoor toegepast? Dat is allemaal heel ambachtelijk. Maar het is – de praktijk wijst uit dat het breder is, en dat vind ik ook wel interessant. Het gaat ook over de identiteit van de krant. Pas het bij de identiteit van de krant? Zit de krant op een goede koers? Dat is wat lastiger te rijmen. Maar wel heel interessant.

I: Aan de hand van die klachten schrijf je columns die verschijnen-

O: Ja

I: Hoe gaat dat in zijn werk?

O: Nou ik krijg wekelijks heel veel mail. En soms is het heel evident - reist er een beeld op van waarover ik zal schrijven die week. Soms zijn er veel mails over een bepaald onderwerp binnen gekomen. En soms is dat veel minder het geval. En dan – ik kan zelf soms ook een onderwerp agenderen. Dus het hoeft niet altijd voort te komen uit klachten van lezers of betrokkenen.

I: En als er veel klachten over een onderwerp gaan en dat valt op, zal je dan altijd daar een column over schrijven?

O: Ja. Of het moet heel evident niet op mijn terrein liggen. Dat heb ik ook weleens gehad. Maar – eens even denken. Over het algemeen wel. Of – en soms – dat heb ik niet heel zelden. Dan zijn er gewoon drie grote onderwerpen. Dan moet ik kiezen. Dan maak ik toch de keuze – of die probeer ik te maken van, wat raakt de lezer nou het meest? En wat past het beste bij het ombudsschap? En dat is niet per se altijd het onderwerp dat ik – waar mijn eigen hart naar uit gaat, maar ja-

I: Waar baseer je op of het lezers raakt of niet?

O: Ehm. Nou ja, dat baseer je natuurlijk wel op het aantal mails dat je krijgt en wat mensen erover zeggen. Maar intussen ook ja, ervaring. Ik zie inmiddels wel – ik denk dat ik wel een fijngevoeligheid heb ontwikkeld dat ik weet wat de volkskrantlezer aanspreekt. Of raakt. En dat is wel anders, denk ik, dan bij andere kranten.

I: Wat is uiteindelijk het doel van de columns?

O: Het doel van die columns is – ja hoe is het ooit bedoeld. Ja de krant die wil rekenschap afleggen. Die wil transparant zijn. Ik denk dat er ook de gedachte in zit van: “we leggen verantwoording af via een onafhankelijk iemand, die onderzoekt het.” Dan kan je ook daarna weer met een schone lei beginnen. En voor lezers – inzicht geven. Van, ook, hoe het redactionele proces in zijn werk gaat en hoe fouten kunnen ontstaan. Of waarom bepaalde keuzes worden gemaakt. Ik oordeel natuurlijk ook weleens in faveure van de redactie. Het is niet altijd – he – soms worden dingen verondersteld als fout en dan vind ik toch dat de redactie niets te verwijten valt.

I: Er waar zijn die afwegingen in dat geval op gebaseerd?

O: Nou ja, daar heb ik verschillende middelen voor. Een gereedschapskist zeg maar. Ik heb het Stijlboek. Ik heb andere journalistieke codes. Ik kijk regelmatig even bij buitenlandse media wat die erover zeggen. Als ik denk, ons eigen stijlboek is niet toereikend genoeg. Wat zegt de guide van de *Guardian* erover? Of van *Reuters* of van de *BBC*. Hoe doet het *NRC* dat? Ik kijk in het register van de Raad van de Journalistiek bij de uitspraken, wat hebben die daar ooit over geoordeeld? Leidraad is niet – dat is veel algemener dan ons eigen stijlboek – dat pikt ook niet alles mee. Soms kijk ik of de rechter ooit uitspraken over heeft gedaan. Maar ook dat is vaak net anders dan dat de krant het doet. Ik bedoel van de rechter mag je denk ik, meer dan wat de krant zichzelf oplegt. Dat is ook maar goed. Die moet de grenzen aangeven. En wij, wij kijken natuurlijk naar wat past bij De Volkskrant. En alleen al ons gevoel van smaak is anders dan wat de Telegraaf doet bijvoorbeeld. Dus dat is al specifieker.

I: Je zegt dus dat je naar andere media kijkt, wat zij er mee doen. Is dat niet lastig te combineren met dat het erom gaat met wat de Volkskrant doet?

O: Nou, het is – het is om een beeld te hebben. Soms doe ik daar niets mee, soms wel. Ik bedoel het kan een voorbeeld opleveren van. Nou ja: “het is niet uitzonderling dat de Volkskrant het doet, want andere kranten doen het ook”. Of “Krant X doet het zo maar dat doet de Volkskrant niet”. Ja

I: Ja. Ik had dus de stijlboeken vergeleken en toen kwam ik erachter dat er eigenlijk qua, dingen waarop ik me focus in mijn scriptie. Dus seksisme, racisme en etnische kwesties die een beetje moeilijk liggen – dat er eigenlijk heel weinig in staat -

O: Ja! [lacht]

I: Dus ik was wel heel benieuwd hoe, hoe komt dan inderdaad het advies of de reactie tot stand? Behalve het kijken naar andere media?

O: Nou in dit geval... Dit heeft een lange voorgeschiedenis. Dan heb ik het nu even over hoe vermeld je afkomst. De streepjes-Nederlander kwestie. Ja. Dat is sowieso een onderwerp dat me altijd geïnteresseerd heeft. Ik heb als verslaggever ook veel geschreven over – nou ja – jongeren van Marokkaanse afkomst of Turkse afkomst et cetera. Islamitische achtergrond. Ik heb geschreven over radicalisering in Nederland. Ik denk dat ik in die zin wel ervaringsdeskundige ben. Ik weet wat de gevoeligheden zijn en ik weet ook – en. Nou ja. Dat het een heel stroperig debat is. Het was ook een persoonlijke ergernis van mezelf, dat het maar zo willekeurig maar in de krant telkens tot uiting kwam. Het afkomst vermelden of niet. En als ombuds- ja, kreeg ik daar klachten over. Er zijn misschien bij de Volkskrant meer dan bij andere kranten, lezers die zich daar enorm aan storen. Dat was een telkens terugkerend onderwerp en toen ben ik daar vorig jaar een keer ingedoken – naar aanleiding van – nou ik had het al langer op mijn lijstje staan, met veel mensen over gesproken. Hoe kan je dat nou het beste doen? Het is eigenlijk heel simpel. De beste methode is de streepjesnederlander. Wees gewoon altijd secuur daarin, blablabla. En daarbij kwam de kwestie van allochtoon en autochtoon. En ik dacht nou, dat is een gelopen race. Dat woord ik eigenlijk al op zijn retour, blablabla. Maar dat had ik in mijn eerste column een beetje als een tweede ding besproken zo van, dat kan ik ook nog wel even behandelen. [lacht] Maar dat ging toen zijn eigen leven leiden. Doordat het verkeerd werd getwitterd, door een redacteur – nee dat was niet eens een redacteur – het was een medewerker. Die stukken online zet 's nachts. Die zit aan de andere kant van de wereld, werkt in New York die plaatst gewoon dingen online. En die doet dan ook wat dingen op social media. Dat was verkeerd gegaan waardoor het ineens een hele politieke lading kreeg, die discussie. Goed, ik weet niet of ik daar nou meer over moet vertellen – oh, nee, goed want het ging erom – hoe kom je nou tot een advies daarin? Als ik die vraag strikt moet beantwoorden [Lacht]. Dan is het veel praten, veel lezen en dan daarin een lijn kiezen. En dan maar hopen dat dat past. Ik had daar ook met veel mensen bij de krant over gesproken, want dat doe ik altijd wel. Ik probeer wel na te gaan – niet dat ik in mijn eentje eens eventjes ga bepalen, wat goed is voor de krant. Ik probeer natuurlijk wel te toetsen of de volkskrant mensen dat ook zo vinden. En ik had de indruk van: de tijd is er rijp voor. Nou dat was vorig jaar dus niet helemaal het geval. En nu gelukkig wel.

I: ik las dus in die column, dat er de vorige keer wat mis was gegaan dat jouw column een advies is en dat het toen de wereld in gestuurd werd alsof dat het nieuwe beleid zou worden?

O: Ja

I: Nu las ik dat het wordt veranderd in het Stijlboek, dus nu is het beleid?

O: Ja, nu is het beleid – dat is het grote verschil.

I: Het Stijlboek gaat nu dus veranderen -

O: Nu het grote verschil is, het is online. Dus het is veel meer dynamisch document. Waar dus makkelijker lemma's aan toe gevoegd kunnen worden, ook dingen kunnen worden veranderd. Nou hoop ik natuurlijk niet dat dit heel snel wordt veranderd. Maar dit is nu hoe het in stijlboek wordt opgenomen. Maar goed, dat is dus nog wel in ontwikkeling. Maar het is dus niet dat we wachten – of

we – ik zit nu in die stijlboekcommissie. Maar het is eigenlijk iets van de hoofdredactie – of van de redactie. Maar er wordt niet gewacht tot het helemaal herzien is. Het komt online. Het is toegankelijk voor redacteuren. En dan wordt elke keer door die groep nieuwe lemma's bekeken. Van moet dit worden aangepast? Moet dit worden verwijderd? Moet er iets nieuws bij? Veel dingen zijn gedateerd.

I: Begrijp ik goed dat het ook alleen online – alleen online voor de redacteuren toegankelijk gaat worden? Of komt er ook echt een nieuwe uitgave zoals de boekjes die ik thuis heb liggen.

O: Dat weet ik eigenlijk niet. Ik denk eigenlijk dat er geen gedrukte uitgave zal komen. Het is wel de bedoeling – maar goed dat moet de hoofdredactie eigenlijk zelf zeggen of over beslissen – dat het toegankelijk wordt voor lezers. Zoals de *NRC* dat nu ook heeft. Dat is heel logisch. Dat zou ik ook heel goed vinden. En ja dat is het ook, maar hoe lang dat dan gaat duren enzovoort.

I: En wanneer kwam die input van, het is echt gedateerd. We moeten nu een commissie opstellen om dit te gaan veranderen, of is dat al lang bezig?

O: Nou het schijnt dat er al eerder een poging ondernomen is. En toen is het – toen ik weet ook niet waarom. Toen is dat gewoon gestrand. Dat had geen inhoudelijke reden, maar meer denk ik tijd technisch. En nu was het zo omdat – ik denk dat ik daar ook een aanjagende factor in ben geweest. Nou ja, de noodzaak – er was al wel langer het gevoel van dat moet worden herzien. Dat gebeurde maar niet. En nu ging ik de hele tijd dingen opnemen in mijn columns waarin ik ook verwees naar het Stijlboek. Dus ja. Was wel duidelijk van, er moet nu wel werkt van worden gemaakt ja.

I: En wat voor groep zit in die commissie? Eindredacteuren?

O: Ja. Een aantal eindredacteuren en lid van de hoofdredactie. En ik. En ik mag een voorzet doen voor ethische kwesties. Dus al die dingen die ik in mijn columns heb geschreven. Die kan ik – daar kan aanbevelingen over doen. En dan maar hopen dat het wordt overgenomen.

I: Vindt er binnen die groep discussie plaats? Bijvoorbeeld dat van de allochtoon, werd gezien als een groot iets om dat woord in de ban te doen. Is dat met andere kwesties ook zo? Bijvoorbeeld andere kwesties op het gebied van gender neutrale termen. Laatst ook een column over geschreven. Is er binnen die groep dan ook discussie over of je iets wel of niet aanpast?

O: Nou daar hebben we nog geen discussie over gehad. Maar dan heb je het over transgenders, transvrouwen of?

I: Nou, ook, maar dit ging specifieke beroepen hebt die dan-

O: Oh ja vrouwen en mannen

I: ja

O: Ja. Daar heb ik met een aantal mensen over gehad op de redactie. Van wat is nou slim. Dit moet nog beslist worden. Maar ik denk wel dat dit de lijn gaat zijn die de redactie ook wil volgen.

I: Waar baseer jij je advies voor veranderen op en waar wordt de uiteindelijke keuze op gebaseerd? Of er iets veranderd moet worden en hoe dan

O: Dat moet ik even los van elkaar koppelen denk ik. Waar baseer ik mij op en waar baseert de redactie zich op -

I: Ja zij moeten natuurlijk voor zichzelf spreken maar – ehm. Hoe komen beslissingen tot stand, laat ik het zo formuleren. Bijvoorbeeld: kijken jullie naar de debatten die op dit moment in de maatschappij spelen, hoe reageren lezers.

O: Ja, dat neem ik allemaal mee, ja. En omdat ik daar een aanzet voor kan doen, voor al deze kwesties, ja. Het is heel simpel: we zijn van de Volkskrant maar het is tegelijkertijd ook niet een heel groot instituut met heel veel mensen en een ethische commissie et cetera. Nee. Dat moet ik toch een beetje in mijn eentje uitzoeken. Maar- wel natuurlijk met anderen. Dus als ik in een week – he, ik heb gewoon een week om vaak iets uit te vinden. Dus met die genderkwestie, dat was ook wel iets dat vaker terugkwam van lezers. En dan bewaar ik dat, ik heb allemaal mapjes waar ik die dingen dan in stap. Dan heb ik er al eens wat research naar gedaan. Of mensen gesproken. Op een gegeven moment is het van: ja het is een goed onderwerp, ik ga er nu over schrijven. En dan praat ik er die week met veel mensen over. Op de krant ook. En. Ja. Dan hoop ik natuurlijk altijd maar dat er niet een enorm verschil zit tussen hoe ik denk dat het zou moeten en hoe de redactie dat ervaart.

I: Komt dat weleens voor? Dat er echt een groot verschil tussen zit?

O: Nou ja, dat dreigde even met de allochtonen kwestie. En dat heeft gewoon – dat heeft gewoon tijd gehad. Dat heb ik ook wel een beetje onderschat misschien. Dat dat tijd nodig had om te rijpen. Je ziet het een beetje met de Zwarte Pieten discussie natuurlijk. Over wat Erik van Muiswinkel nu weer zegt over het Sinterklaasjournaal. Dat je denkt: ja verdorie, dat kan toch best wel in een jaartje, kan die revolutie toch plaats vinden? Maar kennelijk niet. Dat heeft tijd nodig. Dingen hebben tijd nodig om te rijpen.

I: Wat ik bijvoorbeeld tegenkwam, in het Stijlboek van 1992 wordt een advies gegeven dat zegt. 'We gebruiken het woord neger niet, ook al zijn er tekenen dat de neger aan het terugkomen is' – ik vond dit zelf een interessante passage om te lezen – maar er staat 'we prefereren het woord zwarten'. Dat is inmiddels – dat doet men niet meer, dat is niet oké. Maar nu staat nergens in 2006-

O: Hoe dan wel-

I: Nee, dat staat er niet, maar ook niet dat dát niet gebruikt wordt. Is er dan een soort van algemene common sense van 'dat doe je gewoon niet'?

O: Ja. Die common sense is er. Over het woord neger bestaat volgens mij wel common sense dat je dat niet doet – behalve dan enkele columnisten die het af en toe nog leuk vinden om het te gebruiken. Maar dat doen we inderdaad niet. Want ik kwam er inderdaad een paar weken geleden op [lacht] dat heb ik toen nog gebruikt van, nou ja. Dat er wel meer woorden verdwijnen uit het vocabulaire van de redactie. Dat geldt voor neger, zo zijn er natuurlijk meer woorden. Maar hoe het dan wel moet, dat staat er niet in. Dus dat is wel iets waar ik mij nog over zal moeten gaan buigen. Dus dat dan wél. Maar daar heb ik eerlijk gezegd nog te weinig mensen over gesproken. Over

huidskleur. Maar het raakt natuurlijk heel vaak wel die afkomstkwestie. Want met huidskleur – dan wordt er iets onder het mom van afkomst iets vermeld. Maar dan gaat het eigenlijk over huidskleur. Daar had ik wel al iets over opgenomen in het lemma, over het vermelden van afkomst. Ook bij autochtoon, zo van, ‘pas op dat je bij autochtoon –’ nou ja, dat kan je ook vermijden, maar dat je het. Dat als je zegt – of bijvoorbeeld spreekt in zijn algemeenheid van autochtone Nederlands, van Nederlandse afkomst. Dat dat vaak gebaseerd is op huidskleur. Want je hebt het over een groep. Als je het hebt over een demonstratie of iets dergelijks, waarschijnlijk heeft die verslaggever niet aan iedereen gevraagd van ‘wat staat er in u paspoort?’ of ‘waar bent u geboren?’ dus daar kunnen allemaal – ja. Het is allemaal, uiterst, nou ja. Dat bewustzijn moet in het hoofd plaatsvinden.

I: Denk je ook – ik zag dat ook een beetje terugkomen in de columns – dat die fouten of die inconsistentie komt omdat het nog niet in stijlboek is opgenomen?

O: Ja! Ook. Nu kan je in elk geval verwijzen van: nou zo hebben we het afgesproken. Klaar. Ja. Want nu worden nog veel discussies – ik denk dat veel mensen, veel redacteurs wel de noodzaak ervan inzien. Dat krijg ik ook wel terug van de redactie. Maar er zijn er een aantal, verslaggevers, ja. Die blijven – die euhm, die laten een geluid horen wat je elders ook hoort. ‘Ja! Maar, ze gebruiken zelf – ze noemen zichzelf Turk of Marokkaan of tetete’. Ik heb dat ook nog geadresseerd en dat staat ook in het Stijlboek, van ja. Nee. Dat is niet – dat is niet leidend hoe mensen zichzelf noemen. Daar mag je ze op citeren, wat dan ook. Maar dit is onze lijn.

I: Nog iets wat ik was tegengekomen was in 1992 stond het woord blank, dan stond in het Stijlboek ‘we gebruiken niet wit we gebruiken blank, want het is een slecht vertaald woord uit het Engels in principe’ En in 2006 staat daar niets over in. Dus het woord blank staat er ook niet in. Maar nu zie je dat er in de maatschappij een discussie opkomt-

O: Ja

I: Van noemen we het blank of noemen we het wit?

O: Juist witte wordt geprefereerd boven blank.

I: Ja precies. Op welke manier kijk je dan naar zo’n kwestie als vanuit de maatschappij, vanuit activisme veel dát wordt genoemd, maar je ziet in grote lijnen het nog niet wordt gebruikt – hoe ga je daarmee om?

O: Nou dat is een hele interessante, want dat is er eentje die ik nog zal gaan behandelen. Maar goed. Je hebt verschillende benaderingen. Wil je vooroplopen als krant of niet? Nou kijk, deze hoofdredactie wil niet, die wil niet te activistisch zijn. Die wil ook niet voorop open. Die wil ook geen vooruitgeschoven post zijn van activisten. En daardoor – nou ja misschien is dat ook goed hé? Want je bent geen activistische krant, nou ja. Je wil zo objectief mogelijk kwaliteitsjournalistiek bedrijven. En daar hoort zorgvuldig taalgebruik bij, maar als taalgebruik een activistische connotatie heeft, dan is dat – dat wil je dan ook voorkomen. Maar goed, je moet ook de keerzijde – de keerzijde is dat je misschien niet voorop loopt maar dat je ook wel heel erg op achterstand komt te staan. En je moet je misschien niet altijd zoveel aantrekken van de politieke gevoeligheden die eromheen zitten. Maar gewoon kijken van, wat is er nou secuur? Wat is zorgvuldig? Want daar – want dat is heel lastig. Veel van wat ik dan schaar onder zorgvuldig taalgebruik, daar zit dan weer een hele politieke ideologische lading aan. Ehm. Dat is bij afkomst helemaal zo. En bij huidskleur is dat ook zo. Maar ja, daar moet ik

echt nog helemaal induiken. Kan ik nu nog niet zeggen waar – en daar zal ik dan een advies over uitbrengen.

I: Je hebt dus het debat dat in de maatschappij speelt. Wat dan dat activisme wel of niet heeft. Maar hoe pas je dat debat toe uiteindelijk op je – dus niet alleen kwestie – maar in het algemeen. Je hebt dat debat. Hoe kijk je daarnaar van oké ik moet hier iets mee als ombudsvrouw.

O: Ehm.. Dat weet ik niet – je hebt het debat. En ik krijg daar lezersopmerkingen over. Maar je bedoelt iets anders?

I: Nee, niet zozeer. Maar misschien moet ik het anders formuleren. Misschien, hoe reflecteert het debat uiteindelijk in op wat De Volkskrant uiteindelijk doet?

O: Euhm [pauze]. Nou wat ik denk – wat ik ook al in dat stukje schreef. De krant moet zich dat voortdurend afvragen. Of de taal die zij gebruiken nog past bij – eh – ja. Bij de maatschappelijke ontwikkelingen. Of woorden niet besmet zijn, of te veroordelend. Stereotypen in de hand werken. Dus daar moet je wel voortduren alert op zijn. Dus als zo'n debat nu hevig opkomt, ja dan. Dan moet je dat niet ontwijken. En dat is wel wat – dat is misschien wel wat te lang is gebeurd. En ik zie – en ik beschouw het wel als mijn taak om daar iets aan te doen. Ombudsmensen leggen ook verschillende accenten. Nou ja, dit is misschien een accent die ik extra sterk leg, in vergelijking tot eerdere. Maar. Maar ja. Dat komt ook omdat het leeft. En ik denk dat het bij De Volkskrant past om daar – nou in elk geval zorgvuldig in te zijn.

I: Waarom past het specifiek bij De Volkskrant?

O: Ik denk dat het past bij de identiteit van De Volkskrant. Bij de historie van De Volkskrant. De traditie van De Volkskrant. Ooit – nou ja. Waren ooit een Katholieke arbeiderskrant, dat zijn we natuurlijk allang niet meer. Maar we zijn wel van oudsher een emancipatiekrant. Dat is wel steeds minder geworden he. Het opkomen van onderdrukten. Dat staat officieel nog in – iets anders geformuleerd hoor – maar in onze redactiestatuut. Het mission statement zeg maar. Maar, dat – als je kijkt naar de thema's die wij kiezen – dan past dat nog steeds wel bij de krant. En dat moeten we denk ik ook niet zomaar weggooien. Dat progressieve karakter. Moet nog wat smoel houden.

I: Is het mogelijk dat je over een onderwerp veel klachten krijgt en je dat leest en je toch denkt: 'nah, nee ik vind toch dat daar echt geen fout is gemaakt' of 'ik heb het idee dat dat nog steeds prima is hoe het gaat op de redactie'.

O: Ja zeker. Ja. Nou ja. En ja zeker om – ja deze week ga ik waarschijnlijk schrijven over een cartoon waar heel veel klachten over zijn gekomen. [lacht] Maar. Die ja die prima past binnen de vrijheid van een cartoonist. Dus ik ga een heleboel lezers teleurstellen. Maar ik ga dan wel proberen uit te leggen waarom dat het wel past bij de vrijheid van een cartoonist. En ik ga ook wel proberen te verklaren waar die boosheid vandaan komt. Maar – ik weet nu al dat ik ga concluderen dat dat wel gewoon kan.

I: En die afweging, die is dan echt gebaseerd op wat jij denkt wat de visie is van De Volkskrant en of dat daarbij past?

O: Ja. Nou dit is ook wel heel juridisch benaderd hoor. En dat geldt voor columnisten en

cartoonisten. Die hebben gewoon enorm veel vrijheden. Dus, in dit geval gaat het over FC Twente, dus het gaat niet eens over beledigen of iets dergelijks. Want dan zit je wel weer op een, dan kan het heel ingewikkeld worden. Maar in dit geval is het niet super ingewikkeld. Dit kan gewoon. Het is heel helder.

I: Wat is als ombudsvrouw jouw visie op de klacht dat de Volkskrant te politiek-correct probeert te zijn?

O: Euhm. Ja. Nou dat hangt er helemaal vanaf in welk geval dat is. Het is – ik krijg meer klachten die de andere kant op gaan, ja. Dus dat hangt er heel erg vanaf. Dus als het gaat om dit soort kwesties, benoemen van afkomst en zo. Als we dan het verwijt krijgen van dan denk ik van ‘ja sorry, dat is niet politiek correct, dat is gewoon correct’ Daar kan je ook politiek vanaf halen. Maar ja. Dat is een hele ingewikkelde discussie. [lacht]. En ja, dat laaide op met Keulen en zo, rondom vluchtelingen, asielzoekers. Dan krijg je natuurlijk ook dat verwijt. Maar dan is het vaak ook wel heel duidelijk, vanuit welke hoek het komt. Ja. Maar goed, niettemin, ik moet even diep nadenken. Ja ik onderzoek dat wel. Toen in Keulen heb ik dat wel proberen na te gaan. Klopt dat nou? En toen was eigenlijk mijn bevinding, het is eerder de andere kant op. Dat de krant – wil absoluut niet politiek correct gevonden worden. Dus. Ja. Zei ik van het is niet het geval dat dáárom bepaalde stukken de krant niet inkomen, maar, daar wel alert op zijn. Dat we niet de andere kant op doorschieten.

I: Nog iets wat ik wilde vragen, dat kwam ik tegen en vond ik opmerkelijk. Het stond in het Stijlboek van 1992 en ook in 2006, kwam ik tegen: ‘Een ombudsman blijft altijd een ombudsman, ook al is zij een vrouw’. Nou las ik dat het de voorganger is die ermee is begonnen het ‘ombudsvrouw’ te noemen. Maar ik was toch benieuwd hoe jouw beslissing tot stand is gekomen.

O: Nou ik heb er destijds niet zo heel lang over nagedacht. Ik vond het wel prima [lacht] en als ik er nu over zou moeten beslissen – euhm. Dan, ja ik vind het een lastige. Nou. Ja. Omdat het woordje ‘man’ in ombudsman zit is het gewoon een hele lastige. Het klinkt heel potsierlijk, dat een ombudsvrouw een ombudsman heet, in het Nederlands. Maar wat ik ook – maar goed. Ja ik stelde toen voor waarom geen ‘ombuds’? Dat vind ik eigenlijk wel een goeie. Maar ja dat is lastig he. Dan moet iedereen daar weer in meegaan. Dus ik had de week daarop – een keer per jaar is er een congres van nieuwsombudsmen, internationaal. Dat heb ik toen nog bij een aantal mensen geopperd en dat vonden ze wel een goeie. Maar ja. Goed. Voordat dat [lacht] in zwang raakt, dat gaat natuurlijk niet zo snel gebeuren. Dus ik zou het liefst gewoon ‘ombuds’ heten. Maar ik vond die genderkwestie vond ik een hele moeilijke om uit te komen. Ik zie het nu ook weer in de krant met Ebru Umar, gaat het de hele tijd over ‘de columnist’, terwijl ik denk: ja. In principe zouden we daar ‘columnist’ moeten schrijven. Maar iedereen doet maar een beetje intuïtief iets, dus daar moet ook echt een duidelijk lemma over komen in het Stijlboek. Van wat we gaan doen. En ik denk dat wat ik erover geschreven heb, dat dat wel de lijn gaat worden.

I: Want daar waren enkele woorden waarvan je zei, het staat gewoon eigenlijk niet. Als je het hebt over de acteur Carice van Houten -

O: Nee, maar het is niet consequent natuurlijk. Dat is het niet.

I: Dus hoe weeg je dat tegen elkaar af? Die consequentie en wat niet helemaal taal technisch lekker voelt

O: Ja, nou dat is iets waar we nog over in conclaaf moeten. En dat is ook iets dat we in de praktijk moeten gaan bekijken. Dus je houdt een paar woorden, die, wat gewoon nu nog heel raar is. Maar dat ontwikkelt zich misschien. Maar je moet denk ik in eerste instantie, je moet een keuze maken van: wil je juist het vrouwelijke benadrukken of niet. Nou ja, goed, al die ingewikkeldheden heb ik geprobeerd te schetsen. Ik vind het nog steeds ook een lastige. Maar het doel is, die gelijkwaardigheid.

I: En dat is met al die kwesties daar die afweging in? Aan de ene kant maatschappij verandert, taal verandert, aan de andere kant, heb je ook correct taalgebruik zoals dat nu wordt ervaren. Is dat dat je per kwestie kijkt wat zwaarder weegt?

O: Ja, maar ik denk wel dat je een keuze moet maken, die daar weer aan vooraf gaat. Is, hoe zorgvuldig wil je zijn als krant? Vind je dat je nog steeds een taal instituut wil zijn? Dus dat je daarin voorop loopt, zorgvuldig taalgebruik en – nou ja. Dat je deftiger bent dan de straat eigenlijk. Nou ik denk dat die ambitie toch wel bij De Volkskrant hoort. Dus dat je niet allerlei spreektaal maar gewoon overneemt, omdat dat nu eenmaal de spreektaal is. En daarnaast moet je inderdaad de keuze maken van in hoeverre wil je in de voorhoede zitten van, ja, het misschien wenselijke taalgebruik. En dat is een hele moeilijke.

I: En dus per lemma, per kwestie kijken jullie daar apart naar?

O: Ja. Maar goed als je dus al hebt afgesproken van ‘he, we willen in principe nog wel bij de voorhoede van dat deftige –’ of nou ja deftige dat is het verkeerde woord. Zorgvuldig en correct taalgebruik. Dan heb je ook al wel een belangrijke horde genomen. Dan ga je dus niet mee met alle straattaal en spreektaal. Wel in citaten natuurlijk, maar je gaat niet eigenstandig scheldwoorden gebruiken of wat dan ook. Dus dat is al – dat is wel belangrijk. Dus dan kijk je natuurlijk ook wat de taalunie zegt, dat zijn ook allemaal – parameters die je gebruikt. Maar gewoon om heel precies per taaldingetje het uit te zoeken, daar hebben we gelukkig echt taalpuristen voor. Ook onder eindredacteuren. Dus die mogen zich daar ook over buigen. Daar ga ik me niet overal tegenaan bemoeien.

I: Maar dat is ergens dus wel een moeilijk punt? Dat je de taalpuristen aan de ene kant hebt en jij zegt, dit kan wel taal technisch kloppen maar er is iets aan de hand op dit moment-

O: Ja klopt. En dan kom ik weer tevoorschijn. Ja.

I: Dus het is eigenlijk een soort wisselwerking?

O: Ja.

I: Volgens mij ben ik al door mijn vragen heen. Zijn er nog dingen die jij kwijt wil?

O: Euhm [stiltte] Nou ja. Ik zit even te denken. Wat is – Nee ik zit te staren in het oneindige. Nee nou ja ik vind het wel grappig. Ik ben het met je eens dat er heel veel lacunes zijn in het Stijlboek. Maar tegelijkertijd, je kan niet alles dichttimmeren, dat is ook weer zo. En ik vind ook wel goed dat een redactie zich ervan bewust is van – nou ja we vinden nú dat iets zo moet, maar het kan natuurlijk

wel weer veranderen. Over vijf jaar kunnen we weer iets aanpassen. Want dat was ook het, wat bijvoorbeeld, waar om het zo lang duurt met het woordje allochtoon. Ik heb nu gekozen voor de formulering ‘vermijd het woord allochtoon’. Dus dat betekent niet een verbod – verbod kan überhaupt niet, want je hebt citaten en opiniestukken enzo he. Maar als je je realiseert van, ja woorden raken nu eenmaal besmet en ze kunnen – dat kan je nooit voorspellen. Maar dat kan geen reden zijn om dan maar – stigmatiserend woord te blijven gebruiken. Het is – Dus als over 10 jaar weer iets anders stigmatiserend is, dan kijken we er opnieuw naar. Dat is denk ik goed om te weten. Dat het niet voor altijd is. [lacht] En daar kijk je natuurlijk met meerdere mensen naar.

Bijlage 6: Codelijst interview

Name	Grounded
✦ Activistisch	2
✦ Andere media	1
✦ Consistentie	3
✦ Correctheid	5
✦ De Volkskrant	11
✦ Eigen voorkeur	3
✦ Functie	1
✦ Journalistieke keuze	1
✦ Journalistieke waardes	5
✦ Klachten	2
✦ Kwetsend	1
✦ Maatschappij	3
✦ Newspaper ambassador	1
✦ Positief VK	0
✦ Praktische verandering	2
✦ Racisme	0
✦ Reactie makers	0
✦ Readers advocate	3
✦ Redenen voor keuze	5
✦ regels	4
✦ Seksisme	1
✦ Stijlboek	11
✦ Stijlkeuze	3
✦ Transparantie	1
✦ Veranderingen in maatschappij	3
✦ Werkklimaat	1
✦ Werkwijze	3